

PAŃSTWO WOBEC WYZWAŃ XXI WIEKU

REDAKCJA
Grzegorz Tutak

PAŃSTWO WOBEC WYZWAŃ
XXI WIEKU

Państwo wobec wyzwań XXI wieku

Redakcja

Grzegorz Tutak

Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Lublin 2024

Recenzenci

Prof. ucz. dr hab. Małgorzata Polkowska (Akademia Sztuki Wojennej)
Prof. ucz. dr hab. Tomasz Stępniewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)

© Copyright by Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa KUL, 2024

ISBN 978-83-971600-4-0

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu
Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki”,
nr projektu SONP/SP/549853/2022, kwota dofinansowania: 90.700,00 PLN;
całkowita wartość projektu: 100.778,00 PLN.

Wydawca

Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
Al. Raławickie 14, c-742, 20-950 Lublin
tel./fax 81 445-37-42
e-mail: wydawnictwo.sawp@gmail.com; <http://sawp.org.pl>

Projekt okładki, skład komputerowy i druk
Studio R-ka, ul. Lasockiego 15, 20-612 Lublin

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Krzysztof Chochowski , Rozwój sektora kosmicznego jako jedno z wiodących wyzwań Polski w XXI wieku	11
Wojciech Gizicki , Agresja neo-mocarstwowej Rosji. Wnioski dla Polski	25
Alicja Zyguła , Grupa Wagnera – potencjalne czy realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?	31
Grzegorz Tutak , Polityka migracyjna i jej znaczenie dla bezpieczeństwa państwa.....	47
Magdalena Lubiarz , Ochrona bioróżnorodności – wyzwanie XXI wieku	63
Ewa Trzaskowska , Zmiany środowiska a bezpieczeństwo ekologiczne i narodowe Polski	77
Informacje o Autorach	97

WSTĘP

Współczesny świat cechuje się wielką dynamiką procesów zachodzących wokół nas. Globalizacja, postęp technologii, rozwój środków komunikacji powodują, że relacje między państwami czy też między samymi ludźmi stały się o wiele bardziej zintensyfikowane. Są to stałe elementy, które na dobre wpisały się w przestrzeń ludzkiego życia, a także w kontekst relacji międzynarodowych. Aktualnie państwa stoją przed wielowymiarowymi wyzwaniami, które wciąż ewaluują. Obecnie można stwierdzić, że tradycyjne zagrożenia czy wyzwania stojące przed państwami ustępują miejsca nowym, natomiast dotychczasowe podlegają przemianom. Proces intensyfikacji relacji zachodzących w środowisku międzynarodowym ma wielopłaszczyznowe wymiary. Wśród nich możemy wskazać relacje: gospodarcze, społeczne, polityczne, środowiskowe czy też kulturowe. System powiązań pomiędzy państwami, postępująca integracja w ramach światowych i regionalnych ugrupowań powoduje, że obecnie możemy mówić o swego rodzaju „światowym organizmie”, który tworzy pewną całość. To co kiedyś oddziaływało lokalnie, dzisiaj może mieć znaczenie globalne.

Wskazana perspektywa skłania do refleksji nad tym, jaka przyszłość czeka państwa, a co za tym idzie, samych obywateli. Intensyfikacja współpracy w ramach ponadnarodowych struktur, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy też Unia Europejska, jeszcze bardziej pokazują, że współpraca międzypaństwowa coraz bardziej postępuje w coraz to nowych wymiarach funkcjonowania i życia obywateli. Prezentowana publikacja jest efektem konferencji naukowej, która odbyła się 30 listopada 2023 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II oraz projektu pt. „Państwo i obywatele we współczesnym świecie” realizowanego ze środków przyznanych w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki.

Autorzy niniejszej publikacji podjęli się niezwykle ciekawych i aktualnych zagadnień, które mogą stanowić przyczynę do dalszej dyskusji na wskazane tematy.

Publikację otwiera rozdział zatytułowany „Rozwój sektora kosmicznego jako jedno z wiodących wyzwań Polski w XXI wieku” autorstwa Krzysztofa Chochowskiego. Nie od dzisiaj mówi się o podboju kosmosu przez ludzi. Największe światowe potęgi podejmują wysiłki na rzecz penetracji kosmosu, tworzone są nowoczesne technologie, które mają służyć właśnie temu celowi. Autor podejmuje refleksję nad sektorem kosmicznym, jako coraz ważniejszym obszarem rywalizacji w płaszczyźnie cywilnej i militarnej. Polska jako państwo dynamicznie rozwijające się ma potencjał, by stać się uczestnikiem wyścigu po zdobycze kosmosu. Przemysł kosmiczny w Polsce jest stale rozwijany,

świadczą o tym chociażby istniejące na rynku firmy, które specjalizują się w konkretnych rozwiązaniach z obszaru przemysłu 4.0. Również w sferze działalności państwa dostrzeżono potencjał Polski w tym zakresie, czego wynikiem było przyjęcie 26 stycznia 2017 r. przez Radę Ministrów Polskiej Strategii Kosmicznej.

Kolejny rozdział autorstwa Wojciech Gizickiego pt. „Agresja neo-mocarstwowej Rosji. Wnioski dla Polski” podejmuje istotne zagadnienie w kontekście toczącej się wojny w Ukrainie przez Federację Rosyjską. Konflikt zbrojny zapoczątkowany 24 lutego 2022 r. istotnie zachwiał architekturą bezpieczeństwa w Europie. Polska jako państwo graniczące z Ukrainą bezpośrednio odczuwa skutki trwającego konfliktu. Przykładem może być chociażby przyjęcie uchodźców z Ukrainy po agresji rosyjskiej. Autor tekstu wskazuje, że realizowana polityka przez Władimira Putina jest swoistą tęsknotą za pozycją Rosji jako mocarstwa światowego. Stosując różnorakie środki Federacja Rosyjska dąży do dekompozycji i dezintegracji porządku regionalnego, a nawet globalnego. Polska, ze względu na swoje położenie geopolityczne, jest szczególnie narażona na działania podejmowane przez Rosję. Jest to istotny impuls, by podjąć konkretne kroki w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego.

„Grupa Wagnera – potencjalne czy realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?” – autorstwa Alicji Zyguty – to kolejny z rozdziałów niniejszej publikacji. Wspomniane już geopolityczne położenie Polski skutkuje tym, że Polska musi podejmować wysiłki, by sukcesywnie i efektywnie realizować interes narodowy, w warunkach wzmożonej aktywności zagrażającej bezpieczeństwu przez Białoruś i Federację Rosyjską. Grupa Wagnera to firma wojskowa świadcząca usługi najemne w sferze bezpieczeństwa i operacji wojskowych. Grupa, która stała się narzędziem realizacji interesów rosyjskich tam, gdzie Kreml nie może posłać wojska. Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej związana z inspirowaną przez reżim Łukaszenki presją migracyjną, stanowi przykład instrumentalnego wykorzystania migrantów. Obecność wspomnianej grupy na Białorusi stała się elementem działań hybrydowych wymierzonych w Polskę. Wywołanie niepokoju, szum informacyjny czy też prowokacja to działania, które miały zachwiać bezpieczeństwem w Polsce.

Następne publikacja podejmuje problematykę polityki migracyjnej w tekście zatytułowanym „Polityka migracyjna i jej znaczenie dla bezpieczeństwa państwa” autorstwa Grzegorza Tutaka. Migracje są nieodłącznym elementem życia ludzkiego. Dynamika współczesnego świata, liberalizacja prawa w zakresie przemieszczania się, rozwój środków komunikacji, trwające konflikty i wojny czy bieda to nieliczne z czynników, które przyczyniły się do rozwoju

dynamiki ruchów migracyjnych. Pomimo istnienia ponadnarodowych struktur integracyjnych, to państwa pozostają najważniejszym podmiotem kształtowania polityki wobec migrantów. Współczesne migracje niosą za sobą wiele korzyści, ale także i wiele negatywnych następstw i zagrożeń. Polityka migracyjna ma stanowić niejako odpowiedź na wyzwania i zagrożenia stojące przed państwami w kontekście współczesnych ruchów migracyjnych. Polityka, która ma sprzyjać utrzymywaniu bezpieczeństwa, poprzez regulację wjazdu, pobytu i wyjazdu cudzoziemców na terytorium państwa przyjmującego.

Kolejny rozdział to „Ochrona bioróżnorodności – wyzwanie XXI wieku” autorstwa Magdaleny Lubiarz. Ochrona różnorodności biologicznej stanowi kluczowe zagadnienie w działalności organizacji międzynarodowych, ale coraz częściej staje się przedmiotem debaty publicznej. Degradacja środowiska, zmiany klimatyczne, wymieranie różnych gatunków organizmów żywych stanowi problem XXI w. Pomimo coraz większej świadomości w przedmiotowym zakresie oraz łączenia ochrony bioróżnorodności ze zrównoważonym rozwojem, wciąż podejmowane wysiłki są niewystarczające. Racjonalna polityka i świadomość społeczna może zapewnić ochronę bioróżnorodności, co za tym idzie jej rozwój na kolejne stulecia.

Ostatni z podejmowanych tematów dotyczy kryzysu ekologicznego. „Zmiany środowiska a bezpieczeństwo ekologiczne i narodowe Polski” autorstwa Ewy Trzaskowskiej zwraca uwagę na kryzys ekologiczny, który dotyka cały świat. Zanieczyszczenie środowiska, kwaśne deszcze, degradacja gleb, niezrównoważona działalność człowieka to tylko nieliczne przykłady globalnych problemów, które sprzyjają pogłębianiu się wspomnianego kryzysu. Następstwa zmian środowiskowych będą miały wielowymiarowe konsekwencje, które z kolei przekładać się będą na poczucie bezpieczeństwa. Pomimo dostrzeżenia problemu zmian środowiskowych, nadal istnieje potrzeba wypracowania efektywnych narzędzi ochrony i przeciwdziałania dalszej degradacji na poziomie międzynarodowym, jak i narodowym.

Autorzy publikacji podjęli istotne kwestie stojące przed współczesnym środowiskiem międzynarodowym, ale także wyzwań stojących przez Polską. Rozważania są wprowadzeniem do dalszej dyskusji i mogą stać się inspiracją do pogłębionych rozważań. Mam nadzieję, że publikacja, która została oddana do rąk Czytelnika, przyczyni się do wzrostu świadomości na temat wyzwań i zagrożeń, jakie niesie współczesny świat.

Dr Grzegorz Tutak

ROZWÓJ SEKTORA KOSMICZNEGO JAKO JEDNO Z WIODĄCYCH WYZWAŃ POLSKI W XXI WIEKU

Wprowadzenie

Dwudziesty pierwszy wiek to czas wielu istotnych zmian o zróżnicowanej naturze. Naturalnie dotyczą one tak jednostkę, jak i grupy społeczne, społeczeństwo, czy wreszcie państwo. Zmiany te są z jednej strony źródłem wyzwań, z drugiej zaś zagrożeń. Mająca obecnie miejsce rewolucja technologiczna, w postaci chociażby pojawienia się sztucznej inteligencji, masowego i maszynowego przetwarzania danych, piątej generacji sieci komórkowej, dronów, czy wreszcie maszyn numerycznych CNC, sprawia, że jednym z kluczowych wyzwań dla państwa jest rozwój przemysłu 4.0. Pod tym pojęciem, najkrócej rzecz ujmując, kryje się łączenie i integracja zaawansowanych technologii cyfrowych z fizyczną produkcją, dzięki czemu wizja tzw. inteligentnej fabryki staje się rzeczywistością. Wskutek takiego podejścia możliwa staje się optymalizacja działalności zakładu produkcyjnego wyrażająca się m.in. w poprawie produktywności i wydajności, zwiększeniem elastyczności, poprawą obsługi klienta, czy zmniejszeniem kosztów.

Istotne miejsce w ramach przemysłu 4.0 zajmuje przemysł kosmiczny, którego przyszłość rysuje się w coraz jaśniejszych barwach. Ma na to wpływ m.in. obniżenie kosztów wyniesienia 1 kg ładunku w kosmos, a także większa dostępność dla przedsiębiorców technologii kosmicznych, a tym samym i samego kosmosu. Według Raportu Space Foundation z 2022 r. globalna gospodarka kosmiczna w 2020 r. przekroczyła 469 miliardów dolarów, dążąc w sposób stały do osiągnięcia przewidywanego 1 biliona dolarów. Znacząco wzrosła również ilość startów orbitalnych oraz ładunków i obiektów umieszczanych w kosmosie¹.

¹ Space Foundation. 2022 Annual Report, https://www.spacefoundation.org/wp-content/uploads/2023/06/SpaceFoundation_2022-Annual-Report_Final_web.pdf [dostęp: 10.02.2024].

Polska ze swoim potencjałem intelektualnym oraz w pewnym stopniu przemysłowym, może i powinna wziąć udział w tym swoistym wyścigu po bogactwa kosmosu. Mamy bowiem szereg podmiotów gospodarczych, które już prowadzą działalność gospodarczą w tym zakresie. Co więcej, wydaje się, że państwo polskie nareszcie dostrzega potencjał gospodarczy kosmosu oraz przemysłu kosmicznego i stara się wspierać jego rozwój. Otwartym pozostaje pytanie, czy czyni to w sposób optymalny, czy też nie.

Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na fakt, że jednym z największych wyzwań Polski XXI w. jest rozwój przemysłu kosmicznego. Sektor kosmiczny odgrywa bowiem coraz większą rolę, zarówno w sferze cywilnej, jak i militarnej. Posiadanie własnych zdolności w tym zakresie to wręcz konieczność, by móc zapewnić szeroko rozumiane bezpieczeństwo państwa.

W pracy, jako wiodącą, posłużono się metodą studiów literatury, a pomocniczo metodą dogmatyczno-prawną.

1. Przemysł kosmiczny – przyszłość gospodarki

Przemysł kosmiczny jawi się dziś jako jedna z najbardziej zaawansowanych technologicznie branż gospodarki. Wypracowane tam rozwiązania często są stosowane następnie w innych branżach, w tym tych związanych z medycyną. Przemysł kosmiczny można więc uznać za swoisty rozsądnik innowacyjności. Zgodnie z Raportem Space Foundation rozmiar globalnej gospodarki kosmicznej za 2020 r. wyniósł 469 miliardów dolarów i stale rośnie. Jego autorzy stwierdzają następnie, że w 2022 r. miała miejsce historyczna liczba udanych misji, a wskaźnik niepowodzeń podczas startów wyniósł zaledwie 3,8%. Operatorzy statków kosmicznych na całym świecie rozmieścili 2354 statki kosmiczne, co stanowi wzrost o 36% w porównaniu z 2021 r. Ponad 90% tych rozmieszczeń stanowiły komercyjne misje kosmiczne, a masa wyniesiona na orbitę była prawie dwukrotnie większa niż w 2021 r.²

Zbieżny pogląd prezentują M. Polkowska i M. Toumi zdaniem których, „Dzisiaj jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi przemysłu jest przemysł kosmiczny. Adaptowanie rozwiązań tworzonych na potrzeby eksploracji kosmosu czy obserwacji Ziemi pozwala na wprowadzanie innowacji w znanych już technologiach i tworzenie rozwiązań, które rewolucjonizują gospodarkę.

² Tamże, s. 17.

Technologia satelitarna dotyka praktycznie każdej dziedziny życia. Współpraca nauki i biznesu przeżywa swoją ‘złotą erę’. Technologie opracowywane dla sektora kosmicznego to również ogromne szanse dla rozwoju przemysłu”³.

Można wręcz stwierdzić, że w obliczu ograniczonych zasobów naturalnych Ziemi, alternatywą dla dalszego rozwoju naszej cywilizacji jest korzystanie z zasobów znajdujących się w kosmosie. Już dziś podejmowane są prace badawcze dotyczące możliwości i zyskowności pozyskiwania rzadkich surowców w ramach astrogórnictwa (*space mining*). Trafnie bowiem K. Muzyka uznał, że „Surowce kosmiczne, tak jak zasoby naturalne Ziemi, stanowić będą podstawę dla rozwoju życia oraz jego możliwych, nieorganicznych odmian”⁴. Odnośnie do górnictwa kosmicznego niewątpliwie warto również zwrócić uwagę na pracę M.T. Kłody, który postuluje, aby stało się ono elementem długoterminowej strategii surowcowej Polski⁵.

Zdobycze przemysłu kosmicznego stają się coraz bardziej dostępne dla zwykłych ludzi. Dla przykładu, systemy nawigacji satelitarnej stały się już standardowym wyposażeniem różnych środków transportu. Łączność satelitarna, satelitarne obrazowanie, prognozowanie pogody, określanie poziomu wód, wykrywanie źródeł zanieczyszczenia środowiska, filtry do wody, żarówki LED, pompy insulinowe, telemedycyna, odkrywanie zasobów naturalnych, masowe przetwarzanie danych i wiele innych, mają swoje źródło w przemyśle kosmicznym. Przemysł kosmiczny wykazuje zatem znaczący potencjał innowacyjny, a globalnie dynamiczny trend wznoszący. Inwestycje w ten sektor charakteryzują się możliwością łączenia strumieni finansowania ze środków publicznych oraz prywatnych, uzyskując dzięki temu efekt synergii.

Technologie kosmiczne są obecne również w sferze bezpieczeństwa. Systemy detekcji, wczesnego ostrzegania, nawigacji, łączności – tworzą swoisty system nerwowy każdej nowoczesnej armii. Satelity szpiegowskie już dziś stanowią oczy i uszy systemów zarządzania polem walki. Rozpoznanie, transmisja i obróbka danych w czasie rzeczywistym, bezpieczna i odporna na zakłócenia łączność – to warunek powodzenia na polu walki. Wszędzie tam zastosowanie znajdują technologie kosmiczne.

³ M. Polkowska, M. Toumi, *Prawo, prywatyzacja i bezpieczeństwo – szczególne wyzwania nowej ery kosmicznej (NewSpace)*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” XIII (2020), nr 2, s. 436, <https://doi.org/10.32084/tekapr.2020.13.2-33>

⁴ K. Muzyka, *Górnicy von Neumanna – surowce kosmiczne, roboty, industriaforming*, w: *Philosophy Pulp*, t. 2, red. K. Grabowska-Derlatka, J. Gomułka, R. Palm, Kraków 2022, s. 127.

⁵ *Górnictwo kosmiczne jako element długoterminowej strategii surowcowej Polski? (Space mining as part of Poland’s long-term resources strategy?)*, https://www.researchgate.net/publication/374730834_Gornictwo_kosmiczne_jako_element_dlugoterminowej_strategii_surowcowej_Polski_Space_mining_as_part_of_Poland's_long-term_resources_strategy [dostęp: 10.02.2024].

2. Polski przemysł kosmiczny

Polski przemysł kosmiczny jeszcze do niedawna jawił się jako sen, marzenie, czy bajka, a rzeczywistość jest zgoła odmienna. Oczywiście nie jesteśmy jeszcze kosmiczną potęgą, ale systematycznie nasze zdolności w tym zakresie rosną. Warto więc pokazać, jaki jest prawdziwy stan rzeczy.

Na polski przemysł kosmiczny składa się kilkaset różnego rodzaju podmiotów, zarówno publicznych, jak i prywatnych, które mają charakter komercyjny oraz badawczy. W jego ramach zatrudnienie znalazło przeszło 12 tysięcy osób, co może nie jest ilością imponującą, podkreślić jednak trzeba ich ogromny potencjał intelektualny i kreatywny. Przemysł kosmiczny jest bowiem inkubatorem i rozsadnikiem innowacji. W analizie Europejskiej Agencji Kosmicznej wskazuje się, iż Polska podąża własną, unikalną ścieżką rozwoju tej branży, opierając się przede wszystkim na małych i średnich przedsiębiorstwach. Sprzyja to, zdaniem Agencji, naszej innowacyjności i przedsiębiorczości oraz adaptowalności do zmieniających się warunków prowadzenia działalności gospodarczej w tej sferze⁶. Polski przemysł kosmiczny już dziś bowiem jest postrzegany jako spełniający wymogi stawiane przed Przemysłem 4.0.

Wśród wielu rodzimych podmiotów mających doświadczenie i sukcesy w ramach przemysłu kosmicznego warto wyróżnić spółkę akcyjną SatRevolution, która zajmuje się projektowaniem, produkcją, integracją i testowaniem nanosatelitów. Dzierży ona palmę pierwszeństwa wśród krajowych przedsiębiorców w zakresie umieszczenia satelitów na orbicie okołoziemskiej. W 2019 r. na orbitę wysłano satelitę Światowid, w tym samym roku satelitę KRAKSat, w 2020 r. satelitę AMICal Sat. Aktualnie spółka ta wdraża kolejne etapy budowy funkcjonalnej, komercyjnej konstelacji 1500 satelitów obserwacyjnych (REC) do roku 2028⁷.

Inną mającą znaczące osiągnięcia w branży kosmicznej spółką jest spółka Astronika z o.o. Jej działalność koncentruje się na dostarczaniu zaawansowanych, mechanicznych rozwiązań, takich jak mechanizmy blokujące i zwalniane, penetratory i wiertła, a także rozkładane anteny i wysięgniki. Astronika współpracuje z Europejską Agencją Kosmiczną, Polską Agencją Kosmiczną, Airbus, Thales, a także wieloma innymi międzynarodowymi podmiotami.

⁶ *Polska na orbicie sukcesu – jak polskie firmy rozwijają technologie kosmiczne?*, <https://idea3w.org/aktualnosci/820507/polska-na-orbicie-sukcesu-jak-polskie-firmy-rozwijaja-technologie-kosmiczne> [dostęp: 10.02.2024].

⁷ *Earth-observation data and hardware made to understand the changing world*, <https://www.satrev.space/> [dostęp: 10.02.2024].

Jest także zaangażowana w misje na Księżycu, Marsie, Didymosie, systemie Jowisza oraz na orbicie Ziemi⁸.

Następnym „klejnotem w polskiej kosmicznej koronie” jest spółka KP Labs z o.o., która wyspecjalizowała się w: oprogramowaniu pokładowym dla statków kosmicznych, projektowaniu wysokowydajnych komputerów pokładowych, projektowaniu urządzeń do obrazowania hiperspektralnego, zarządzaniu danymi pokładowymi, tworzeniu rozwiązań z zakresu sztucznej inteligencji. Można zatem powiedzieć, że spółka ta jest ukierunkowana na przyspieszenie eksploracji kosmosu przez rozwój autonomicznych statków kosmicznych i technologii robotycznych⁹.

Kolejnym podmiotem działającym w ramach przemysłu kosmicznego w Polsce jest Thorium Space S.A. Spółka ta projektuje i tworzy nowatorskie systemy telekomunikacyjne przeznaczone na unikalne pasma nadawczo-odbiorcze, które umożliwiają elektroniczne sterowanie wiązką i szybszą transmisję danych. Thorium Space projektuje nowatorskie rozwiązania technologicznie w zakresie konstruowania pojazdów kosmicznych i inteligentnych anten macierzowych, które można wykorzystać również w sferze bezpieczeństwa państwa¹⁰.

Creotech Instruments S.A. jest następnym przedsiębiorcą aktywnym w branży kosmicznej. Jest to wiodący polski producent systemów i podzespołów satelitarnych oraz zaawansowanej elektroniki dedykowanej m.in. do systemów sterowania komputerami kwantowymi. Spółka ta posiada własne zakłady produkcyjne elektroniki oraz zaplecze integracji małych satelitów. W swoim portfolio ma ok. 30 projektów zrealizowanych dla sektora kosmicznego, zaś 14 misji kosmicznych odbyło się z udziałem podsystemów Creotech, w tym 4 zrealizowano dla Europejskiej Agencji Kosmicznej (ESA). Na przełomie 2023/2024 przedsiębiorca planuje wyniesienie w kosmos pierwszego satelity obserwacyjnego bazującego na autorskiej platformie HyperSat¹¹.

Tych kilka przykładów dowodzi, że polski przemysł kosmiczny jest coraz bardziej dostrzegalny na świecie, a rodzime osiągnięcia w tej branży znajdują uznanie zagranicznych partnerów, w tym NASA i ESA. Należy więc porzucić przeświadczenie, że przemysł kosmiczny jest dostępny wyłącznie dla podmiotów dysponujących ogromnym zasobem finansowym i osobowym. Pomysłowość, kreatywność, innowacyjność to istotne atuty naszego przemysłu

⁸ Zob. <https://astronika.pl/> [dostęp: 10.02.2024].

⁹ *AI COMPUTERS AND SOFTWARE to bring autonomy into demanding space missions*, <https://kplabs.space/> [dostęp: 10.02.2024].

¹⁰ *Advanced Space Communication Company*, <https://thorium.space/> [dostęp: 10.02.2024].

¹¹ Zob. <https://creotech.pl/pl/#home-main> [dostęp: 10.02.2024].

kosmicznego, będącego elementem przemysłu 4.0. Stwierdzenie, że rodzimy przemysł kosmiczny stopniowo staje się lewarem dźwigającym naszą gospodarkę i umożliwiającym jej skok w nowoczesność, nie wydaje się być przesadzone. Jak zatem widać, mamy jaskółki postępu, natomiast państwo winno stworzyć im warunki do stałego „gniazdowania” i rozwoju.

Pewną próbą odpowiedzi państwa na powyższe wyzwanie było podjęcie 26 stycznia 2017 r. przez Radę Ministrów uchwały nr 6 w sprawie przyjęcia Polskiej Strategii Kosmicznej. Stwierdzono w niej, że sektor kosmiczny jest ważnym elementem polskiej gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjności, a jego powiązania z innymi obszarami gospodarki sprzyjają zwiększaniu ich konkurencyjności. Sformułowano również trzy cele strategiczne do 2030 r., tj.: polski sektor kosmiczny będzie zdolny do skutecznego konkurowania na rynku europejskim, a jego obroty wyniosą co najmniej 3% ogólnych obrotów tego rynku (proporcjonalnie do polskiego potencjału gospodarczego); polska administracja publiczna będzie wykorzystywać dane satelitarne dla szybszej i skuteczniejszej realizacji swoich zadań, a krajowe przedsiębiorstwa będą w stanie w pełni zaspokoić popyt wewnętrzny na tego typu usługi oraz eksportować je na inne rynki; polska gospodarka i instytucje publiczne będą posiadały dostęp do infrastruktury satelitarnej umożliwiającej zaspokojenie ich potrzeb, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Określono także cele szczegółowe do 2030 r., tj.: wzrost konkurencyjności polskiego sektora kosmicznego i zwiększenie jego udziału w obrotach europejskiego sektora kosmicznego; rozwój aplikacji satelitarnych – wkład w budowę gospodarki cyfrowej; rozbudowa zdolności w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa z wykorzystaniem technologii kosmicznych i technik satelitarnych; stworzenie sprzyjających warunków do rozwoju sektora kosmicznego w Polsce; budowa kadr dla potrzeb polskiego sektora kosmicznego¹².

Aktywna jest również Polska Agencja Kosmiczna (POLSA), która podejmuje działalność w szeregu kluczowych dla przemysłu kosmicznego obszarach. Mam tu na myśli współpracę międzynarodową, obserwację Ziemi, bezpieczeństwo kosmiczne, telekomunikację i nawigację, badania i innowacje, edukację i promocję¹³.

Odnośnie do współpracy międzynarodowej Polska Agencja Kosmiczna prowadzi ją z takimi instytucjami i podmiotami jak np.: Komisja Europejska (KE), Europejska Agencja Kosmiczna (ESA), Europejska Organizacja Eksploatacji

¹² Uchwała nr 6 Rady Ministrów z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie przyjęcia Polskiej Strategii Kosmicznej, MP z 2017 r., poz. 203.

¹³ Ustawa z dnia 26 września 2014 r. o Polskiej Agencji Kosmicznej, Dz. U. z 2020 r., poz. 1957.

Satelitów Meteorologicznych (EUMETSAT), Europejska Agencja Obrony (EDA), Komitet Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (UN COPUOS), International Space Exploration Coordination Group (ISECG), International Mars Exploration Working Group (IMEWG), czy Committee on Earth Observation Satellites (CEOS).

W przypadku obserwacji naszej planety, nawigacji satelitarnej lub telekomunikacji, zebrane dane satelitarne udostępniane różnym podmiotom oraz organom administracji publicznej, ułatwiają podejmowanie trafnych decyzji.

Natomiast działalność Agencji w sferze bezpieczeństwa kosmicznego obejmuje obserwację, pozyskiwanie danych, analizę pojawiających się zagrożeń zarówno dla człowieka, jak i dla infrastruktury kosmicznej i naziemnej oraz informowanie o stanie zagrożeń i przeciwdziałanie występowaniu i skutkom tychże zagrożeń. W efekcie tych działań podnosi się poziom bezpieczeństwa i świadomości sytuacyjnej w przestrzeni kosmicznej, ma miejsce również wsparcie ochrony infrastruktury i działalności na Ziemi przed zagrożeniami pochodzącymi z przestrzeni kosmicznej.

Odnosnie do telekomunikacji i nawigacji działalność Polskiej Agencji Kosmicznej związana jest z uczestnictwem w programie ENTRUSTED („European Networking for satellite Telecommunication Roadmap for the governmental Users requiring Secure, inTeroperable, innovativE and standardiseD services”), który służy do identyfikacji potrzeb i wymagań użytkowników końcowych bezpiecznej łączności satelitarnej.

W dziedzinie badań i innowacji kosmicznych Polska Agencja Kosmiczna: aktywizuje polski sektor kosmiczny poprzez działania na styku nauki, przemysłu i administracji publicznej; wspiera opracowywanie przez polski sektor kosmiczny innowacyjnych produktów i usług w oparciu o unikalny polski know-how w zakresie *deep tech*; wspiera podmioty sektora kosmicznego w uzyskiwaniu doświadczenia lotnego tzw. *flight heritage*, rozwijaniu nowych kompetencji w przestrzeni kosmicznej oraz dokonywaniu odkryć naukowych; negocjuje udział podmiotów polskiego sektora kosmicznego w dużych międzynarodowych projektach naukowo-technologicznych; identyfikuje nowe szanse dla sektora kosmicznego, prowadzi konsultacje, opracowuje raporty i rekomendacje; wspiera wielostronną współpracę przemysłową i naukową.

Polska Agencja Kosmiczna realizuje również ustawowe zadania związane z edukacją kosmiczną w obszarze szkolnictwa wyższego, szkoleń dla administracji państwowej i szkoleń wewnętrznych dla pracowników POLSA¹⁴.

¹⁴ Zob. <https://polsa.gov.pl/> [dostęp: 10.02.2024].

Jak zatem widać władze Rzeczypospolitej Polskiej przestały bagatelizować kwestie związane z rozbudową przemysłu kosmicznego i podjęły aktywność, aby stworzyć mu warunki do rozwoju. Oczywiście nie osiągnięto optimum możliwości wsparcia sektora kosmicznego w kraju, tym niemniej dotychczasowe starania władz naszego kraju należy docenić, są one bowiem zwiastunem dalszych pozytywnych zmian.

Według kontrolerów NIK do głównych barier rozwoju polskiego przemysłu kosmicznego zalicza się: brak planu rozwoju sektora kosmicznego w Polsce; ograniczenia finansowe; ograniczenia systemowo-organizacyjne; brak efektywnych mechanizmów finansowania działań; preferencyjne podejście państwa do firm prywatnych; ograniczenia legislacyjne; brak spójnej konsekwentnie realizowanej długofalowej wizji rozwoju; wybór polskich ekspertów do gremiów decyzyjnych ESA spośród urzędników resortowych; niedostateczna grupa ekspertów oceniająca wnioski NCBiR; wspieranie działań deklaracyjnych przez akceptację cząstkowych tematów badawczych realizowanych przez podmioty o znikomym doświadczeniu i kompetencjach oraz wspieranie i realizacja działań spektakularnych o znikomych wartościach komercyjnych i niewielkim wpływie na rozwój kompetencji krajowych; lokalizacja Polskiej Agencji Kosmicznej w Gdańsku i niepotrzebne tworzenie oddziałów w różnych miejscach w kraju, co zmniejsza efektywność działania Agencji; nieutworzenie przez Ministra NiSW dyscypliny naukowej *Technologie lotnicze i kosmiczne*, mimo starań i apeli środowisk badawczych z całego kraju; brak doświadczenia i referencji pozwalających na zdobycie zleceń i kontraktów w zakresie realizacji misji; brak odpowiedniej wiedzy i doświadczenia w zakresie programów kosmicznych; brak odpowiednio wykształconej kadry na rynku pracy; brak gotowości i wręcz niechęć rządowej i samorządowej administracji do odbioru i operacyjnego wykorzystywania danych satelitarnych¹⁵.

Część z powyższych barier została już usunięta i pozostaje mieć nadzieję, że pozostałe również zostaną przełamane. To istotne wyzwanie stojące przed każdym rządem RP, niezależnie od władającej opcji politycznej. Rozwój polskiego przemysłu kosmicznego winien być dokonywany ponad podziałami, w oparciu o konsensus polityczny. Obecność Polski w kosmosie należy bowiem uznać za rację stanu.

¹⁵ Raport NIK, *Informacja o wynikach kontroli „Rozwój sektora kosmicznego”*, KGP.430.017.2019, Nr ewid. 44/2020/P/19/021/KGP, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22462,vp,25136.pdf> [dostęp: 10.02.2024], s. 77 i n.

3. Perspektywy obecności Polski w kosmosie

Członkostwo Polski w UE oraz NATO sprawia, że nasz kraj jest relatywnie bezpiecznym miejscem do inwestowania, także w przemysł kosmiczny. Współpraca i uczestnictwo przykładowo w programach ESA, NASA, EDA, czy CEOS sprawia, że mamy dostęp do najnowszych badań i technologii kosmicznych. Rosnące nakłady i składki pozwalają pełniej, w szerszym niż dotychczas wymiarze, uczestniczyć krajowym podmiotom w przedsięwzięciach międzynarodowych w obszarze kosmosu. Nie bez znaczenia są również zwiększone nakłady na bezpieczeństwo państwa związane z rosnącym zagrożeniem konfliktem zbrojnym i działaniami o charakterze hybrydowym, których konkretyzacją ma być posiadanie własnej konstelacji nanosatelitów. Kwestia ta znalazła już swoje odzwierciedlenie w Planie Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2021-2035¹⁶.

Warto zwrócić również uwagę na fakt, że ESA utworzyła specjalny instrument dla Polski – Industrial Policy Task Force – w ramach którego w latach 2022-2024, przeszło 5.5 mln EURO jest przeznaczone wyłącznie na kontrakty dla polskich przedsiębiorców. W ten sposób rodzimi przedsiębiorcy z branży kosmicznej skutecznie włączają się w europejskie łańcuchy dostaw i misje ESA¹⁷.

W mediach pojawiły się informacje, że SatRev w partnerstwie z polską firmą Tuatara oraz ETCO SPACE (agencją rządową Omanu promującą innowacje) będzie, za pośrednictwem Spazers (firma zawiązana przez SatRev i Oman), świadczyć usługi produkcji satelitów, wystrzeliwania ich w kosmos, a także budować i obsługiwać stacje naziemne w Omanie i na Bliskim Wschodzie¹⁸. To szansa na poszerzenie zakresu działania i uzyskania atrakcyjnego finansowo partnera dla jednego z naszych przedsiębiorców przemysłu kosmicznego. Ponadto SatRev buduje fabrykę satelitów, dzięki której ma produkować nawet 200 satelitów rocznie! To znaczący krok do przodu nie tylko dla tego polskiego przedsiębiorcy, ale wręcz całej kosmicznej branży w Polsce.

Kolejne pozytywne sygnały płyną od innych przedstawicieli rodzimego przemysłu kosmicznego. W 2025 r. Creotech Instruments wysłać ma w kosmos kolejne satelity oparte na platformie HyperSat. Ponadto, jako członek

¹⁶ Szerzej na ten temat patrz np. K. Chochowski, *Plan Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2021-2035 jako przejaw polityki publicznej państwa polskiego*, w: *Oblicza polityk publicznych*, red. S. Faliński, D. Strus, Siedlce 2022, s. 13-35.

¹⁷ *5,6 mln euro dla polskiego przemysłu kosmicznego*, <https://polskiprzemysl.com.pl/wiadomosci/polski-przemysl-kosmiczny/> [dostęp: 10.02.2024].

¹⁸ *Polskie satelity zdobywają zagraniczny rynek*, <https://www.wnp.pl/tech/polskie-satelity-zdobywaja-zagraniczny-rynek,799836.html> [dostęp: 10.02.2024].

konsorcjum REACTS ma uczestniczyć w tworzeniu architektury przyszłych systemów kosmicznych dla wszystkich państw europejskich pod kątem tzw. szybkiej pro-obronnej odpowiedzi w przestrzeni kosmicznej. Projekt ten jest dotowany w ramach instrumentu finansowego European Defence Fund (EDF). SCANWAY z kolei pracuje nad rozwinięciem swojej oferty instrumentów optycznych tak, aby można je było stosować w coraz to większych satelitach, a tym samym generować możliwie jak najwyższe marże¹⁹. Ponadto w spółce Space Forest kontynuuje się z powodzeniem prace nad rakieta suborbitalną PERUN, która ma służyć jako komercyjne laboratorium mobilne, które będzie wynosić ładunek o wadze 50 kg na wysokość ok. 100 km²⁰.

Informacją z tzw. ostatniej chwili ze Szczytu Gospodarczego Polska – Rwanda, który odbył się 7 lutego 2024 r. w Kigali, jest podpisanie przez SatRev i Locus Dynamics umowy odnośnie do dostarczania kompleksowych rozwiązań satelitarnych służących do zbierania danych obserwacyjnych Ziemi w Afryce. Strony umowy będą współpracować w zakresie projektowania, produkcji i obsługi mikrosatelitów oraz odpowiednich czujników o wysokiej rozdzielczości do różnych zastosowań, a także utworzą powiązaną infrastrukturę w Rwandzie, a mianowicie: satelitarną stację naziemną, centrum kontroli misji oraz udoskonalą możliwości analizy danych satelitarnych²¹.

To tylko niektóre przykłady ukazujące szanse rozwoju naszego przemysłu kosmicznego. Pozostaje więc mieć nadzieję, że te i inne plany dotyczące polskiego sektora kosmicznego doczekają się pełnej realizacji.

Zakończenie

Przed Polską w XXI w. stoi szereg wyzwań i zagrożeń. Mają one różne źródła i naturę, stąd nie jest możliwe, aby jedno, uniwersalistyczne rozwiązanie było panaceum na wszelkie związane z nimi problemy. W przekonaniu autora, jednym z kluczowych wyzwań dla naszego kraju jest rozwój przemysłu kosmicznego i stała obecność Polski w kosmosie. Ta część przemysłu 4.0 jest generatorem i rozsadnikiem innowacji, które są następnie wykorzystywane

¹⁹ *Branża kosmiczna w 2024 r. w Polsce będzie bogata w nowe projekty*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Branza-kosmiczna-w-2024-r-w-Polsce-bedzie-bogata-w-nowe-projekty-analiza-8687089.html> [dostęp: 10.02.2024].

²⁰ *Przed nami drugi lot polskiej rakiety Perun*, <https://space24.pl/pojazdy-kosmiczne/systemy-nosne/przed-nami-drugi-lot-polskiej-rakiety-perun> [dostęp: 10.02.2024].

²¹ *Oficjalnie. Polska firma wkracza na afrykański rynek kosmiczny*, <https://space24.pl/przemysl/rynek-globalny/oficjalnie-polska-firma-wkracza-na-afrykanski-rynek-kosmiczny> [dostęp: 10.02.2024].

w innych branżach. Nie bez znaczenia jest również posiadanie własnych zdolności kosmicznych w kontekście bezpieczeństwa naszego państwa.

Wnioski

- 1) Obecność Polski w kosmosie należy uznać za rację stanu.
- 2) Niezbędne jest uchwalenie nowych regulacji prawnych dotyczących kosmosu i jego eksploatacji.
- 3) Należy zapewnić możliwość finansowania i łączenie strumieni finansowych prywatnych z publicznymi.
- 4) Szkolnictwo wyższe i ośrodki badawcze powinny stać się zapleczem eksperckim i kadrowym dla przemysłu kosmicznego.
- 5) Obecność Polski w kosmosie bezpośrednio przekłada się na bezpieczeństwo i obronność naszego państwa.

Bibliografia

Źródła prawa

Ustawa z dnia 26 września 2014 r. o *Polskiej Agencji Kosmicznej*, Dz. U. z 2020 r., poz. 1957.

Uchwała nr 6 Rady Ministrów z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie przyjęcia *Polskiej Strategii Kosmicznej*, MP z 2017 r., poz. 203.

Literatura

Chochowski K., *Plan Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2021-2035 jako przejaw polityki publicznej państwa polskiego*, w: *Oblicza polityk publicznych*, red. S. Faliński, D. Strus, Siedlce 2022, s. 13-35.

Muzyka K., *Górnicy von Neumanna – surowce kosmiczne, roboty, industriaforming*, w: *Philosophy Pulp*, t. 2, red. K. Grabowska-Derlatka, J. Gomułka, R. Palm, Kraków 2022, s. 109-128.

Polkowska M., Toumi M., *Prawo, prywatyzacja i bezpieczeństwo – szczególne wyzwania nowej ery kosmicznej (NewSpace)*, „TeKa Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” XIII (2020), nr 2, s. 435-450, <https://doi.org/10.32084/tekapr.2020.13.2-33>

Netografia

5,6 mln euro dla polskiego przemysłu kosmicznego, <https://polskiprzemysl.com.pl/wiadomosci/polski-przemysl-kosmiczny/> [dostęp: 10.02.2024].

- Advanced Space Communication Company*, <https://thorium.space/> [dostęp: 10.02.2024].
- AI COMPUTERS AND SOFTWARE to bring autonomy into demanding space missions*, <https://kplabs.space/> [dostęp: 10.02.2024].
- Branża kosmiczna w 2024 r. w Polsce będzie bogata w nowe projekty*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Branza-kosmiczna-w-2024-r-w-Polsce-bedzie-bogata-w-nowe-projekty-analiza-8687089.html> [dostęp: 10.02.2024].
- Earth-observation data and hardware made to understand the changing world*, <https://www.satrev.space/> [dostęp: 10.02.2024].
- Górnictwo kosmiczne jako element długoterminowej strategii surowcowej Polski? (Space mining as part of Poland's long-term resources strategy?)*, https://www.researchgate.net/publication/374730834_Gornictwo_kosmiczne_jako_element_dlugoterminowej_strategii_surowcowej_Polski_Space_mining_as_part_of_Poland's_long-term_resources_strategy [dostęp: 10.02.2024].
- <https://astronika.pl/> [dostęp: 10.02.2024].
- <https://creotech.pl/pl/#home-main> [dostęp: 10.02.2024].
- <https://polsa.gov.pl/> [dostęp: 10.02.2024].
- Oficjalnie. Polska firma wkracza na afrykański rynek kosmiczny*, <https://space24.pl/przemysl/rynek-globalny/oficjalnie-polska-firma-wkracza-na-afrykanski-rynek-kosmiczny> [dostęp: 10.02.2024].
- Polska na orbicie sukcesu – jak polskie firmy rozwijają technologie kosmiczne?*, <https://idea3w.org/aktualnosci/820507/polska-na-orbicie-sukcesu-jak-polskie-firmy-rozwijaja-technologie-kosmiczne> [dostęp: 10.02.2024].
- Polskie satelity zdobywają zagraniczny rynek*, <https://www.wnp.pl/tech/polskie-satelity-zdobywaja-zagraniczny-rynek,799836.html> [dostęp: 10.02.2024].
- Przed nami drugi lot polskiej rakiety Perun*, <https://space24.pl/pojazdy-kosmiczne/systemy-nosne/przed-nami-drugi-lot-polskiej-rakiety-perun> [dostęp: 10.02.2024].
- Raport NIK, *Informacja o wynikach kontroli „Rozwój sektora kosmicznego”*, KGP.430.017.2019, Nr ewid. 44/2020/P/19/021/KGP, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22462,vp,25136.pdf> [dostęp: 10.02.2024].
- Space Foundation. 2022 Annual Report*, https://www.spacefoundation.org/wp-content/uploads/2023/06/SpaceFoundation_2022-Annual-Report_Final_web.pdf [dostęp: 10.02.2024].

Rozwój sektora kosmicznego jako jedno z wiodących wyzwań Polski w XXI wieku

Streszczenie: Niniejszy artykuł prezentuje rozważania dotyczące konieczności rozwoju polskiego przemysłu kosmicznego, jako istotnego wyzwania, które stoi przed państwem polskim w XXI w. Zaprezentowano w nim polski przemysł kosmiczny i wskazano perspektywy jego rozwoju, a także sformułowano wnioski związane z obecnością Polski w kosmosie.

Słowa kluczowe: przemysł kosmiczny; technologie kosmiczne; polska branża kosmiczna; bezpieczeństwo państwa.

**Development of the Space Sector as one of Poland's Leading Challenges
in the 21st Century**

Summary: This article presents considerations regarding the need to develop the Polish space industry as a significant challenge facing the Polish state in the 21st century. It presents the Polish space industry and indicates the prospects for its development, as well as formulates conclusions related to Poland's presence in space.

Keywords: space industry; space technologies; Polish space industry; state security.

AGRESJA NEO-MOCARSTWOWEJ ROSJI. WNIOSKI DLA POLSKI

Wprowadzenie

W 2011 r. autor prezentowanego tekstu popełnił artykuł zatytułowany *Rosja – potężna będzie, wielkiej chwały*¹. Nie był on oczywiście gloryfikacją polityki Rosji (FR). Tytuł stanowił swoistą prowokację związaną z jej problemami na poziomie wewnętrznym i zewnętrznym. Dotyczyło to zwłaszcza planów mocarstwowych realizowanych pod dyktando Władimira Putina. Słowa stanowiące tytuł wskazanego artykułu stanowiły parafrazę pierwszych wersów hymnu Federacji Rosyjskiej z 2000 r. Mimo upływu kilkunastu lat, zagadnienia poruszane w tekście nie straciły na aktualności. Mocarstwowość, mimo trudności definicyjnych, niesie ze sobą faktyczne możliwości oddziaływania w wielu przestrzeniach międzynarodowych z bezwzględnym, skutecznym radzeniem sobie z wyzwaniem wewnętrznymi². Wyrażana we wnioskach sceptyczna ocena faktycznych możliwości mocarstwowych (choć potencjalnie możliwa) zyskała jednak na dynamice. Rosja skupia się wyłącznie na sile militarnej, łamaniu prawa międzynarodowego i eskalacji problemów na poziomie państw i organizacji międzynarodowych. Tak swoiście rozumiana racja stanu ma kierować Rosję ku nowej mocarstwowości.

Celem rozdziału jest próba wskazania na wybrane zagadnienia praktycznych działań Rosji w kontekście ambicji neo-mocarstwowych, ze szczególnym uwzględnieniem ewentualnych konsekwencji dla Polski. Z uwagi na położenie geopolityczne, w tym bezpośrednią granicę, Polska nie może pozostać bierna w analizie każdego, faktycznego i potencjalnego, działania FR. W rozdziale

¹ W. Gizicki, *Rosja – potężna będzie, wielkiej chwały*, w: *Federacja Rosyjska – Wspólnota Niepodległych Państw*, red. T. Kapuśniak, Lublin 2011, s. 37-44.

² A. Bógdał-Brzezińska, *Mocarstwowość teorii stosunków międzynarodowych – rozważania terminologiczne*, w: *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. J. Symonides, M. Sułek, Warszawa 2009, s. 80-94.

podjęta zostanie próba odpowiedzi na dwa pytania: 1) jakie są główne formy neo-mocarstwowej polityki Rosji? 2) jakie wnioski płyną z tego faktu dla Polski?

1. Rosja w okresie przemian ładu globalnego po 1989 roku

Lata 80-te XX w. stanowiły dla Związku Radzieckiego (ZSRR) zdecydowany zwiastun końca jego istnienia. Wydarzenia w Europie Środkowej przybliżyły coraz wyraźniej nieuchronne zmiany polityczne. Władze radzieckie dokonywały prób zarówno: 1) rozwiązań siłowych, jak i 2) swoiście pojętych reform. W pierwszym przypadku najbardziej oczywistym przykładem była planowana inwazja na Polskę, która skończyła się wprowadzeniem stanu wojennego w 1981 r. Powstający ruch „Solidarność”, zrzeszający nawet 10 mln Polaków, nie mógł jednak zostać zatrzymany. Dało to dodatkowy impuls pozostałym państwom i narodom. W drugim względzie próby reform w ZSRR pod hasłem „Pierestrojki”, mające dać wrażenie przebudowy systemu, spowodowały w konsekwencji wzmocnienie sił dążących do rozpadu ZSRR.

Postępujący proces dekompozycji (nie)ładu radzieckiego doprowadził do powstania w 1991 r. niepodległych państw, w tym Białorusi, Rosji i Ukrainy. Próbą ratowania systemu była powołana w tym samym roku Wspólnota Niepodległych Państw (WNP). Koniec XX w. stał się dla nowej Rosji czasem radykalnych przemian polityczno-społecznych, w tym głębokich kryzysów gospodarczych. Przykładem tego była wojna w Czeczenii oraz krach budżetowy z 1997 r. Konsekwencją narastających problemów było odejście od władzy Borysa Jelcyna i przekazanie jej w 2000 r. pod wyłączny, prawdopodobnie dożywotni, dyktat Władimira Putina. Konsekwencją tego jest bezwzględne dążenie do ponownego podporządkowania Rosji tzw. „bliskiej zagranicy” oraz poddanie części Europy bezpośrednim wpływom FR. Plan ten jest realizowany zarówno na poziomie wewnętrznym, gdzie dochodzi do eliminacji ewentualnej i faktycznej opozycji, także w wymiarze fizycznym oraz na poziomie zewnętrznym, w tym przez agresję zbrojną, jak m.in. w przypadku Gruzji (2008) i Ukrainy (od 2014).

2. Wybrane formy neo-mocarstwowości Rosji i ich znaczenie dla Polski

Władimir Putin przystąpił do realizacji założeń wielkiej Rosji zanim jeszcze został formalnym prezydentem FR, już w 1999 r. Wyraźnie widać było, że chce

odciąć się od zbyt spolegliwej wobec Zachodu polityki swego poprzednika. Rosja miała na nowo być światowym mocarstwem, ze zdecydowanym wpływem na politykę światową, zwłaszcza w Europie. Wsparciem w tym względzie było stanowisko wybranych ideologów rosyjskich, ze szczególną rolą m.in. Aleksandra Dugina³. W ramach tego podzielany jest pogląd, że degradacja Rosji, zwłaszcza po 1989 r., ma bezpośredni związek ze zmianami politycznymi i gospodarczymi z lat dziewięćdziesiątych XX w. Przewyciężeniem tego niekorzystnego, ale jednak przejściowego stanu, ma stać się nowe rosyjskie imperium kontynentalne. Nie bez znaczenia jest tu pożądany sojusz Rosji i Niemiec⁴.

W tej perspektywie zdecydowanym wyzwaniem dla Polski jest budowa silnej pozycji politycznej, militarnej i gospodarczej. Konieczne jest wzmacnianie potencjału narodowego i własnych zdolności obronnych. Da to szansę na skorzystanie z ewentualnego wsparcia sojuszniczego, w tym NATO, w przypadku faktycznego zagrożenia atakiem.

Rosja wykorzystuje wszelkie instrumenty mające wpływ na dezintegrację i dekompozycję porządku globalnego i innych państw⁵. Hybrydowość tych działań z jednej strony wzmacnia ich skuteczność, z drugiej zaś utrudnia ich skuteczne eliminowanie przez zaatakowane podmioty. Przykładem tych narzędzi są dezinformacja i wykorzystywanie surowców energetycznych. Dezinformacja jest upowszechniana za pomocą cyberprzestrzeni. Doświadczyla tego m.in. Estonia w 2007 r. za sprawą łączonych z Rosją hakerów. Od 2021 r. za pośrednictwem Białorusi skuteczniana jest przez Rosję propaganda dotycząca kryzysu humanitarnego na granicy Białorusi z Polską. Nielegalna migracja była podejmowana poza oficjalnymi przejściami granicznymi. Jednak konsekwentne działania dezinformacyjne podzielane są przez część społeczeństwa i polityków w Polsce. Wpływa to niekorzystnie na wizerunek państwa i bezpieczeństwo społeczne. W przypadku surowców energetycznych Rosja stosuje politykę dobrego, sprawdzonego dostawcy (jak w przypadku budowy Nord Stream I i II) lub ofiary, oszukiwanego producenta, którego wykorzystują nierzetelne państwa (jak bywało regularnie w przypadku Ukrainy). Stąd też ze strony Rosji w sposób nieuprawniony stosowane były np. wyłączenia dostaw (np. 2006, 2009, 2015). W tym względzie zasadne było podjęcie decyzji o dywersyfikacji przez Polskę dostaw surowców z innych źródeł, realizowane od 2022 r.

³ S. Dębski, *Geopolityczna przyszłość Rosji*, „Arcana” 19 (1998), nr 1, s. 88-101; A. Dugin, *Osnovy geopolityki*, Moskwa 2000.

⁴ W. Gizicki, P. Łoś, *Geopolityka Trójmorza*, „Przestrzeń Społeczna” 2019, nr 1, s. 123-138.

⁵ A. Legucka, R. Kupiecki (red.), *Disinformation, Narratives and Memory Politics in Russia and Belarus*, Londyn 2022.

Stosowanie przez Rosję siły militarnej w celu realizacji polityki neo-mocarstwowej jest od wielu lat faktem. Modelowym przykładem są w tym zakresie ataki na Gruzję w 2008 r. i wojna w Ukrainie od 2014 r. Naruszenie suwerenności terytorialnej Gruzji, a w konsekwencji separatyzm Osetii Południowej i Abchazji, był aktem bezprawnym, jednak pozostał bez konsekwencji dla Rosji. Sprzeciw świata był w zasadzie symboliczny. Małe zaatakowane państwo zostało pozostawione bez wsparcia, poza ważnym dla samych Gruzynów aktem odwagi ze strony Prezydenta Lecha Kaczyńskiego i przywódców Estonii, Litwy, Łotwy i Ukrainy. Należy mieć jednak na uwadze to, jak potoczyły się losy osób i państw zaangażowanych w ową wizytę w Tbilisi. Rosja nie zapomina i nie wybacza.

Wojna w Ukrainie z 2022 r. była poprzedzona rosyjskim wsparciem podczas Euromajdanu w 2013 r., aneksją Krymu i wsparciem separatystów w Donbasie w 2014 r. Niepodległość Ukrainy, ogłoszona w 1991 r. była okupiona m.in. zgodą na pozbawienie się broni atomowej. Przez wiele lat Ukraina balansowała między Rosją a Zachodem, próbując korzystać na położeniu, współpracy gospodarczej i politycznej. Ów brak jednoznacznego określenia strategicznego ma swoje tragiczne konsekwencje dla jej bezpieczeństwa. Przedłużanie wojny i okupowanie terenów Ukrainy stanowi element strategii „na zmęczenie”. Chodzi nie tylko o ewentualne złamanie morale walczących Ukraińców, ale być może w większym stopniu tzw. społeczności światowej. Trudno bowiem pomagać stronie walczącej, nawet w słusznej sprawie, przez nieokreślony, długi czas. Jest to niełatwe zarówno z powodów ekonomicznych, jak i społecznych. Nie sposób pominąć kwestii ochrony własnych zasobów na wypadek konfliktu bądź wojny oraz opinii publicznej, która w pewnym momencie może być niechętna wojnie, bez względu na słuszne prawo do obrony.

Rosja dokonuje także agresywnych działań w wymiarze wewnętrznym. Ma to postać wspomnianej wyżej eliminacji przeciwników politycznych, własnych obywateli, także tych mieszkających poza Rosją. Reżim polityczny, utrzymywanie napięcia z jednoczesnym budowaniem poczucia zagrożenia zewnętrznego ze strony Zachodu sprzyja konsolidacji w obszarze społecznym. Rosja ma być wielka w oczach samych Rosjan. Dotychczas mogą oni wiele znieść, także postępujące ubóstwo, zacofanie wielu regionów. Kluczowe jest to, by wielkie ośrodki, Moskwa, Sankt Petersburg, miały poczucie spełnienia. Zamożni Rosjanie zaakceptują „specjalną operację wojskową” tak długo, póki jej konsekwencje nie dotkną ich samych, np. przez pobór do armii ich dobrze wykształconych synów. Nie bez znaczenia są także problemy demograficzne, stale się pogłębiające. Wpływie to jeszcze bardziej na strukturę etniczną i narodowościową, już i tak wystarczająco zróżnicowanego państwa.

W tym świetle istotne jest, by Polska miała sprecyzowane zasoby wchodzące w obszar racji stanu. Istnienie, jednoznaczne definiowanie i podzielenie wspólnych, narodowych wartości jest kluczowe dla bezpieczeństwa narodowego. Nie sposób usprawiedliwić naiwnych prób zbliżenia instytucji stojących na straży bezpieczeństwa Polski, w tym służb specjalnych, ze swymi odpowiednikami w FR. Rosjanie wykorzystają bezwzględnie każdą okazję dla własnych korzyści. Poza tym konieczna jest świadomość budowania koalicji międzynarodowej, zdolnej do jednomyślnej, twardej postawy wobec aktu agresji, wolnej od nacisków i idei robienia z Rosją interesów jak zwykle (*business as usual*), bez patrzenia na konsekwencje jej działań. Owa próba budowania alternatywy wobec Rosji była obecna przez kilka ostatnich lat, m.in. na poziomie kilku inicjatyw w Europie Środkowej, takich jak choćby Trójmorze lub Bukaresztańska Dziewiątka. Dodatkowym, bardzo istotnym zadaniem z perspektywy Polski jest utrwalanie dokonanych wyborów strategicznych w obszarze euroatlantyckim (członkostwo w NATO i UE) i bilateralnym, zwłaszcza współpraca z USA. Podejmowanie prób rozmywania lub wielowymiarowego, nieprzystającego do siebie partnerstwa z Rosją lub innymi niestabilnymi państwami mogłoby skończyć się tak, jak w przypadku Ukrainy. Dla współczesnych polityków, bardzo różniących się w wielu sprawach, powinno być jasne to, iż bezpieczeństwo narodowe wymaga ciągłości decyzyjnej i pozostawiania poza bieżącym sporem. Dla płytkich, partyjnych korzyści nie wolno np. dewastować porządku prawnego, w tym zasady hierarchiczności prawa. Sprzyja to ewidentnie Rosji, z uwagi na spadek zrozumienia i jedności wewnętrznej w państwach tak postępujących.

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonej syntezy można wskazać kilka ogólnych uwag. Dotyczą one wybranych przestrzeni i odnoszą się bezpośrednio do pytań postawionych na wstępie.

Po pierwsze, Rosja stosuje wielowymiarowe formy kształtowania neo-mocarstwowości. Są one podporządkowane decyzjom podejmowanym przez samego Władimira Putina oraz wąski krąg zaufanych i oddanych doradców. Egzekwowanie przyjętych założeń jest bezwzględne. Jakikolwiek próby obiektywizacji roli Rosji w przestrzeni międzynarodowej, dokonywane przez opozycyjne grupy społeczne bądź wąskie elity, kończą się bezwzględnym przywołaniem do porządku „niedostosowanych i nierozumiejących”, wrogów wielkiej Rosji.

Po drugie, Polska musi jednoznacznie i systematycznie monitorować całość działań Rosji. W oczywisty sposób należałoby zakładać, że relacje z sąsiedziami powinny być przewidywalne i oparte o obopólne korzyści. Mając jednak na względzie realia i fakty z ostatnich kilkunastu lat należy przyjąć, że próby stabilizacji sytuacji wyglądają na jednostronne. Rosja widzi w Polsce i pozostałych państwach regionu-członkach NATO zagrożenie swojego bezpieczeństwa i partykularnie pojętego prawa do gospodarowania tą przestrzenią. Na takie podejście z pewnością nie ma i nie będzie przyzwolenia demokratycznych, niepodległych i suwerennych państw.

Bibliografia

- Bógdał-Brzezińska A., *Mocarstwowość teorii stosunków międzynarodowych – rozważania terminologiczne*, w: *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. J. Symonides, M. Sułek, Warszawa 2009, s. 80-94.
- Dębski S., *Geopolityczna przyszłość Rosji*, „Arcana” 19 (1998), nr 1, s. 88-101.
- Dugin A., *Osnovy geopolityki*, Moskwa 2000.
- Gizicki W., *Rosja – potężna będzie, wielkiej chwały*, w: *Federacja Rosyjska – Wspólnota Niepodległych Państw*, red. T. Kapuśniak, Lublin 2011, s. 37-44.
- Gizicki W., Łoś P., *Geopolityka Trójmorza*, „Przestrzeń Społeczna” 2019, nr 1, s. 123-138.
- Legucka A., Kupiecki R. (red.), *Disinformation, Narratives and Memory Politics in Russia and Belarus*, Londyn 2022.

Agresja neo-mocarstwowej Rosji. Wnioski dla Polski

Streszczenie: W tekście dokonano analizy szczególnej (XX/XXI w.) struktury politycznej Rosji. Jest to rodzaj polityki neo-imperialnej, w istocie bardzo niebezpiecznej dla ładu światowego i bezpieczeństwa Polski.

Słowa kluczowe: neo-mocarstwowość; agresja; Rosja; bezpieczeństwo; Polska.

The Aggression of Neo-power Russia. Lessons for Poland

Summary: The text presents an analysis of a special (20th/21st century) political structure of the Russian state. It is a kind of neo-imperial politics, very dangerous for the global order and security of Poland, in fact.

Keywords: neo-imperialist power; aggression; Russia; security; Poland.

GRUPA WAGNERA – POTENCJALNE CZY REALNE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI?

Wprowadzenie

Kryzys na granicy z Białorusią jest postrzegany jako zjawisko, które generuje wyzwania w obszarze bezpieczeństwa państwa i istotnie wpływa na środowisko bezpieczeństwa. Środowisko bezpieczeństwa przy tym należy rozpatrywać, jak proponuje Zbigniew Błażewicz, jako obszar „[...] geopolityczny, na którym dzieją się (mogą się dziać) procesy (zdarzenia) najistotniejsze dla bezpieczeństwa organizacji (państwo, sojusz, region, sąsiedzi, ich sąsiedzi, mocarstwa, instytucje międzynarodowe), opisywany[m] przez zewnętrzne i wewnętrzne czynniki warunkujące realizację interesów w dziedzinie bezpieczeństwa oraz osiąganie celów strategicznych”¹. Poprzez środowisko bezpieczeństwa rozumieć należy okoliczności, w jakich państwo realizuje swoje interesy, tj. zewnętrzne i wewnętrzne, militarne i pozamilitarne warunki bezpieczeństwa charakteryzowane przez takie kategorie, jak: wyzwania, szanse, ryzyka oraz zagrożenia. Identyfikowane poniżej zagrożenia rozumiane są jako pośrednie lub bezpośrednie destrukcyjne oddziaływania na podmiot, którym jest państwo. Pomimo dynamicznych zmian w obszarze bezpieczeństwa, trafną diagnozę środowiska bezpieczeństwa zawiera podpisana przez Prezydenta Andrzeja Dudę 12 maja 2020 r. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego. Wskazuje ona, że postępujący rozkład dotychczasowego porządku międzynarodowego niekorzystnie wpływa na środowisko bezpieczeństwa narodowego Polski, a tym samym utrudnia realizację naszych celów strategicznych. Autorzy strategii odpowiedzialną za naruszenie podstawowych zasad prawa międzynarodowego i podważenie filarów systemu bezpieczeństwa europejskiego wskazują jednoznacznie Federację Rosyjską.

¹ Z. Błażewicz, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa – istota i ewolucja*, w: *Sily Zbrojne RP w procesie budowy narodowego potencjału odstraszania*, red. M. Kubiński, Warszawa 2015, s. 18.

Geopolityczne położenie Polski w otoczeniu zarówno państw należących do Unii Europejskiej (UE), jak i państw trzecich, a przede wszystkim agresywna i nieprzewidywalna działalność Federacji Rosyjskiej i sprzymierzonego z nią reżimu białoruskiego powoduje, że realizacja interesów narodowych i celów strategicznych wymaga szczególnej uwagi. Jako uczestnik stosunków międzynarodowych zobligowani jesteśmy do zapewnienia i utrzymania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa zarówno naszego kraju, jak i regionu, co powoduje konieczność szczególnej ochrony granicy wschodniej, która stanowi jednocześnie tzw. wschodnią flankę NATO. W ostatnim czasie wschodnia flanką NATO stała się celem i narzędziem destabilizacji w rękach białoruskich służb, a sprawa jej skutecznej ochrony jest jedną z najważniejszych kwestii zapewnienia bezpieczeństwa tej części Europy. Od 2021 r. znacząco wzrósł poziom zagrożeń na polskiej granicy wschodniej za sprawą sztucznie wywołanej presji migracyjnej ze strony Białorusi. Autorzy raportu „Granica dyktatora. Polska i Białoruś wobec kryzysu granicznego” zauważają, że na przełomie lata i jesieni 2021 r. Białoruś powróciła na pierwsze strony gazet na całym świecie za sprawą kryzysu granicznego, czy jak kto woli, migracyjnego, wywołanego przez A. Łukaszenkę. Początkowo wobec Litwy, następnie wobec Łotwy i Polski, białoruski reżim posługując się „bronią migracyjną” oraz przy pomocy fałszywej propagandy rozpoczął operację „Śluza”, której celem był przerzut migrantów z Bliskiego Wschodu do Europy. Realizowano w ten sposób zapowiedź A. Łukaszenki, który zabiegając o przerwanie międzynarodowej izolacji zapowiadał, że chronił dotychczas Zachód przed zalewem uchodźców i narkotyków, ale teraz tego robić nie będzie. Choć próby nielegalnej migracji na odcinku polsko-białoruskiej granicy, mimo utworzenia zapory, nie słabną, w ostatnim czasie do katalogu zagrożeń granicznych dopisać można obecność tzw. Grupy Wagnera na Białorusi. Informacje o istnieniu Grupy Wagnera docierały do polskiej opinii publicznej w związku z zaangażowaniem tych najemników w wojnę w Ukrainie, ale to pod koniec czerwca 2023 r. świat obiegła informacja, że ta prywatna organizacja zbrojna zmierza na Moskwę w proteście przeciwko złej ich zdaniem polityce Ministerstwa Obrony Rosji w związku z wojną na Ukrainie, oraz próbą wcielenia ich do regularnej armii rosyjskiej. Kwestia oceny, czy był to realny bunt najemników, który przestraszył Kreml, czy zaplanowana i uzgodniona z Putinem próba przesunięcia wagnerowców na Białoruś pozostaje przedmiotem innych rozważań. Dyslokacja wagnerowców na Białoruś nastąpiła w lipcu 2023 r., a ich obecność niemal natychmiast stała się narzędziem w rękach białoruskiego i rosyjskiego reżimu. Według badaczy Państwowego Instytutu Badań Międzynarodowych, według różnych szacunków na Białorusi wówczas mogło być około 3-5 tys.

wagnerowców, głównie tych, którzy walczyli na Ukrainie. Choć białoruskie władze podkreślały, że nie ma wśród nich byłych więźniów, część najemników na pewno ma kryminalną przeszłość. Ich główne obozy znajdują się w obwodzie mohylewskim w pobliżu miejscowości Osipowicze i wsi Cel. Oba obozy przygotowane są maksymalnie na 20 tys. osób².

Niniejszy artykuł jest zatem próbą znalezienia odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jaka jest obecnie sytuacja na polskiej granicy wschodniej z Białorusią? Czym jest wspomniana Grupa Wagnera i czy stanowi ona realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski i innych państw sąsiadujących z Białorusią? W pracy posłużono się głównie metodami ogólnoteoretycznymi, jak analiza, definiowanie, porównanie, synteza i wnioskowanie. Przeprowadzono krytyczną analizę wyselekcjonowanej literatury i źródeł, aktów prawnych, decyzji politycznych i materiałów źródłowych będących pokłosiem konferencji prasowych czy międzynarodowych ustaleń. Wykorzystano także metodę *desk research* w odniesieniu do publikacji eksperckich w ramach *security studies* i *strategic studies*. Zdefiniowano także kluczowe dla problematyki pojęcia i terminy.

1. Sytuacja na polskiej granicy wschodniej latem 2023 roku

Działania prowadzone przez reżim Białorusi od czerwca 2021 r. przeciwko Unii Europejskiej na polskiej granicy wschodniej w przestrzeni publicznej określane są mianem kryzysu granicznego, a nawet wojny hybrydowej. W. Otwinowski uważa, że „kryzys jest zdarzeniem nagłym lub narastającym, zagrażającym życiu, zdrowiu, mieniu a także środowisku człowieka, przeciwstawianie się któremu wymaga zaangażowania sił i środków, które niekiedy przekraczają lokalne możliwości. Aby zaistniał kryzys w grupie, społeczeństwie, organizacji musi zaistnieć nagłe zagrożenie, a spóźniona w czasie reakcja na zagrożenie doprowadza do kryzysu”³. *Słownik Języka Polskiego* zaś kryzys definiuje jako „sytuację niekorzystną dla kogoś lub czegoś”⁴. Napięcie migracyjne na polskiej granicy wschodniej bez wątpienia wpisuje się w definicję kryzysu, bo skala zjawiska narastała i budziła zarówno w rządzących, jak i w części społeczeństwa obawę. Możemy także utożsamić te zjawiska

² *Grupa Wagnera na Białorusi – potencjalne zagrożenia dla Polski*, <https://pism.pl/publikacje/grupa-wagnera-na-bialorusi-potencjalne-zagrozenia-dla-polski> [dostęp: 10.11.2023].

³ W. Otwinowski, *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2 (2010), s. 84.

⁴ *Kryzys*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/kryzys;2565070.html> [dostęp: 10.11.2023].

z pojęciem sytuacji kryzysowej, którą autor niniejszego opracowania rozumie jako zbiór okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych, które wpływają na pewien układ w taki sposób, że dochodzi w tym układzie do istotnych zmian. Działania na granicy z Białorusią wpisują się także w definicję wojny hybrydowej. Wojny hybrydowe są nową formą zagrożeń, które różnią się intensywnością, skalą, złożonością i czasem trwania. Dostrzegamy, że w wojnach nowej generacji zacierają się granice między wojną a pokojem. Działania poniżej progu wojny, w tym działania o charakterze hybrydowym, w dalszym ciągu będą pozostawać istotnym środkiem polityki służącym zarówno podmiotom państwowym, jak i pozapaństwowym do osiągnięcia ich celów. Można spodziewać się dalszego rozwoju zdolności do prowadzenia działań w wielu środowiskach, w tym w cyberprzestrzeni i w przestrzeni kosmicznej⁵. Marek Pietraś zauważa, że w warunkach końca zimnej wojny i narastania procesów globalizacji pojęcie „wojna hybrydowa” staje się kolejną próbą nazwania procesu zmiany i nowej jakości współczesnych konfliktów zbrojnych, a Federacja Rosyjska zaangażowaniem w konflikt we wschodniej Ukrainie wojnie hybrydowej nadaje specyficzny sens, podporządkowując podejmowane działania realizacji priorytetów przyjętej strategii geopolitycznej⁶. Wykreowana i wspierana przez białoruskie władze nielegalna migracja jest jednym z narzędzi wojny hybrydowej na wschodniej granicy, której celem jest destabilizacja sytuacji politycznej w Polsce i Unii Europejskiej. Niemal każdego dnia media informują o masowych próbach łamania integralności terytorialnej oraz prowokacjach służb białoruskich, które mają służyć pogłębieniu kryzysu migracyjnego wykreowanego przez reżim białoruski. Wykorzystanie w tym celu dramatycznej sytuacji osób zamieszkujących m.in. region Bliskiego Wschodu stanowi element strategii i gry politycznej białoruskiego dyktatora. Celowe zwabianie migrantów na Białoruś, a następnie wykorzystywanie ich do forsowania granic i ataku na polskie służby pod okiem i z pomocą białoruskich służb specjalnych jest brutalnym narzędziem testowania polskiego bezpieczeństwa i systemu ochrony granic oraz próbą zdyskredytowania Polski w UE jako kraju, który nie radzi sobie z ochroną zewnętrznej granicy wspólnoty. Trafna jest teza Andrzeja Wawrzusiszyna, że współczesny kryzys migracyjny na granicy Białorusi z Unią Europejską, a szczególnie z Polską, ma charakter sztuczny. Planując go, Aleksander Łukaszenka, za wiedzą i aprobatą Władimira Putina, zakładał,

⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 10.11.2023].

⁶ M. Pietraś, *Wojna hybrydowa Rosji na wschodzie Ukrainy w kontekście współczesnych stosunków międzynarodowych*, w: *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014-2016*, red. W. Baluk, M. Doroszko, Lublin 2017, s. 14.

że wywieranie presji migracyjnej spowoduje chaos oraz doprowadzi do polaryzacji i konfliktów w polskim społeczeństwie. Przyczyni się do pogorszenia jej pozycji na arenie międzynarodowej jako kraju, który blokując granicę, stworzy strefę niestabilności w Europie. Wysuwane pod adresem Polski oskarżenia o eskalację militarną przy granicy z Białorusią współgrają z propagandą Mińska i Moskwy o agresywnych działaniach Unii Europejskiej oraz NATO⁷.

Problem zmasowanej i nielegalnej migracji pojawił się latem 2021 r. i systematycznie przybierał na sile, a polskie służby graniczne odnotowywały coraz większą liczbę prób nielegalnego przekroczenia granicy z Białorusi do Polski, co wzbudzało zaniepokojenie nie tylko odpowiedzialnych za ochronę granicy organów, ale i decydentów politycznych. Zwłaszcza, że powiązane było z wypowiedzeniem przez Białoruś w październiku 2021 r., podpisanej w 2019 r. umowy o readmisji, której celem było ustanowienie procedur bezpiecznego i uporządkowanego powrotu osób przebywających nielegalnie w UE lub na Białorusi, z pełnym poszanowaniem ich praw wynikających z prawa międzynarodowego. Podpisana na zasadzie wzajemności umowa zakładała, że Białoruś będzie z powrotem przyjmować ewentualnych migrantów. Skala problemu przybrała niespotykany dotychczas rozmiar i wymagała zdecydowanej i jednoznacznej reakcji państwa. Z danych statystycznych udostępnionych przez Straż Graniczną wynika, że na odcinku granicy z Białorusią Podlaski Oddział Straży Granicznej w 2021 r. ujawnił 2877 prób nielegalnego jej przekroczenia, a w 2020 r. „tylko” 246 takich prób. Liczby te pokazują nasilenie zjawiska nielegalnej migracji z Białorusi do Polski w omawianym czasie. Posługując się danymi statystycznymi, które mają uświadomić skalę omawianego problemu, należy wskazać, że liczba nielegalnych migrantów w dziewięciu miesiącach 2023 r. to 495 osób (statystyki SG w okresie styczeń-wrzesień 2023 r.)⁸.

„Presja migracyjna” jest nowym typem czynnika destabilizującego szeroko pojęte środowisko bezpieczeństwa. Zagrożenie to, często określane jako hybrydowe, dotyczy wielu dziedzin i aspektów funkcjonowania państw i społeczeństw. Nielegalna migracja na odcinku granicy z Białorusią wymyka się z ram definicji i klasyfikacji migracji. Choć zjawisko migracji nieodłącznie towarzyszy człowiekowi od najdawniejszych czasów, najczęściej nasila się, przybierając formę masowych wędrówek, w sytuacji wojen, konfliktów zbrojnych lub etnicznych, a także prześladowań na tle religijnym, rasowym czy

⁷ A. Wawrzusiszyn, *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, „Nowa Polityka Wschodnia” 33 (2022), nr 2, s. 45-65.

⁸ *Statystyki SG*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html> [dostęp: 22.01.2024].

politycznym. Natomiast migracja inspirowana przez inne państwo jest zjawiskiem nowym, nie jest powszechnie znana. Zjawisko to badał M. Wojnowski, który na łamach „Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego” stawia tezę, że presję migracyjną na odcinku białoruskim należałoby określić mianem „inżynierii nielegalnej migracji”. Wyjaśnia to jako transgraniczny ruch ludności, który jest inspirowany przez jedno państwo, a następnie poddawany manipulacji w taki sposób, aby spowodować polityczne, wojskowe, gospodarcze i inne ustępstwa ze strony państwa docelowego lub grupy takich państw⁹. Inżynieria przymusowej migracji dokonywana przy udziale służb specjalnych stała się bezprecedensową formą nacisku, za pomocą której Federacja Rosyjska realizuje swoje interesy geopolityczne. Do tej wciąż poważnej sytuacji na polsko-białoruskim pograniczu dyktatorzy ze wschodu dołożyli kolejny element budzący niepokój, mianowicie najemników z tzw. Grupy Wagnera.

2. Grupa Wagnera – geneza i charakterystyka organizacji

Choć w postzimnowojennych realiach zrodziły się prywatne firmy ochraniarskie i wojskowe tzw. PMC (*private military company*), z których korzystają zarówno podmioty państwowe, jak i prywatne, to w Rosji tego typu działalność pojawiła się stosunkowo późno. Wynika to z faktu, że konstytucja Federacji Rosyjskiej sprawy związane z bezpieczeństwem i obroną pozostawia państwu jako jednemu podmiotowi uprawnionemu w tej kwestii, dlatego w świetle obowiązującego w Rosji prawa zakładanie tego typu firm wojskowych jest zabronione. Dwie główne zmiany geopolityczne, czyli wojna domowa w Syrii i tzw. „kryzys ukraiński” spowodowały wzrost zainteresowania ekspertów kwestią prywatnych firm wojskowych będących na usługach Federacji Rosyjskiej, zwłaszcza Grupy Wagnera, która w ostatnich latach podejmuje działania także w Republice Środkowoafrykańskiej, Sudanie, Libii czy Mozambiku. Mimo, iż formacje te są w Rosji oficjalnie uznawane za nielegalne, są one wykorzystywane jako swoiste narzędzie do zabezpieczania interesów geopolitycznych i geoeconomicznych¹⁰. „Niewidzialna armia Putina. Hybrydowa formacja. Ni to prywatna, ni państwowa. Służąca Rosji? Nie,

⁹ M. Wojnowski, *Geneza, teoria i praktyka rosyjskiej inżynierii przymusowej migracji. Przyczynek do badań nad kryzysem migracyjnym na wschodniej flance NATO*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2022, nr 26 (14), s. 15.

¹⁰ N. Olszanecka, *Rosyjskie prywatne firmy wojskowe i ich rola w polityce wewnętrznej i zagranicznej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 74 (2022), nr 2, s. 120.

raczej obecnemu gospodarzowi Kremla i jego przyjacielowi. O wagnerowcach znów głośno...” – tak w swojej książce „Wagnerowcy. Psy wojny Putina” pisze Grzegorz Kuczyński¹¹. Grupa Wagnera, znana również jako Wagnerowska Grupa Najemna, to prywatna, rosyjska firma wojskowa, która stała się przedmiotem zainteresowania i debat na całym świecie, a wokół której pojawiło się mnóstwo kontrowersji zarówno na arenie międzynarodowej, jak i w samej Rosji. Grupa ta jest jednym z przykładów narastającej tendencji do powstawania firm wojskowych działających poza kontrolą państwowych struktur i w niejasnych obszarach prawa międzynarodowego. Grupa Wagnera została założona na początku 2010 r. przez Dymitra Utkina, rosyjskiego pułkownika i weterana wojen w Czeczenii i na Ukrainie. Nazwa grupy pochodzi od nazwiska kompozytora Richarda Wagnera, który był ulubionym twórcą Władimira Putina. Grupa ta specjalizuje się w świadczeniu usług najemnych w zakresie bezpieczeństwa i operacji wojskowych, zarówno w Rosji, jak i poza jej granicami. Wagnerowcy to prywatna firma wojskowa ściśle powiązana z rosyjskim rządem i wywiadem. Wielu ekspertów uważa, że Grupa Wagnera działa jako narzędzie geopolityczne Kremla, Kuczyński pisze, że „Kreml wysyła ich tam, gdzie nie chce lub nie może posłać wojska. To miniaturowa armia, uzbrojona w moździerze, haubice, czołgi, bojowe wozy piechoty i pojazdy opancerzone”¹². Prywatne firmy wojskowe, takie jak omawiana Grupa Wagnera, oferują państwu rosyjskiemu szereg usług z zakresu ukierunkowanego wywiadu, szkoleń, wsparcia logistycznego czy ochrony infrastruktury, świadczą także usługi bojowe, stanowią grupy paramilitarne w kluczowych punktach zapalnych na świecie, wykonują też tajne zadania często charakteryzujące się dużą brutalnością. Rosyjskie prywatne firmy wojskowe stanowią narzędzia do realizacji tajnej rosyjskiej polityki w strategicznych obszarach¹³. Wykorzystywanie grup najemnych jako polityczno-wojskowego narzędzia do osiągnięcia celów strategicznych wydaje się wygodne z perspektywy Kremla, bowiem ewentualne straty ponoszone przez formację nie są ujmowane w oficjalnych statystykach o liczbie rannych lub poległych żołnierzy, i pozwala Rosji zaprzeczać zaangażowaniu najemników w jej konflikty.

¹¹ G. Kuczyński, *Wagnerowcy. Psy wojny Putina*, Warszawa 2022, s. 15.

¹² Tamże, s. 16.

¹³ P. Felgenhauer, *Private Military Companies Forming Vanguard of Russian Foreign Operations*, „Eurasia Daily Monitor” 14 (2017), nr 36, <https://jamestown.org/program/private-military-companies-forming-vanguard-russian-foreign-operations/> [dostęp: 22.01.2024].

3. Jakie zagrożenia dla Polski związane są z obecnością wagnerowców na Białorusi?

Bezpieczeństwo Polski jest ściśle związane z sytuacją w Europie Wschodniej i stosunkami międzynarodowymi, nie można zatem bagatelizować obecności najemników Grupy Wagnera w pobliżu polskich granic. Pojawienie się tej zbrojnej organizacji na Białorusi daje białoruskim i rosyjskim władzom dodatkowe narzędzia oddziaływania hybrydowego na państwa NATO, w tym przede wszystkim na Polskę i Litwę. Podczas spotkania Putina i Łukaszenki w Petersburgu 23 lipca 2023 r., białoruski przywódca oświadczył, że najemnicy Grupy Wagnera przebywający na Białorusi mają zamiar udać się na Zachód. „Zróbmy sobie wypad do Warszawy i Rzeszowa” – zacytował Łukaszenka¹⁴. Zdaniem Anny Marii Dyner wypowiedź Łukaszenki koresponduje też ze słowami Władimira Putina, który 21 lipca, w trakcie posiedzenia Rady Bezpieczeństwa, kolejny raz oskarżył Polskę o zamiar zajęcia zachodniej Ukrainy i Białorusi. Putin dodał, że Rosja odpowie, jeśli Polska podejmie agresywne kroki przeciw Białorusi. Celem wypowiedzi obu polityków było m.in. zastraszenie polskiego społeczeństwa i próba wpłynięcia na polskie władze, aby zmieniły politykę względem Białorusi i Rosji na mniej konfrontacyjną i zaprzestały wspierania Ukrainy¹⁵. Wypowiedzi zarówno Putina, jak i Łukaszenki jednoznacznie wskazują, że zaczepne, hybrydowe działa wymierzone w Polskę nadal będą kontynuowane. Oznacza to, że polska granica wschodnia wciąż będzie atakowana, w związku z czym Polska powinna opracować plan długotrwałego wzmocnienia jej ochrony. Wiąże się to m.in. z koniecznością skierowania dodatkowych sił i środków, specjalistycznego przeszkolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej, Policji oraz żołnierzy jednostek operacyjnych SZ i Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) do reagowania na nowe zagrożenia, w tym możliwość ostrzału. Z tym będzie się też wiązało wyposażenie służb patrolujących granice w odpowiedni sprzęt (kamizelki, hełmy, broń długa, samochody opancerzone). Pożądane będzie też przyspieszenie tworzenia Komponentu Obrony Pogranicza w ramach sił wojska. Komponent Obrony Pogranicza (KOP – nazwa nawiązuje do Korpusu Ochrony Pogranicza działającego przed II wojną światową) ma być odpowiedzialny na wciąż wysoki poziom zagrożenia na polskiej granicy wschodniej, a koncepcję jego utworzenia zaakceptował jesienią 2022 r. Minister Obrony

¹⁴ *Groźby Grupy Wagnera wobec Polski. Na ile poważne?*, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art38866131-grozby-grupy-wagnera-wobec-polski-na-ile-powazne> [dostęp: 10.11.2023].

¹⁵ *Grupa Wagnera na Białorusi – potencjalne zagrożenia dla Polski.*

Narodowej i wicepremier Mariusz Błaszczak. KOP – Komponent Obrony Pogranicza WOT zgodnie z ministerialnymi planami stanowić będzie 10 batalionów, docelowo 7500 żołnierzy, których zadaniem będzie w czasie pokoju wsparcie Straży Granicznej, a w czasie wojny bezpośrednia obrona granicy, bataliony silnie wyposażone w BSP, pododdziały K-9 i konne¹⁶. Natalia Olszanecka także zauważa, że choć „rosyjskie prywatne firmy wojskowe są mocno zróżnicowane i podlegają różnym podmiotom, to stanowią dla przywództwa użyteczne narzędzie do pomnażania sił militarnych, prowadzenia operacji hybrydowych i do wkraczania w regiony, w których Rosja była od dawna nieobecna. Mogą działać podobnie do wydarzeń, które miały miejsce we wschodniej Ukrainie. Podejmować działania od zajmowania budynków rządowych i infrastruktury krytycznej po pełnienie misji bojowych. Członkom UE i NATO, którzy są świadomi zagrożenia, jakim jest możliwość wypierania się przez Rosję finansowania i zlecenia tych działań, trudno jest podejmować wspólne decyzje, ponieważ nie ma jednoznacznych dowodów świadczących o wszczynaniu przez FR konfliktów. W związku z tym rosyjskie PFW mogą przyczynić się do tworzenia nowych przeciągających się konfliktów”¹⁷. Zasadnym staje się pytanie, czy może niezbędnym byłoby uznanie Grupy Wagnera za organizację terrorystyczną? Pozwoliłoby to na wykorzystanie ustawy o działaniach antyterrorystycznych, która m.in. poszerza spektrum aktywności, jakie mogą zostać podjęte przez odpowiednie służby i organy władzy wobec osób podejrzewanych o możliwość przeprowadzenia działań terrorystycznych. Na początku sierpnia 2023 r. Minister Spraw Wewnętrznych poinformował, że Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego zidentyfikowała i zatrzymała dwóch Rosjan, którzy kolportowali materiały propagandowe Grupy Wagnera w Krakowie i Warszawie. Osoby te zostały zatrzymane i trafiły do aresztu. Pod koniec sierpnia 2023 r. świat obiegła informacja, że samolot Embraer którego właścicielem był przywódca Grupy Wagnera Jewgienij Prigożyn rozbił się w regionie Tweru. Według Rosyjskiego Urzędu Lotnictwa Cywilnego w katastrofie zginął Jewgienij Prigożyn i cały sztab paramilitarnej organizacji. Dr Adam Eberhardt, dyrektor Centrum Studiów Strategicznych i wiceprezes Warsaw Enterprise Institute uważa, że sygnał z Kremla jest jednoznaczny – kto podniesie rękę na cara, zemsta go osiągnie¹⁸. Nie ma

¹⁶ Powstał Komponent Obrony Pogranicza WOT, <http://zonadwislanski.pl/powstal-komponent-obrony-pogranicza-wot/> [dostęp: 09.11.2023].

¹⁷ N. Olszanecka, *Rosyjskie prywatne firmy wojskowe...*, s. 121.

¹⁸ Jewgienij Prigożyn nie żyje. „Sygnał z Kremla jest jednoznaczny”, <https://www.money.pl/gospodarka/katastrofa-samolotu-prigozyna-zemsta-za-podniesienie-reki-na-cara-6933769938222016a.html> [dostęp: 09.11.2023].

wiarygodnych danych dotyczących obecności Grupy Wagnera na Białorusi, nie mamy zatem pewności, czy członkowie tej paramilitarnej organizacji nadal pozostają w pobliżu polskich granic. Biorąc pod uwagę nieprzewidywalność reżimów za wschodnią granicą należy podejmować kroki i działania zmierzające do minimalizowania wszelkich zagrożeń. Jednym z takich kroków mogą być konsultacje w ramach NATO i zaproponowanie wypracowania wspólnego podejścia członków Sojuszu do Grupy Wagnera, np. poprzez wskazanie, że są oni wykorzystywani przez Białoruś i Rosję jako narzędzie działań hybrydowych, co może spotkać się ze skoordynowaną reakcją Sojuszu np. w postaci zwiększenia sojuszniczej obecności przy granicy¹⁹. Elisabeth Braw – ekspertka American Enterprise Institute (AEI) – zauważa jednak, że Sojusz Północnoatlantycki nie jest dobrze przystosowany do odpowiedzi na tego typu zagrożenia. „Ciężko pomyśleć, co konkretnie NATO mogłoby zrobić w związku z wagnerowcami na Białorusi, bo ostatecznie nie jest to oficjalna armia, która jest częścią sił Rosji czy Białorusi. Wyzwanie więc polega na tym, że NATO nie jest przeznaczone do odpowiedzi na agresję w szarej strefie, mimo że polskie czy litewskie władze mają prawo być zaniepokojone” – mówi Braw. Ocenia też, że ze względu na trudne do przewidzenia zagrożenie, prawdopodobnie najlepszą odpowiedzią na możliwe prowokacje jest to, co rządy już zrobiły – wzmocnienie ochrony granic i obecności wojsk przy granicy, wzmocnienie czujności wywiadu oraz szkolenia z odpowiedzi na działania dywersyjne²⁰. Polska nie bacząc na sojuszników stara się wzmocnić ochronę granic i bierze pod uwagę wiele różnych scenariuszy rozwoju sytuacji na polsko-białoruskim pograniczu, dowodem czego może być prezydencki projekt ustawy „O działaniach organów państwowych w przypadku zagrożenia zewnętrznego państwa”, który rozszerzy kompetencje Prezydenta RP i pozwoli wprowadzać „stany gotowości sił zbrojnych” bez wprowadzenia stanu wojennego, oraz uprości system dowodzenia siłami zbrojnymi²¹. Najwyższe organy państwa zobowiązane są, niezależnie od panujących warunków bezpieczeństwa, do zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom w każdym wymiarze. Zobligowane są do sprostania coraz to nowym typom zagrożeń i okoliczności, które to mogą zakłócić funkcjonowanie państwa, a jednocześnie godzić w byt

¹⁹ Grupa Wagnera na Białorusi – potencjalne zagrożenia dla Polski.

²⁰ Jak zachowa się NATO w razie działań Grupy Wagnera? Komentarz ekspertki, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9165898,jak-zachowa-sie-nato-w-razie-dzialan-grupy-wagnera-komentarz-ekspertk.html> [dostęp: 10.11.2023].

²¹ Duda szykuje rewolucję w wojsku. Chce mieć prawo do stawiania armii w stan gotowości, <https://wyborcza.pl/7,75398,30094862,duda-szykuje-rewolucje-w-wojsku-chce-miec-prawo-do-stawiania.html> [dostęp: 10.11.2023].

poprzez dezorganizację systemu bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo narodowe, w myśl definicji Waldemara Kitlera, „[...] to najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałość, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa), ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w wartości podlegające szczególnej ochronie”²². Ochrona granicy przecież to fundamentalne zadanie każdego państwa, często złożone przedsięwzięcie mające na celu zapewnienie jego suwerenności. To całokształt skoordynowanych działań, podejmowanych w celu zapewnienia nienaruszalności i ochrony granicy. Państwo chroni granicę, obiekty i dobra przed niebezpieczeństwami, żeby uniemożliwić lub co najmniej utrudnić ich rozmyślną destrukcję, a w przypadku granicy – jej przekroczenie poza miejscami do tego przeznaczonymi i bez dokumentów uprawniających do jej przekroczenia. W tradycyjnym podejściu do zagadnień ochrony i obrony granicy państwowej M. Lisiecki wskazuje, że „obrona i ochrona granicy państwowej to element bezpieczeństwa państwa. Szeroko rozumiana ochrona granicy państwowej obejmuje ochronę zarówno polityczną, gospodarczą i ekologiczną obszarów funkcjonowania państwa”²³. Skuteczna ochrona granicy to niezwykle złożone zadanie, które polega na organizacji zespołu przedsięwzięć administracyjno-politycznych, sanitarnych oraz militarnych, o różnym zakresie rygorów, podejmowanych przez każde suwerenne państwo w celu niedopuszczenia do nielegalnego przekraczania granicy. Jurysdykcja i zwierzchność władzy państwa nad terytorium i jego granicami przejawia się w tworzeniu systemu ochrony granicy państwowej. Jest to jednocześnie część podsystemu wykonawczego zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego. Jak wskazuje Bernard Wiśniewski „zwierzchnictwo władzy państwowej, troska o bezpieczeństwo państwa i ochronę jego granic to wyznacznik suwerenności państwowej i skuteczności jej władzy”²⁴.

Nieprzewidywalność polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Kremla oraz rosnący poziom zagrożeń powoduje, że sytuacja na wschodniej flance NATO staje się jedną z głównych kwestii bezpieczeństwa tej części Europy, dlatego

²² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP: podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011, s. 31.

²³ M. Lisiecki, *Obrona i ochrona granicy państwowej jako element bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1993.

²⁴ B. Wiśniewski, R. Jakubczak (red. nauk.), *System ochrony granicy państwowej. Stan obecny i prognozy na przyszłość*, Szczytno 2016, s. 10-11.

niezbędna jest właściwa identyfikacja potencjalnych zagrożeń i adekwatne reagowanie na nie.

Czy Grupa Wagnera stanowi realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski? Czy jest to tylko element informacyjno-psychologicznej gry Rosji na granicach z NATO, po to, by utrzymywać w napięciu graniczące z Białorusią kraje Europy, zwłaszcza Polskę? Wielu ekspertów uważa, że Ci terroryści nie stanowią żadnego poważnego zagrożenia dla państw NATO. Do ich zadań może należeć tylko udział w jakichś prowokacjach wobec krajów będących partnerami Ukrainy²⁵. Jednak zdaniem szefa BBN, trywializowanie działań Grupy Wagnera jest błędem i nie można tego robić, bowiem grupa nawet 100 ludzi z doświadczeniem bojowym i determinacją, zachęconych do działań destabilizujących w pobliżu przesmyku suwalskiego może stanowić ryzyko. Mówienie o zagrożeniach głośno i transparentnie ogranicza możliwości zarządzania strachem przez stronę rosyjską. Z jednakową percepcją zagrożeń mamy do czynienia w państwach bałtyckich, co znalazło odbicie we wspólnym liście Prezydenta Andrzeja Dudy oraz przywódców Litwy i Łotwy do Sojuszników z NATO – powiedział minister²⁶. Dlatego właśnie trwają prace nad dalszym dostosowaniem systemu planowania i użycia Sił Zbrojnych na terenach przygranicznych po to, by dodatkowo zwiększyć świadomość sytuacyjną.

Podsumowanie

Reasumując, należy więc stwierdzić, że pytanie o cel obecności wagnerowców na Białorusi wciąż pozostaje otwarte, choć scenariuszy może być kilka. Niezależny białoruski portal Zerkalo poinformował, że na Białorusi 4 sierpnia 2023 r. zarejestrowano spółkę pod nazwą „Grupa Wagner”, która świadczy usługi szkoleniowe. Ta zbrojna organizacja, której najemnicy wywodzą się z Rosji i posiadają doświadczenia bojowe może szkolić armię białoruską, ale może też aktywnie destabilizować polsko-białoruską granicę wykorzystując przy tym szerokie spektrum instrumentów wojny hybrydowej.

Grupa Wagnera jest powszechnie uważana za powiązaną z rosyjskim rządem, czemu oficjalnie Rosja zaprzecza, ale jeśli faktycznie istnieje związek

²⁵ *Ukraiński wywiad: na Białorusi jest 6,4 tys. wagnerowców*, <https://wgospodarce.pl/informacje/131556-ukrainski-wywiad-na-bialorusi-jest-64-tys-wagnerowcow> [dostęp: 05.11.2023].

²⁶ *Szef BBN dla „Wprost” o działaniach Grupy Wagnera i zagrożeniach ze strony Białorusi*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/9699,Szef-BBN-dla-Wprost-o-dzialaniach-Grupy-Wagnera-i-zagrozeniach-ze-strony-Bialoru.html> [dostęp: 15.11.2023].

między Grupą Wagnera a rosyjskimi strukturami władzy, to działania tej grupy mogą być częścią szerszej strategii Rosji w tym regionie. Zwiększenie aktywności Grupy Wagnera w okolicach Polski mogłoby wzmocnić obecność i wpływ Rosji w obszarze, co z kolei może budzić obawy o naruszanie suwerenności państw sąsiednich, w tym Polski. Grupa Wagnera znana jest z dezinformacji i prowokacyjnych działań. Jeśli jej operacje byłyby skierowane ku Europie Środkowej, w tym Polsce, mogłoby to wpłynąć na poziom zaufania i destabilizować środowisko polityczne i społeczne. Dezinformacja i dywersja mogą tworzyć atmosferę niepewności, co w rezultacie może wpłynąć na stabilność i spójność społeczeństwa, a także na zdolność do reakcji na potencjalne zagrożenia. Eskalacja aktywności Grupy Wagnera może również służyć rosyjskim dążeniom do podważania jedności NATO i sojuszniczych stosunków w Europie Środkowej. Wywołanie napięć w regionie może służyć testowaniu jedności państw NATO w reagowaniu na potencjalne zagrożenia. Wprowadzenie chaosu i niepewności może osłabić też zaufanie do sojuszniczych partnerów, co może przyczynić się do ograniczenia zdolności NATO do skoordynowanej reakcji na ewentualne zagrożenia.

Chociaż Grupa Wagnera nie działa bezpośrednio na terenie Polski, jej obecność bez wątpienia budzi niepokój, tak samo jak słowne prowokacje białoruskiego przywódcy. Eskalacja napięć, zwiększenie wpływu Rosji, dezinformacja czy akty dywersji oraz ewentualna utrata kontroli nad sytuacją są to scenariusze niekorzystne dla Polski, dlatego Polska, jako członek NATO i kraj położony w obszarze dynamicznych stosunków międzynarodowych, musi monitorować i analizować te potencjalne wpływy, aby skutecznie zarządzać ryzykiem i reagować na zmieniające się warunki.

Grupa Wagnera pozostaje zagadkowym podmiotem, którego wpływ na geopolitykę i bezpieczeństwo międzynarodowe jest trudny do przewidzenia. Jej działalność otwiera wiele pytań dotyczących roli najemników w nowoczesnych konfliktach oraz ewentualnych implikacji dla bezpieczeństwa na świecie. Dla pełnego zrozumienia tego zjawiska konieczne są dalsze badania, które pomogą odsłonić kulisy Grupy Wagnera i jej miejsce w systemie globalnych zależności.

Bibliografia

Literatura

Błażewicz Z., *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa – istota i ewolucja*, w: *Siły Zbrojne RP w procesie budowy narodowego potencjału odstraszania*, red. M. Kubiński, Warszawa 2015, s. 16-28.

- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP: podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011.
- Kuczyński G., *Wagnerowcy. Psy wojny Putina*, Warszawa 2022.
- Lisiecki M., *Obrona i ochrona granicy państwowej jako element bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1993.
- Olszanecka N., *Rosyjskie prywatne firmy wojskowe i ich rola w polityce wewnętrznej i zagranicznej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 74 (2022), nr 2, s. 119-131.
- Otwinowski W., *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2 (2010), s. 83-89.
- Pietras M., *Wojna hybrydowa Rosji na wschodzie Ukrainy w kontekście współczesnych stosunków międzynarodowych*, w: *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014-2016*, red. W. Baluk, M. Doroszko, Lublin 2017, s. 13-26.
- Wawrzusiszyn A., *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, „Nowa Polityka Wschodnia” 33 (2022), nr 2, s. 45-65.
- Wiśniewski B., Jakubczak R. (red. nauk.), *System ochrony granicy państwowej. Stan obecny i prognozy na przyszłość*, Szczytno 2016.
- Wojnowski M., *Geneza, teoria i praktyka rosyjskiej inżynierii przymusowej migracji. Przyczynek do badań nad kryzysem migracyjnym na wschodniej flance NATO*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2022, nr 26 (14), s. 11-49.

Netografia

- Duda szykuje rewolucję w wojsku. Chce mieć prawo do stawiania armii w stan gotowości, <https://wyborcza.pl/7,75398,30094862,duda-szykuje-rewolucje-w-wojsku-chce-miec-prawo-do-stawiania.html> [dostęp: 10.11.2023].
- Felgenhauer P., *Private Military Companies Forming Vanguard of Russian Foreign Operations*, „Eurasia Daily Monitor” 14 (2017), nr 36, <https://jamestown.org/program/private-military-companies-forming-vanguard-russian-foreign-operations/> [dostęp: 22.01.2024].
- Groźby Grupy Wagnera wobec Polski. Na ile poważne?, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art38866131-grozby-grupy-wagnera-wobec-polski-na-ile-powazne> [dostęp: 10.11.2023].
- Grupa Wagnera na Białorusi – potencjalne zagrożenia dla Polski, <https://pism.pl/publikacje/grupa-wagnera-na-bialorusi-potencjalne-zagrozenia-dla-polski> [dostęp: 10.11.2023].
- Jak zachowa się NATO w razie działań Grupy Wagnera? Komentarz ekspertki, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9165898,jak-zachowa-sie-nato-w-razie-dzialan-grupy-wagnera-komentarz-ekspertk.html> [dostęp: 10.11.2023].
- Jewgienij Prigożyn nie żyje. „Sygnał z Kremla jest jednoznaczny”, <https://www.money.pl/gospodarka/katastrofa-samolotu-prigozyna-zemsta-za-podniesienie-reki-na-cara-6933769938222016a.html> [dostęp: 09.11.2023].
- Kryzys, <https://sjp.pwn.pl/sjp/kryzys;2565070.html> [dostęp: 10.11.2023].

- Powstał Komponent Obrony Pogranicza WOT*, <http://zonadwislanski.pl/powstal-komponent-obrony-pogranicza-wot/> [dostęp: 09.11.2023].
- Statystyki SG*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html> [dostęp: 22.01.2024].
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 10.11.2023].
- Szef BBN dla „Wprost” o działaniach Grupy Wagnera i zagrożeniach ze strony Białorusi*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/9699,Szef-BBN-dla-Wprost-o-dzialaniach-Grupy-Wagnera-i-zagrozeniach-ze-strony-Bialoru.html> [dostęp: 15.11.2023].
- Ukraiński wywiad: na Białorusi jest 6,4 tys. wagnerowców*, <https://wgospodarce.pl/informacje/131556-ukrainski-wywiad-na-bialorusi-jest-64-tys-wagnerowcow> [dostęp: 05.11.2023].

Grupa Wagnera – potencjalne czy realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?

Streszczenie: Polska, jak i inne kraje wschodniej flanki NATO, w ostatnim czasie funkcjonuje w dynamicznym, złożonym i niepewnym środowisku bezpieczeństwa, które poddawane jest wielu próbom, a za sprawą działań państw za wschodnią granicą boryka się z nowymi, nieznanymi dotychczas zagrożeniami. Zagrożenia te należy właściwie identyfikować oraz adekwatnie na nie reagować. W związku z trwającym już ponad dwa lata kryzysem na granicy z Białorusią, sytuacja na wschodniej flance NATO staje się jedną z najważniejszych kwestii zapewnienia bezpieczeństwa tej części Europy. Od 2021 r. znacząco wzrósł poziom zagrożeń na polskim odcinku wschodniej flanki NATO za sprawą sztucznie wywołanej presji migracyjnej ze strony Białorusi. Choć próby nielegalnej migracji na odcinku polsko-białoruskiej granicy, mimo utworzenia zapory, nie słabną, to w 2023 r. do katalogu zagrożeń granicznych dopisać można było obecność tzw. Grupy Wagnera na Białorusi. Choć informacje o istnieniu Grupy Wagnera docierały do polskiej opinii publicznej w związku z zaangażowaniem tych najemników w wojnę w Ukrainie, to za sprawą ich przemieszczenia się, latem 2023 r., na Białoruś, w pobliżu granicy z Polską, zasadne staje się pytanie o bezpieczeństwo Polski w kontekście obecności najemników z tej prywatnej firmy wojskowej na Białorusi.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo; granica wschodnia; Grupa Wagnera.

Wagner Group – Potential or Real Threat to Poland’s Security?

Summary: Poland, like other countries of NATO’s eastern flank, has recently been functioning in a dynamic, complex and uncertain security environment, which is subjected to many tests and, thanks to the actions of countries beyond the eastern border, is struggling with new, previously unknown threats. These threats should be properly identified and adequately responded to. Due to the crisis on the border with Belarus that has been ongoing for over two years, the situation on NATO’s eastern

flank is becoming one of the most important issues to ensure the security of this part of Europe. Since 2021, the level of threats on the Polish section of NATO's eastern flank has significantly increased due to artificially induced migration pressure from Belarus. Although attempts at illegal migration on the Polish-Belarusian border continue unabated despite the creation of a barrier, then in 2023, the presence of the so-called Wagner groups in Belarus. Although information about the existence of Wagner's group reached the Polish public opinion Due to the involvement of these mercenaries in the war in Ukraine, due to their movement in the summer of 2023 to Belarus, near the border with Poland, the question about Poland's security in the context of the presence of mercenaries from this private military company in Belarus becomes justified.

Keywords: security; eastern border; Wagner group.

POLITYKA MIGRACYJNA I JEJ ZNACZENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Wprowadzenie

Migracje nie są zjawiskiem nowym, są stałym elementem życia ludzkiego. Obecnie można mówić o wielowymiarowej dynamice ruchów ludnościowych. Wpływ na wspomniany stan rzeczy mają takie determinanty, jak globalizacja, liberalizacja prawa migracyjnego czy też rozwój nowoczesnych środków komunikacji. Jak szacuje Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji (International Organization for Migration), wyspecjalizowana agenda ONZ i wiodąca organizacja międzynarodowa w zakresie migracji, w 2020 r. na świecie było około 281 mln międzynarodowych migrantów, co stanowi 3,6% światowej populacji. Co więcej jest to o 128 mln więcej niż 30 lat wcześniej, w 1990 r.¹ Przyczyn migracji należy szukać w uwarunkowaniach mających różnorodny charakter. Wśród nich można wskazać te, natury ekonomicznej, socjalnej, kulturowej, religijnej, etnicznej czy też politycznej. Migracja jako zjawisko ma wpływ na zmiany cywilizacyjne, które zachodzą w przestrzeni międzynarodowej, ale migracja także wpływa na zmianę struktury społecznej, ma znaczenie dla funkcjonowania państw oraz organizacji międzynarodowych. Ruchy migracyjne determinują wysiłki państw w zakresie kontroli i regulowania tychże procesów. Obecnie, pomimo funkcjonowania ponadnarodowych struktur integracyjnych, takich jak np. Unia Europejska, to nadal państwa pozostają głównym podmiotem w zakresie tworzenia rozwiązań służących kontroli ruchów migracyjnych. W tym kontekście istotna rola przypada państwu w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa jego obywateli.

Współczesne migracje często rozpatrywane są przez pryzmat bezpieczeństwa, w kontekście jego zagrożeń i wyzwań. Analizowanie relacji między

¹ *World Migration Report 2022*, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> [dostęp: 20.07.2024], s. 23.

migracją a bezpieczeństwem może być ujmowane w różnych kontekstach, od zagrożeń kulturowych, etnicznych, poprzez ekonomiczne, demograficzne, a skończywszy na zagrożeniach ze sfery aksjologii. Warto zauważyć, że owe relacje można ujmować w dwojaki sposób, z perspektywy państwa wysyłającego lub przyjmującego oraz osób migrujących. Jaka zatem przypada rola polityce migracyjnej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa państwa? Jak współczesne migracje wpływają na bezpieczeństwo? Zanim zostanie udzielona odpowiedź, warto zwrócić uwagę na relacje zachodzące pomiędzy migracjami a bezpieczeństwem.

Bezpieczeństwo, jak zauważa Paul D. Williams, jest stanem kontroli na tym, co zagraża wyznawanym przez dany podmiot wartościom, zwłaszcza nad zagrożeniami, które bez odpowiedniej reakcji, pozostawione bez nadzoru, godziłyby w przetrwanie konkretnych podmiotów. Jak zauważa autor, przetrwanie i bezpieczeństwo często łączą się ze sobą, jednakże przetrwanie jest sytuacją egzystencjalną, natomiast bezpieczeństwo jako stan związany jest z możliwościami realizacji politycznych i społecznych aspiracji². Z kolei Ryszard Zięba wskazuje, że pojęcie bezpieczeństwa można utożsamiać z synonimem braku zagrożeń czy też ochrony przed tymi zagrożeniami. Wskazuje równocześnie, że bezpieczeństwo jest potrzebą egzystencjalną. Autor proponuje równocześnie rozumienie pojęcia „bezpieczeństwa” jako „pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego”³. Zatem bezpieczeństwo jest stanem, gdzie zapewnienie odpowiednich warunków, wolnych od zagrożeń lub w których podmiot podejmuje stosowne środki zaradcze, następuje rozwój podmiotu, a sam rozwój pozostaje w ścisłej relacji z jego przetrwaniem. Warto zauważyć, że pomimo rozbudowanej bazy teoretycznej dotyczącej pojęcia i zakresu bezpieczeństwa, to wciąż podlega ono konceptualizacji. Sposób interpretacji zależy od wielu czynników, a dynamika pojawiających się nowych zagrożeń utrudnia sformułowanie kompleksowej, adekwatnej do istniejących warunków definicji pojęcia bezpieczeństwa.

² P.D. Williams, *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie*, w: *Studia bezpieczeństwa*, red. P.D. Williams, przeł. W. Nowicki, Kraków 2012, s. 5.

³ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 86 (2012), nr 1, s. 8.

1. Współczesne bezpieczeństwo a migracje

Bezpieczeństwo państwa, które pozostaje w kręgu zainteresowań niniejszego rozdziału, ma złożony charakter, uzależnione jest od wielu czynników natury wewnątrzpaństwowej oraz międzynarodowej – zewnętrznej. Natomiast dla państwa, bezpieczeństwo jest samo w sobie wartością, celem nadrzędnym w stosunku do innych wartości i celów. Chodzi nie tylko o ochronę i obronę istnienia państwa jako takiego przed zagrożeniami różnej natury, ale wiąże się ono także z bytem i rozwojem tych wartości, które są bliskie społeczeństwu danego państwa⁴. Ochrona wspomnianych wartości determinuje działalność państwa, jego instytucji i organów decyzyjnych w zakresie kształtowania rozwiązań służących zapewnieniu bezpieczeństwa. Inaczej rzecz ujmując, wartości stają się punktem odniesienia w zakresie kształtowania polityki bezpieczeństwa realizowanej przez dane państwo. W tym kontekście, Józef Kukułka wskazuje na cele tejże polityki i wartości, które leżą u podstaw bezpieczeństwa, są to „przede wszystkim:

- przetrwanie (państwowe, etniczne i biologiczne), któremu każde państwo gotowe jest poświęcić inne wartości, gdyż tracą one sens w przypadku zagrożenia przetrwania samego podmiotu;
- integralność terytorialną (w sensie fizycznym, narodowym i państwowym);
- niezależność polityczną (w sensie ustrojowym, samowładności i swobody afiliacji);
- jakość życia (w sensie poziomu życia, szczebla rozwoju społeczno-gospodarczego i systemu kulturalnego), która wymaga dużo zdrowego rozsądku, aby nie była zbyt maksymalistycznie traktowana”⁵.

Współczesne środowisko bezpieczeństwa cechuje się ewolucją dotychczasowych i pojawieniem się nowych kategorii zagrożeń. Wśród kategorii zagrożeń, jak wskazuje Roman Kuźniar, po zimnej wojnie można wskazać: szerokie spektrum tradycyjnych zagrożeń wyrażających się użyciem siły w stosunkach międzypaństwowych; zagrożenia nietradycyjne, a więc tak zwane asymetryczne zagrożenia związane z pojawieniem się podmiotów pozapaństwowych; zagrożenia związane z rozwojem cywilizacji, np. wynikających z rozwoju technologii; zagrożenia wynikające z rozszerzenia definicji bezpieczeństwa, nowych

⁴ K. Świerszcz, *Bezpieczeństwo państwa w czasach współczesnych w ujęciu podmiotowo-aksjologicznych wyzwań*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2016, nr 1, s. 72.

⁵ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1982, z. 7, s. 34.

kategorii bezpieczeństwa⁶. Wszystkie kategorie zagrożeń z różną intensywnością występują w danym czasie, jednakże, co warto zauważyć, wzajemnie się zasilają. Dzisiaj coraz częściej kwestie migracji rozpatrywane są przez pryzmat zagrożeń.

Intensyfikacja ruchów migracyjnych może prowadzić do poczucia niepewności i niepokoju odnoszącego się do zdolności państwa w zakresie kontroli granic, ochrony obywateli, dóbr kultury czy też wyznawanych wartości. Prowadzi to do analizy współczesnych migracji w kontekście dychotomii szans i zagrożeń⁷. Warto zaznaczyć, że o ile początkowo w przestrzeni naukowej i publicznej zwracano uwagę na migracje, jako element w rozwoju gospodarczym państw, o tyle współcześnie w wielu przypadkach relacje te rozpatrywane są jako zagrożenie dla tożsamości narodowej i stabilności funkcjonowania państwa. Zmiana percepcji wynika m.in. ze zwrócenia uwagi na ponoszone przez państwo przez koszty imigracji oraz obciążanie dla systemu socjalnego; masowość migracji i mieszanie się kultur; zamachy terrorystyczne z udziałem cudzoziemców; łączenie migracji z rozwojem przestępczości. Czynniki te skutkują tym, że działania państwa lokowane są w kategoriach potrzeb państwa, wynikających z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa jego obywateli⁸. Migranci, którzy byli do niedawna postrzegani przez pryzmat rozwoju, dzisiaj w wyniku występowania różnych zjawisk i zdarzeń są rozpatrywani w kategoriach ryzyka, np. łączenie migracji z terroryzmem i niejednokrotnie niewłaściwe przypisywanie migrantom roli terrorystów. Konsekwencją tak pojmowanej migracji jest powstawanie koncepcji, które w migracji widzą przyczynę i skutek aktów terroru, co z kolei przekłada się na swoistej kategoryzacji osób uprzywilejowanych wobec prawa oraz tej, która będzie wyłączana, separowana i marginalizowana⁹. Istnieje wiele stereotypów na temat zagrożeń migracji, istnieje także „katalog” argumentów, które podnoszone są w kontekście zagrożeń natury kulturowej, społeczno-ekonomicznej czy też politycznej. Wymienia się następujące¹⁰:

⁶ R. Kuźniar, *Tradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, R. Kuźniar i in., Warszawa 2012, s. 41.

⁷ J. Bhabha, *Rights Spillovers. The Impact of Migration on the Legal System of Western States*, w: *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*, red. E. Guild, J. van Selm, New York 2005, s. 29.

⁸ M.J. White, C. Johnson, *Perspectives on Migration Theory – Sociology and Political Science*, w: *International Handbook of Migration and Population Distribution*, red. M.J. White, New York 2016, s. 79.

⁹ K. Buczkowski, *Koncepcja kryminalizacji migracji a przepisy ustawy o działaniach antyterrorystycznych*, „Archiwum Kryminologii” 38 (2016), s. 8.

¹⁰ Zob. G. Tutak, *Polityka imigracyjna Polski w latach 2004-2015*, Lublin 2023, s. 133-134; S. Castles,

- imigranci jako zagrożenie dla systemu opieki społecznej;
- zagrożenie dla sektora usług – migracje jako element destabilizujący i pogarszający sytuację rodzimych pracowników (tania siła robocza);
- segmentacja rynku pracy, gdzie poszczególne gałęzie rynku pracy stają się domeną osób migrujących;
- rozrost „szarej strefy” zatrudnienia, kosztem legalnych warunków zatrudnienia;
- zagrożenie dla tożsamości i spójności narodowej, w tym także homogeniczności społecznej, często postrzeganej jako wartość; pojawienie się napięć społecznych;
- zagrożenie dla kultury narodowej, wprowadzanie do narodowej kultury tradycji i zwyczajów imigrantów;
- migranci jako potencjalna w przyszłości grupa mająca znaczenie dla decyzji wyborczych/politycznych, jako zagrożenie wyborcze dla partii i ugrupowań przeciwnych imigracji;
- zagrożenie dla tradycyjnej struktury rodzinnej państwa przyjmującego, postaw etycznych oraz czynnik polaryzujący społeczeństwo;
- czynnik zwiększający rozwój i powstawanie ugrupowań przestępczych i sprzyjający zagrożeniom terrorystycznym;
- wzrost postaw nacjonalistycznych, rasistowskich, ksenofobicznych wśród społeczeństwa przyjmującego;
- zagrożenia epidemiologiczne, związane z chorobami dotychczas nieznanymi lub niewystępującymi w państwie przyjmującym;
- niechęć imigrantów do asymilacji i integracji, tworzenie się „gett”, przenoszenie problemów z miejsc pochodzenia w aktualne miejsce pobytu.

Oczywiście jest to tylko przykładowy katalog argumentów podnoszonych przez przeciwników migrantów. Nie ma on charakteru zamkniętego. Migracje są zjawiskiem, które wkraczają w sferę autonomii państwa. Dzieje się tak, ponieważ to państwa są głównym podmiotem, który ustala zasady wjazdu, pobytu i wyjazdu cudzoziemców przebywających na jego terytorium. Ponadto to państwo, jako określony twór polityczny, reguluje kwestie powrotów wobec swoich obywateli lub też tych, którzy wskazują na swoje pochodzenie, tzn.

M.J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2011, s. 256-271; P. Lubiewski, *Nielegalna imigracja. Zagrożenia bezpieczeństwa*, cz. 1, Szczytno 2016, s. 80-93; E. Guild, J. van Selm (red.), *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*, New York 2005, s. 31.

wykazują związki z konkretnym państwem. Państwo jako główny podmiot kreujący politykę w zakresie migracji, poprzez podejmowanie konkretnych działań, wdrażanie instrumentów, realizuje swoje prerogatywy w zakresie bezpieczeństwa.

Rozpatrywanie migracji przez pryzmat bezpieczeństwa wynika m.in. z występowania określonych zdarzeń, które w konsekwencji formułują osądy społeczeństwa, kształtują postawy polityków, mediów i obywateli wobec analizowanej problematyki. Migracje oraz liczne zagrożenia mają charakter transnarodowy. Najlepszym tego przykładem jest terroryzm. Jak wspomniano wcześniej, współcześnie problematykę migracji łączy się niejednokrotnie z terroryzmem, swoistym punktem zwrotnym w tym aspekcie były zamachy terrorystyczne dnia 11 września 2001 r. Migrację traktuje się jako istotny element przenikania do państw będących celem. Sam fakt migrantów może zostać wykorzystany w dwojaki sposób. Po pierwsze za pomocą bezpośredniego uderzenia przy pomocy tzw. grup uderzeniowych lub też za pomocą osób, które znajdują się na terenie danego państwa od dłuższego czasu, a działalność ich była uśpiona¹¹. W ostatnich 20 latach w samej Europie dokonano serii zamachów przy udziale migrantów. Do takich przykładów można zaliczyć m.in. zamachy w londyńskim metrze z 7 lipca 2015 r.; zamach w Tuluzie z marca 2012 r.; zamach w Londynie w 2013 r., gdzie zabito brytyjskiego żołnierza tasakiem; zamach w Paryżu z 2015 r. na redakcję satyrycznego tygodnika „Charlie Hebdo” czy też zamach na salę koncertową Bataclan oraz zamach w Nicei w 2016 r. Wymienione przykłady ukazują, że terroryzm nie zna granic, a skutkami zamachów jest łączenie migracji z zamachami terrorystycznymi.

Innym rodzajem zagrożeń związanych z migracją jest rozwój przestępczości. W tym aspekcie można wskazywać na popełnianie przestępstw pospolitych przez cudzoziemców, takich jak: rozboje, wymuszenia, kradzieże czy też oszustwa. Można także wskazywać na rozwój przestępczości zorganizowanej mającej charakter transgraniczny. W obrębie przestępczości zorganizowanej można wyróżnić działalność, która powiązana z migracją będzie dotyczyć przemytu ludzi przez granicę, handel ludźmi, wykorzystanie do prostytucji czy pracy przymusowej. W kręgu działań mających wpływ na bezpieczeństwo znaczenie ma także problematyka związana z nielegalną imigracją. Określenie imigracji jako nieudokumentowanej sytuuje wspomniane zjawisko jako to, które ze swej istoty pozostaje niezarejestrowane, jest trudne do udokumentowania¹². Paweł

¹¹ F.B. Adamson, *Crossing Borders. International Migration and National Security*, „International Security” 31 (2006), nr 1, s. 195.

¹² W. Klaus, M. Szulecka, *Wykład 23. Migracje nieudokumentowane*, w: 25 wykładów o migracjach,

Lubiewski wskazuje, że nielegalna imigracja jest wynikiem zderzenia się fali migracyjnej ukierunkowanej na terytorium państwa z wypracowanym w nim systemem dostępu/wjazdu/pobytu cudzoziemców¹³. Rozważając nad zagadnieniem nielegalnych imigrantów warto wskazać, że kwestia ta jest tym bardziej istotna, gdyż Polska jest państwem granicznym Unii Europejskiej. Polska jest położna na szlaku wschodnioeuropejskim migracji, choć podczas kryzysu migracyjnego w 2015 r. nie odnotowano znaczącego wzrostu prób nielegalnego przekraczania granicy, a sytuacja ta uległa zmianie w 2021 r. Sztucznie wywołany kryzys na granicy polsko-białoruskiej skutkujący presją migracyjną, zwielokrotnił próby nielegalnego przekraczania granicy w miejscach niedozwolonych.

Nielegalna imigracja, jak już zaznaczono wcześniej, często powiązana jest z działalnością grup przestępczych, które organizują cały proceder. Zakres działań takich grup jest szeroki, od organizacji samego przetrzutu, kwestii noclegu oraz transportu, aż po fałszowanie dokumentów, wyłudzenie wiz. Niejednokrotnie celem tych grup jest stworzenie pozorów legalności zorganizowanego procederu. W tym celu przestępcy potwierdzają cel podróży, kwestie zabezpieczenia finansowego i posiadania przez cudzoziemca ubezpieczenia zdrowotnego, a skończywszy na fałszowaniu biletów powrotnych. Trudność w zakresie zwalczania tego typu działalności przejawia się w tym, że cały proceder jest procesem ewoluującym, dostosowywanym do obecnie panujących warunków. Co więcej, nieudokumentowana migracja i jej niekontrolowany charakter sprawiają, że jest to najniebezpieczniejsza forma ruchów migracyjnych. Co istotne, zjawisko to ma różne formy i angażuje różne podmioty. Odpowiedzią państwa w zakresie przeciwdziałania imigracji nieudokumentowanej jest kryminalizacja przedmiotowego zjawiska i tworzenie określonego reżimu granicznego¹⁴. Nielegalne przekraczanie granicy, a co za tym idzie nielegalne przebywanie na terytorium danego państwa pociąga za sobą skutki także dla migrujących. Osoby takie nie mogą podjąć legalnego zatrudnienia, są narażone na marginalizację, życie w biedzie. Skutkuje to brakiem poczucia bezpieczeństwa, co może w konsekwencji prowadzić do podjęcia działań, które są prawnie zakazane. Innym skutkiem nielegalnej imigracji jest fakt, że mogą przedostać się osoby, które są niepożądane na terytorium danego państwa, np. przestępcy czy terroryści.

Warszawa 2018, s. 3.

¹³ P. Lubiewski, *Problematyka stosowania praw człowieka w sferze nielegalnej imigracji*, w: *Ochrona praw człowieka w polityce migracyjnej Polski i Unii Europejskiej*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2016, s. 179.

¹⁴ G. Tutak, *Polityka migracyjna Polski...*, s. 338.

Kluczowym zjawiskiem mającym znaczenie dla bezpieczeństwa państwa jest instrumentalne wykorzystanie migrantów w działaniach hybrydowych. Konflikty czy działania hybrydowe wykraczają poza dotychczas utarte schematy walki i konfrontacji. Tego typu konflikty toczą się w szerokim i wielowymiarowym kontekście, np. kulturowym, społeczno-politycznym, militarnym, ekonomicznym czy psychologicznym, zaś sama konfrontacja lub rywalizacja wykracza poza wymiar militarny¹⁵. Warty podkreślenia jest także fakt, że cechą charakterystyczną tego typu działań jest maskowanie agresji w stosunku do innego państwa¹⁶. Uwagę na ten fakt zwracają Paweł Ochmann oraz Jakub Wojas, którzy twierdzą, że prowadzone działania w tego typu konfliktach są jeszcze na tyle mało intensywne, by móc je kwalifikować jako standardową, zwykłą wojnę¹⁷. Przykładem działań hybrydowych wykorzystujących migrantów jest sytuacja na granicy polsko-białoruskiej. Kontrolowanie wywołana presja migracyjna przez reżim Aleksandra Łukaszenki zdaniem Piotra Łubińskiego podważa międzynarodowy porządek prawny w zakresie ochrony uchodźców. Stanowi także okazję do dezinformacji i manipulacji opinią publiczną oraz eskalacji przemocy na granicy¹⁸. Poprzez zjawisko „instrumentalizacji” należy rozumieć przedmiotowe wykorzystanie innych ludzi lub dóbr (etyki, religii, prawa) dla osiągnięcia własnych korzyści¹⁹. Inaczej rzecz ujmując, w kontekście ludzi, instrumentalizacja uprzedmiotawia ludzi jako narzędzia wywierania wpływu i osiągania określonych korzyści. Warto wskazać na skutki, jakie może wywoływać instrumentalne wykorzystanie imigrantów. Należą do nich²⁰:

- polaryzacja społeczna, potęgowanie konfliktów społecznych;
- presja polityczna ze strony państwa wykorzystującego migrantów;
- manipulacja opinią społeczną, tworzenie poczucia niepewności;
- rozwój przestępczości zorganizowanej trudniącej się przerzutem migrantów;

¹⁵ A. Gruszczak, *Hybrydowość współczesnych wojen*, w: *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokoła, B. Zapała, Warszawa 2011, s. 15.

¹⁶ T. Srogosz, *Status prawny nieoznakowanych żołnierzy w wojnie hybrydowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 2015, nr 4, s. 82.

¹⁷ P. Ochmann, J. Wojas, *Prawne aspekty konfliktu zbrojnego na Ukrainie jako przykład wojny hybrydowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 1, s. 285.

¹⁸ P. Łubiński, *Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfare – Case Study of Poland*, „Polish Political Science Yearbook” 51 (2022), s. 44.

¹⁹ *Instrumentalizacja*, <https://sjp.pl/instrumentalizacja> [dostęp: 20.07.2024].

²⁰ G. Tutak, J. Gondek, *Instrumentalization of migration as an element of hybrid activities on the example of the Polish-Belarusian border*, „Transformacje” 2023, nr 4, s. 718.

- stwarzanie sytuacji zagrażających życiu i bezpieczeństwu migrantów oraz innych grup;
- obciążenie finansowe państwa poddanego presji migracyjnej związane z przeciwdziałaniem migracji;
- naruszenie suwerenności terytorialnej państwa dotkniętego instrumentalizacją migracji;
- tworzenie potencjalnego zaplecza osobowego, które może zostać wykorzystane w późniejszym czasie przez podmiot instrumentalizujący migrację.

Wykorzystanie instrumentalne migracji nie tylko dehumanizuje migrantów, ale stwarza zagrożenie dla nich samych oraz państwa, wobec którego stosuje się wspomniane działania. Tego typu działania stawiają przed państwami, jako kreatorami polityki, konieczność rozwijania umiejętności dostosowywania się państwa do nowych warunków w zmieniającej się architekturze bezpieczeństwa.

Migracje mają istotne znaczenie dla funkcjonowania państwa, ponieważ zmieniają dotychczas funkcjonujące struktury społeczne, demograficzne, kulturowe czy ekonomiczne. Wszystkie wymiary zmian mogą prowadzić do niezadowolenia społeczeństwa przyjmującego. Pomimo pozytywnych aspektów migracji, może pojawić się społeczne podejście, które migrację będzie postrzegać jako zagrożenie dla rodzimych wartości, jako źródło patologii społecznych czy też jako zagrożenie dla miejsca pracy. Odmiennosc kulturowa, inny kolor skóry czy sposób zachowania, zwłaszcza w społeczeństwach homogenicznych, prowadzi do poczucia niepewności czy nawet strachu²¹. Z kolei te odczucia mogą skutkować pojawieniem się postaw antyimigracyjnych, wynikających z lęku przed obcymi lub też stereotypów funkcjonujących w świadomości społecznej. Ważne znaczenie w zakresie tworzenia wspomnianych postaw mają także określone grupy, partie polityczne, media, których narracja skupia się wyłącznie wokół zagrożeń i negatywnych następstw wynikających z migracji. Uprzedzenie czy przypisanie negatywnych cech konkretnej grupie skutkować może tym, że dana grupa będzie niepożądana społecznie. Obecnie coraz wyraźniej uwidacznia się kwestia rywalizacji międzykulturowej, nie tylko w wymiarze globalnym, ale też jednostkowym. Dochodzi do zderzenia różnic kulturowych, w tym światopoglądowych. Samuel Huntington, pisząc o zderzeniu cywilizacji wskazywał, że stosunki między państwami, grupami państw

²¹ A. Weiner, *Tak daleko stąd, tak blisko – europeizacja a integracja legalnych imigrantów, uchodźców i repatriantów w Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Integracja czy dyskryminacja? Polskie wyzwania i dylematy u progu wielokulturowości*, red. K. Iglicka, Warszawa 2003, s. 136.

różnych cywilizacji nie będą zażyłe, wręcz przybiorą charakter antagonistyczny²², a coraz większa mnogość kulturowa w ramach społeczeństw zaowocuje radykalnymi postawami. Postawy te mogą cechować się zachowaniami ksenofobicznymi, rasistowskimi, dyskryminacją w wielu obszarach życia społecznego. Co więcej, radykalizacja postaw może prowadzić do wzrostu agresji, przemocy pomiędzy migrantami a społeczeństwem przyjmującym, wzrostu aktów wandalizmów. Wskazane działania stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego.

Wymienione dotychczas przykłady zagrożeń nie mają charakteru wyczerpującego. Istnieje wiele innych, które związane będą z wymiarami: społecznym, ekonomicznym, politycznym, kulturowym. Niezależnie od ich różnorodności, narzędziem kontrolowania procesów migracyjnych, istotnych z perspektywy bezpieczeństwa i porządku publicznego jest polityka migracyjna państwa. Czym zatem jest polityka migracyjna i jakie ma znaczenie dla bezpieczeństwa państwa?

Warto zacząć od tego, iż pod pojęciem polityki migracyjnej należy rozumieć szeroką gamę rozwiązań i dziedzin funkcjonowania państwa. Tak jak migracje mają znaczenie dla wielu obszarów życia społecznego, gospodarczego, kulturowego czy też politycznego, tak też polityka migracyjna reguluje szereg płaszczyzn, istotnych z perspektywy funkcjonowania państwa. Maciej Duszczyk przez politykę migracyjną rozumie aktywność państwa, której działalność skupia się na przestrzennym przemieszczaniu się ludzi, obejmującą zarówno politykę względem cudzoziemców – politykę imigracyjną, a także działania ukierunkowane na obywateli przebywających czasowo lub na stałe poza granicami²³. Inną definicję proponują Sławomir Łodziński i Marek Szonert, którzy to pod pojęciem polityki migracyjnej rozumieją działania państwa w sferze politycznej i legislacyjno-administracyjnej, dotyczących kontroli wjazdu, pobytu i wyjazdu cudzoziemców, kwestii związanych z osiedlaniem się czy też regulacji dotyczących ochrony międzynarodowej. To także działania w zakresie powrotu i reintegracji obywateli oraz osób związanych z państwem więzami narodowymi²⁴. Przedstawione definicje potwierdzają, że swoim zakresem polityka migracyjna obejmuje wiele kluczowych aspektów, a w jej ramach można wyszczególnić polityki szczegółowe, takie jak: politykę

²² Zob. S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Poznań 2018.

²³ M. Duszczyk, *Ewolucja polskiej polityki migracyjnej w zakresie migracji zarobkowych po 1 maja 2004 r.*, „Studia BAS” 2014, nr 4 (40), s. 39-40.

²⁴ S. Łodziński, M. Szonert, „Niepolityczna polityka”? *Kształtowanie się polityki migracyjnej w Polsce w latach 1989-2016*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2017, nr 2 (164), s. 44-45.

imigracyjną (w tym politykę integracyjną), politykę naturalizacyjną, politykę repatriacyjną. Ponadto będą to działania odnoszące się do sfery polityki społecznej, polityki rynku pracy, polityki edukacyjnej czy też polityki kulturalnej.

2. Polityka migracyjna a kluczowe obszary bezpieczeństwa

Magdalena Lesińska zauważa, że owa polityka jest swego rodzaju wypadkową interesów narodowych, ściśle powiązanych z bezpieczeństwem, rozwojem gospodarczym czy społecznymi i kulturowym. Dlatego działania rządzących, kształtujących koncepcję i określony model polityki winny uwzględniać wielowymiarowe skutki wynikające z przyjętej strategii względem migracji²⁵. Jest to tym bardziej istotna kwestia, ponieważ ruchy migracyjne wywołują skutki w państwie wysyłającym, jak i przyjmującym. W niniejszym tekście, uwaga zostanie zwrócona na obszary bezpieczeństwa w tym drugim przypadku – państwie przyjmującym.

Jednym z kluczowych obszarów bezpieczeństwa jest zapewnienie bezpieczeństwa na granicy państwowej. Polityka migracyjna, jako zdolność lub niezdolność do kontrolowania ruchów migracyjnych, co za tym idzie kontroli swoich granic, jest warunkiem suwerenności²⁶. Przy pomocy instrumentów o charakterze prawnym, instytucjonalnym czy też technicznym reguluje dostęp cudzoziemców do terytorium danego państwa. Granica państwowa jest jednym z pierwszych etapów, gdzie dochodzi do swego rodzaju selekcji, polegającej na sprawdzeniu, czy dana osoba może przebywać na terytorium danego państwa. Jest to także miejsce, gdzie w sposób systemowy przeciwdziała się próbom przedostania się w sposób nielegalny. Dlatego istotnym działaniem w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, jakie powinna realizować polityka migracyjna, jest przeciwdziałanie migracji nieudokumentowanej. W tym celu ważne stają się narzędzia weryfikacji cudzoziemców przebywających na terytorium państwa w zakresie legalności pobytu oraz legalności podejmowanej pracy. Ponadto priorytetowego znaczenia nabierają instrumenty zapobiegające nielegalnym próbom przedostania się na terytorium państwa w miejscach niedozwolonych.

Polityka migracyjna powinna sprzyjać ograniczaniu działalności zorganizowanych grup przestępczych, zwłaszcza o charakterze transnarodowym. Działalność

²⁵ M. Lesińska, *Polityka migracyjna*, w: *Transformacje. Przewodnik po zmianach społeczno-ekonomicznych w Polsce*, red. A. Górny, P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, Warszawa 2016, s. 294.

²⁶ J.F. Hollifield, D. Jacobson, *Migration and the State*, w: *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*, red. G. Ritzer, Chichester–Malden 2012, s. 1.

grup przestępczych trudniących się przemytem, handlem ludźmi, nielegalnym zatrudnieniem i wyzyskiem migrantów stanowi często poważne naruszenie praw człowieka oraz narusza wartości i normy społeczne akceptowalne w danym państwie. Tym większą rolę przypisuje się polityce migracyjnej w kontekście wspomnianej już kontroli granic i regulowania przepływów ludnościowych jako stanowczej reakcji zarówno w aspekcie instytucjonalnym, systemowym, i prawnym w zakresie wykrywalności osób i grup stanowiących zagrożenie.

Innym obszarem aktywności polityki migracyjnej w kontekście społecznym jest problematyka struktury demograficznej, zmiany narodowościowej, a także dostępu do rynku pracy. Polityka migracyjna dotyka sfery społecznej, ponieważ jest swego rodzaju elementem realizującym postulaty i potrzeby różnych grup interesu. Winna odpowiadać na zmieniające się warunki demograficzne i ich negatywne społeczne skutki. Wśród takich potrzeb można wskazać uzupełnienie niedoborów kadrowych w gospodarce. Polityka ta powinna odzwierciedlać zapotrzebowanie rynku pracy na siłę roboczą, minimalizując negatywne skutki niedoborów pracowniczych. Ważne w tym aspekcie jest wyważone prowadzenie dostępu do rynku pracy cudzoziemców. Łatwy i niekontrolowany dostęp do rynku pracy może skutkować napięciami społecznymi i wzrostem bezrobocia rodzimych pracowników. Może także prowadzić to segmentacji rynku pracy, gdzie w świadomości społecznej wytwarza się przekonanie, że poszczególne zawody i stanowiska pracy stają się „zastrzeżone” czy też są przypisywane konkretnej grupie narodowościowej, wykonującej pracę często poniżej swoich kwalifikacji i za niższą stawkę niż rodzimi pracownicy.

W przypadku imigracji Gary P. Freeman skazał, że beneficjentem imigracji są pracodawcy, którzy potrzebują pracowników o różnych kwalifikacjach. Natomiast koszty ponosi społeczeństwo przyjmujące, które musi konkurować o miejsca pracy, dostęp do mieszkań²⁷. Sytuacja ta może mieć miejsce wtedy, gdy zarówno rodzimi mieszkańcy, jak i cudzoziemcy mają podobne kwalifikacje i konkurują ze sobą o konkretny rodzaj pracy. Problem jest tym istotniejszy, gdy cudzoziemcy decydują się na podjęcie pracy z mniejszym wynagrodzeniem niż obywatele państwa przyjmującego. Skutkiem takiego działania może stać się narastające napięcie pomiędzy ludnością napływową a rodzimymi mieszkańcami. Warto także dodać, że w zakresie bezpieczeństwa celem polityki migracyjnej jest ograniczanie „szarej strefy” zatrudnienia. Strefy, która stwarza zagrożenie dla samych migrantów, którzy mogą stać się ofiarami pracy przymusowej, wyzysku, szantażu. To także obszar działań ograniczających

²⁷ G.P. Freeman, *Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States*, „International Migration Review” 29 (1995), nr 4, s. 885.

rozwój struktur przestępczych trudniących się nielegalnym zatrudnianiem cudzoziemców.

W perspektywie bezpieczeństwa jako stanu wolności od zagrożeń, w wymiarze społecznym znaczenie polityki migracyjnej wiąże się także z faktem, iż ten rodzaj aktywności państwa powinien przygotowywać społeczeństwo na kontakt z osobami pochodzącymi niejednokrotnie z różnych kręgów kulturowych, tak, by obecność odmiennych kultur, zachowań i wierzeń nie zakłócały wzajemnego współżycia²⁸. Napięcia pomiędzy ludnością napływową a obywatelami państwa przyjmującego często wynikają ze wzajemnych uprzedzeń, nieznamomości zachowań kulturowych charakterystycznych dla danego kręgu kulturowego. Wzajemne postrzeganie siebie przez pryzmat zagrożenia, podsycane przez populistyczne hasła, może skutkować polaryzacją społeczną, antagonizowaniem się grup, a w konsekwencji przyczyniać się do aktów agresji. Istotne jest, aby społeczeństwo czuło, że polityka migracyjna jest kształtowana również w odniesieniu do odczuć społecznych. Zwrócił na to uwagę Geoffrey Blainey, który uważa, że „napięcia społeczne nie wpływają głównie z kontrowersji, chociaż mogą przez nie zostać wzmocnione. Zostają one wywołane polityką migracyjną, która nie liczy się z opinią publiczną”²⁹. Dlatego też, rozważając rolę polityki migracyjnej w kontekście bezpieczeństwa warto także zwrócić uwagę na wymiar informacyjny tejże polityki. Jak już wspomniano, postawa wobec migracji może przybierać różne formy. Jest to uzależnione od indywidualnych upodobań, jak i przynależności do określonych grup społecznych. Pewna cecha czy atrybut, uznane przez grupę dominującą za niepożądane, mogą prowadzić do dyskryminacji dowolnej grupy mniejszościowej³⁰. Nieracjonalna polityka migracyjna może skutkować marginalizacją, stygmatyzacją, a nawet wykluczeniem grup społecznych z życia społecznego, co z kolei może prowadzić do powstawania tendencji kryminogennych. Zadaniem polityki migracyjnej jest ograniczanie i przeciwdziałanie takim postawom.

²⁸ M. Banaś, *Szwedzka polityka integracyjna wobec imigrantów*, Kraków 2010, s. 48-49.

²⁹ G. Blainey, *All for Australia*, Sydney 1984, cyt. za: P. Scheffer, *Druga ojczyzna. Imigranci w społeczeństwie otwartym*, tłum. E. Jusewicz-Kalter, Wołowiec 2010, s. 183.

³⁰ A. Winiarska, W. Klaus, *Dyskryminacja i nierówne traktowanie jako zjawisko społeczno-kulturowe*, „Studia BAS” 2011, nr 2 (26), s. 11.

Podsumowanie

Dynamiczność ruchów migracyjnych skutkuje wielowymiarowymi zmianami o różnorodnym charakterze. Rozważając nad polityką migracyjną i jej znaczeniem dla bezpieczeństwa należy brać pod uwagę cały konglomerat szans, zagrożeń, wyzwań i ryzyk natury państwowo-politycznej, ekonomicznej czy też społeczno-kulturowej, które migracja generuje. Zadaniem polityki migracyjnej jest sprzyjanie bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu przy pomocy odpowiednich instrumentów. Polityka migracyjna jako koncepcja powinna stanowić długofalową strategię działania państwa w sferze migracji, co z kolei będzie skutkowało zapewnieniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa.

Bibliografia

Literatura

- Adamson F.B., *Crossing Borders. International Migration and National Security*, „International Security” 31 (2006), nr 1, s. 165-199.
- Banaś M., *Szwedzka polityka integracyjna wobec imigrantów*, Kraków 2010.
- Bhabha J., *Rights Spillovers. The Impact of Migration on the Legal System of Western States*, w: *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*, red. E. Guild, J. van Selm, New York 2005, s. 28-50.
- Buczkowski K., *Koncepcja kryminalizacji migracji a przepisy ustawy o działaniach antyterrorystycznych*, „Archiwum Kryminologii” 38 (2016), s. 15-27.
- Castles S., Miller M., *Migracje we współczesnym świecie*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2011.
- Duszczek M., *Ewolucja polskiej polityki migracyjnej w zakresie migracji zarobkowych po 1 maja 2004 r.*, „Studia BAS” 2014, nr 4 (40), s. 37-54.
- Freeman G.P., *Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States*, „International Migration Review” 29 (1995), nr 4, s. 881-902.
- Gruszczak A., *Hybrydowość współczesnych wojen*, w: *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokała, B. Zapała, Warszawa 2011, s. 9-17.
- Hollifield J.F., Jacobson D., *Migration and the State*, w: *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*, red. G. Ritzer, Chichester–Malden 2012, s. 1-10.
- Huntington S., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Poznań 2018.
- Guild E., van Selm J. (red.), *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*, New York 2005.
- Klaus W., Szulecka M., *Wykład 23. Migracje nieudokumentowane*, w: *25 wykładów o migracjach*, Warszawa 2018, s. 367-385.

- Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1982, z. 7, s. 34.
- Kuźniar R., *Tradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, R. Kuźniar i in., Warszawa 2012, s. 40-58.
- Lesińska M., *Polityka migracyjna*, w: *Transformacje. Przewodnik po zmianach społeczno-ekonomicznych w Polsce*, red. A. Górny, P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, Warszawa 2016, s. 293-300.
- Lubiewski P., *Nielegalna imigracja. Zagrożenia bezpieczeństwa*, cz. 1, Szczytno 2016.
- Lubiewski P., *Problematyka stosowania praw człowieka w sferze nielegalnej imigracji*, w: *Ochrona praw człowieka w polityce migracyjnej Polski i Unii Europejskiej*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2016, s. 175-189.
- Łodziński S., Szonert M., „Niepolityczna polityka”? *Kształtowanie się polityki migracyjnej w Polsce w latach 1989-2016*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2017, nr 2 (164), s. 39-66.
- Łubiński P., *Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfare – Case Study of Poland*, „Polish Political Science Yearbook” 51 (2022), s. 43-55.
- Ochmann P., Wojas J., *Prawne aspekty konfliktu zbrojnego na Ukrainie jako przykład wojny hybrydowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 1, s. 283-302.
- Scheffer P., *Druga ojczyzna. Imigranci w społeczeństwie otwartym*, tłum. E. Jusewicz-Kalter, Wołowiec 2010.
- Srogosz T., *Status prawny nieoznakowanych żołnierzy w wojnie hybrydowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 2015, nr 4, s. 79-92.
- Świerszcz K., *Bezpieczeństwo państwa w czasach współczesnych w ujęciu podmiotowo-aksjologicznych wyzwań*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2016, nr 1, s. 65-82.
- Tutak G., Gondek J., *Instrumentalization of migration as an element of hybrid activities on the example of the Polish-Belarusian border*, „Transformacje” 2023, nr 4, s. 710-724.
- Tutak G., *Polityka imigracyjna Polski w latach 2004-2015*, Lublin 2023.
- Weinar A., *Tak daleko stąd, tak blisko – europeizacja a integracja legalnych imigrantów, uchodźców i repatriantów w Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Integracja czy dyskryminacja? Polskie wyzwania i dylematy u progu wielokulturowości*, red. K. Iglicka, Warszawa 2003, s. 122-183.
- White M.J., Johnson C., *Perspectives on Migration Theory – Sociology and Political Science*, w: *International Handbook of Migration and Population Distribution*, red. M.J. White, New York 2016, s. 69-89.
- Williams P.D., *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie*, w: *Studia bezpieczeństwa*, red. P.D. Williams, przeł. W. Nowicki, Kraków 2012, s. 1-12.
- Winiarska A., W. Klaus, *Dyskryminacja i nierówne traktowanie jako zjawisko społeczno-kulturowe*, „Studia BAS” 2011, nr 2 (26), s. 9-40.

Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 86 (2012), nr 1, s. 7-22.

Netografia

Instrumentalizacja, <https://sjp.pl/instrumentalizacja> [dostęp: 20.07.2024].

World Migration Report 2022, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> [dostęp: 20.07.2024].

Polityka migracyjna i jej znaczenie dla bezpieczeństwa państwa

Streszczenie: Współczesne migracje mają istotne znaczenie dla funkcjonowania państw. Mają wpływ na demografię, ekonomię oraz politykę. Istotne znaczenie w procesie kształtowania ruchów migracyjnych ma polityka migracyjna. To przy pomocy polityki migracyjnej, jako całości działań podejmowanych przez państwo w zakresie regulacji migracji, określa się dostęp do rynku pracy, warunki pobytu cudzoziemców na terytorium państwa, a także przeciwdziała nielegalnej migracji. Polityka migracyjna ma istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa. Migracje mają nie tylko pozytywne znaczenie dla wielu dziedzin funkcjonowania państwa, ale także niosą za sobą szereg negatywnych następstw i zagrożeń. Wśród nich można wskazać instrumentalizację migracji w działaniach hybrydowych innych państw, rozwój przestępczości transgranicznej związanej m.in. z przerzutem migrantów, handlem ludźmi czy też terroryzmem. Polityka migracyjna poprzez szereg instrumentów ma zwalczać lub istotnie ograniczać zagrożenia, jakie wynikają ze współczesnych migracji.

Słowa kluczowe: polityka migracyjna; bezpieczeństwo; nielegalna imigracja; polityka; zagrożenia hybrydowe.

Migration Policy and Its Relevance to State Security

Summary: Contemporary migrations are important for the functioning of states. They are relevant to demography, economics, and politics. Migration policy plays a crucial role in shaping migration flows. Through migration policy, which encompasses the totality of measures taken by the state to regulate migration, access to the labor market and the conditions of stay for foreigners within the state's territory are determined, and illegal migration is counteracted. Migration policy is vital for the security of the state. While migration has a positive impact on many areas of a state's functioning, it also brings with it several negative consequences and threats. These include the instrumentalization of migration in the hybrid actions of other states, the development of cross-border crime related to smuggling migrants, human trafficking, and terrorism. Migration policy, through a range of instruments, aims to combat or significantly reduce the threats that arise from contemporary migration.

Keywords: migration policy; security; illegal immigration; policy; hybrid threats.

OCHRONA BIORÓŻNORODNOŚCI – WYZWANIE XXI WIEKU

Wprowadzenie

Zagadnieniami związanymi z ochroną różnorodności biologicznej zajmują się od wielu lat nie tylko nauki przyrodnicze, ale także społeczne czy humanistyczne. Wynika to z faktu, że środowisko naturalne, w tym zróżnicowany świat organizmów żywych, pełni szereg usług ekosystemowych, które podtrzymują życie ludzkie i odpowiadają za utrzymanie cywilizacji. Tematyka ta dotyczy więc wielu aspektów życia ludzkiego. Problematyka ochrony środowiska naturalnego, w tym ochrony różnorodności biologicznej i zatrzymania procesu wymierania gatunków, stanowi jeden z ważnych elementów działań organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ oraz polityków na całym świecie. W jakim zakresie działania te są skuteczne i odpowiadają na problemy zachowania i ochrony różnorodności biologicznej podnoszone przez naukę?

1. Definicje różnorodności biologicznej

Różnorodność biologiczna, określana także mianem bioróżnorodności, jest to „różnicowanie ekosystemów, gatunków i genów na Ziemi lub w określonym siedlisku”¹. W art. 2 Konwencji o różnorodności biologicznej definiowana jest ona jako „różnicowanie organizmów żywych ze wszystkich źródeł, w tym między innymi ekosystemów lądowych, morskich i innych ekosystemów wodnych oraz z systemów ekologicznych, których są one częścią; obejmuje to różnorodność w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami i ekosystemami”². Jak pokazują wyniki

¹ EEA European Environment Agency, *Różnorodność biologiczna – ekosystemy*, 2020, <https://www.eea.europa.eu/pl/themes/biodiversity/intro> [dostęp: 15.02.2024].

² The Convention on Biological Diversity (29.12.1993), <https://www.cbd.int/convention/articles/>

badania naukowych różnorodność biologiczna – rozumiana jako zróżnicowanie organizmów żywych oraz współtworzonych przez nie systemów ekologicznych – podlega zmianom i najczęściej jest badana na trzech różnych poziomach: genetycznym, gatunkowym i ekosystemowym. Badania na poziomie genetycznym przynoszą odpowiedź na pytanie dotyczące zróżnicowania populacji badanego gatunku oraz możliwości jej przetrwania, ale jednocześnie stanowią podstawę funkcjonowania dwóch pozostałych poziomów różnorodności biologicznej³.

Jak pisał w latach 80. XX w. Wilson różnorodność biologiczną należy traktować jako zasób globalny, który powinien podlegać badaniu, ale przede wszystkim należy go chronić. Wynika to między innymi ze stałego i szybkiego przyrostu liczby ludzi na Ziemi, co przyczynia się do postępującej degradacji środowiska oraz nieodwracalnej utraty części różnorodności biologicznej w wyniku wymierania gatunków spowodowanego niszczeniem siedlisk przyrodniczych⁴. Bioróżnorodność wymaga ochrony, co znajduje swoje odzwierciedlenie w jednym z głównych kierunków ochrony przyrody⁵.

Bioróżnorodność zapewnia przetrwanie cywilizacji ludzkiej i jest niezbędna dla dobrobytu człowieka⁶. Wynika to z faktu, że stanowi ona podstawę tzw. usług ekosystemowych zapewnianych przez środowisko naturalne. Usługi ekosystemowe dzielimy na trzy główne grupy: zaopatrzeniowe, regulacyjne i kulturowe. Przykładami usług ekosystemowych zaopatrzeniowych są żyzność gleb i uprawy, regulacyjnych – zapylenie roślin czy regulacja temperatury, natomiast kulturowych – rekreacja, a także tożsamość kulturowa⁷.

2. Różnorodność biologiczna i zrównoważony rozwój

Ochrona różnorodności biologicznej jest wprost związana ze zrównoważonym rozwojem. Zarówno prawodawstwo krajowe, jak też ustalenia

default.shtml?a=cbd-02 [dostęp: 17.02.2024].

³ P. Adamski, *Czym jest bioróżnorodność i jej ekologiczne uwarunkowania*, w: *Integralna ochrona przyrody*, red. M. Grzegorzczak, Kraków 2007, s. 45-49.

⁴ E.O. Wilson, *The current state of biological diversity*, w: *Biodiversity*, red. E.O. Wilson, F.M. Peter, Washington DC 1988, s. 3-18.

⁵ P. Adamski, *Czym jest bioróżnorodność...*, s. 45-49.

⁶ EEA European Environment Agency, *Różnorodność biologiczna – ekosystemy*.

⁷ J. Solon, E. Roo-Zielińska, A. Affek, i in., *Świadczenia ekosystemowe w krajobrazie młodoglacjalnym. Ocena potencjału i wykorzystania*, Warszawa 2017, s. 142-145; EEA European Environment Agency, *What are ecosystem services?* (2023), <https://www.eea.europa.eu/signals-archived/signals-2021/infographics/what-are-ecosystem-services> [dostęp: 08.02.2024].

międzynarodowe odnoszą się do zagadnień zrównoważonego rozwoju i traktują jako podstawę działań na rzecz środowiska naturalnego i społeczeństw. Jest to związane z przyjęciem przez wiele krajów międzynarodowej Konwencji o różnorodności biologicznej z 29 grudnia 1993 r.

Zrównoważony rozwój jest niekiedy utożsamiany z ekorozwojem⁸, choć niektórzy autorzy podkreślają różnice między tymi pojęciami⁹. Kozłowski zaznacza, że zrównoważony rozwój jest to rozwój integralny w sensie ekologicznym, kulturowym i ekonomicznym, zaś ekorozwój ma węższy zakres i należy rozumieć go jako rozwój oparty na kryteriach przyrodniczych¹⁰. Podobnie Zielińska podaje, że w pojęciu „ekorozwój” zwykle skupiamy się na środowiskowym i przyrodniczym kontekście rozwoju społecznego. W Polsce zrównoważony rozwój ma rangę prawa podstawowego, gdyż ustrojodawca w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* gwarantuje, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (art. 5)¹¹. Ustawa *Prawo ochrony środowiska* precyzuje definicję zrównoważonego rozwoju rozumianego jako „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”¹². Druga Konferencja ONZ „Środowisko i rozwój” w Rio de Janeiro w 1992 r. była przełomowym momentem w historii, gdyż przyjęto strategiczne dokumenty, takie jak Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju, Konwencja o różnorodności biologicznej, Ramowa konwencja w sprawie zmian klimatu, Deklaracja dotycząca ochrony i użytkowania lasów (tzw. Zasady w sprawie lasów), oraz Globalny Program Działań, tzw. Agenda 2021¹³. W art. 2 Konwencji o różnorodności biologicznej zrównoważony rozwój definiowany jest jako

⁸ M. Kistowski, *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategie województw*, Gdańsk 2003, s. 34.

⁹ A. Zielińska, *Durability Principles Versus Sustainable Development, Eco-development with Reference to Forms of Natural Valuable Areas*, „Economics & Sociology” 5 (2012), nr 2, s. 124-127.

¹⁰ S. Kozłowski, *Przyszłość ekorozwoju*, Lublin 2007, s. 49.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, Dz. U. z 2024 r., poz. 54 z późn. zm.

¹³ S. Kozłowski, *Przyszłość ekorozwoju*, s. 261; Tenże, *W drodze do ekorozwoju*, Warszawa 1997, s. 59; A. Affek, E. Kołaczowska, A. Kowalska, i in., *Usługi ekosystemowe polskich lasów. Ocena potencjału*, Warszawa 2023, s. 16-18.

wykorzystywanie elementów różnorodności biologicznej w sposób i w tempie, które nie prowadzi do długotrwałego zaniku różnorodności biologicznej, a tym samym do zachowania jej potencjału dla zaspokojenia potrzeb i aspiracji obecnych i przyszłych pokoleń. Konwencja o różnorodności biologicznej ma trzy zasadnicze cele, które odnoszą się także do założeń zrównoważonego rozwoju:

1. ochrona różnorodności biologicznej,
2. zrównoważone użytkowanie elementów różnorodności biologicznej,
3. uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych.

Tak przyjęte cele mogą być zrealizowane tylko, gdy prawo krajowe i lokalne odzwierciedla zapisy konwencji, a działalność człowieka w środowisku opiera się na ochronie różnorodności biologicznej na każdym jej poziomie z uwzględnieniem praw obecnych i przyszłych pokoleń. Warto zwrócić uwagę, że na początku drugiej dekady XXI w. Milburn zaproponował przejście od zrównoważonego do ekologicznego rozwoju. Chodzi o wykorzystanie zasobów środowiska i różnorodności biologicznej nie tylko do rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego, ale także do łagodzenia konfliktów. Ma to umożliwić przejście od konfliktu do pokoju, a następnie być podstawą odbudowy po zakończeniu konfliktów¹⁴. Kwestia ta wydaje się być dziś niezwykle aktualna w różnych regionach świata, także w Europie.

Po Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r. kwestie zrównoważonego rozwoju zdominowały dyskusję o sposobie rozwoju gospodarki i cywilizacji ludzkiej przy poszanowaniu środowiska naturalnego i pilnej potrzebie jego ochrony¹⁵. A przyjęte w 2015 r., przez wszystkie państwa członkowskie ONZ, cele i zadania Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 stały się podstawą działań, także na rzecz ochrony środowiska¹⁶. Spośród siedemnastu celów Agendy 2030 do kwestii utrzymania i ochrony bioróżnorodności w sposób bezpośredni odnoszą cel 14 *Life below water* (ochrona oceanów, mórz i zasobów morskich oraz ich wykorzystywanie w sposób zrównoważony) i cel 15 *Life on land* (ochrona, przywracanie oraz promowanie zrównoważonego użytkowania ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie

¹⁴ R. Milburn, *Mainstreaming the environment into postwar recovery: the case for 'ecological development'*, „International Affairs” 88 (2012), nr 5, s. 1083.

¹⁵ S. Kozłowski, *Przyszłość ekorozwoju*, s. 51; Tenże, *W drodze do ekorozwoju*, s. 86.

¹⁶ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (2015), <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [dostęp: 07.02.2024].

lasami, zwalczanie pustynnienia, powstrzymanie i odwracanie procesu degradacji gleb oraz powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej)¹⁷. Kontynuacją działań na rzecz utrzymania różnorodności biologicznej była kolejna Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie różnorodności biologicznej, która zakończyła się światowym porozumieniem o zaprzestaniu degradacji bioróżnorodności i przyjęciem 15 grudnia 2022 r. Globalnych Ram Różnorodności Biologicznej Kunming-Montreal. Wskazano w nich cztery długoterminowe cele na rok 2050 nazywane Wizją różnorodności biologicznej na rok 2050, a także 23 cele zorientowane na pilne działania globalne do 2030 r. Cztery pierwsze cele, sformułowane szeroko i z horyzontem czasowym do roku 2050, zakładają utrzymanie lub wzmocnienie wszystkich ekosystemów, zatrzymanie wymierania zagrożonych gatunków i dziesięciokrotne zmniejszenie tempa ich wymierania, a także wzrost liczebności dzikich gatunków do zdrowego i odpornego poziomu (cel A). Oprócz tego różnorodność ma być wykorzystywana i zarządzana w sposób zrównoważony, przy poszanowaniu, utrzymaniu, wzmacnianiu i przywracaniu usług ekosystemowych, co pozwoli na wsparcie zrównoważonego rozwoju, zarówno dla obecnych, jak i przyszłych pokoleń (cel B). Dodatkowo podkreślany jest uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści (zarówno finansowych, ale nie tylko) wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych (cel C). Ponadto podnoszone są kwestie finansowania działań związanych z ochroną i utrzymaniem różnorodności biologicznej, także w krajach rozwijających się, w szczególności najslabiej rozwiniętych i małych rozwijających się państwach wyspiarskich, a także krajach o gospodarkach w okresie transformacji (cel D)¹⁸.

Aby chronić zagrożoną przyrodę Europy na sesji plenarnej w czerwcu 2021 r. Parlament Europejski przyjął stanowisko w sprawie opublikowanej przez Komisję Europejską Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030: Przywracanie przyrody do naszego życia. W ramach tej strategii wyznaczono aż 14 podstawowych zadań dotyczących odbudowy zasobów przyrodniczych, które dotyczą m.in.:

- odwrócenia spadku liczebności owadów zapylających,
- ograniczenia o 50% liczby gatunków z Czerwonej Księgi, dla których zagrożenie stanowią inwazyjne gatunki obce,

¹⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development, *Sustainable Development Goals* (2015), <https://sdgs.un.org/goals> [dostęp: 07.02.2024].

¹⁸ *Kunming-Montreal Global biodiversity framework* (2022), <https://www.cbd.int/doc/c/e6d3/cd1d/da-f663719a03902a9b116c34/cop-15-1-25-en.pdf> [dostęp: 17.02.2024].

- zwiększenia wykorzystania miejskich terenów zieleni, które są ważne dla utrzymania bioróżnorodności oraz jakości życia mieszkańców miast,
- ograniczenia negatywnego wpływu rolnictwa na bioróżnorodność, m.in. poprzez zmniejszenie zużycia pestycydów i nawozów sztucznych.

Przyjęte w strategii na rzecz bioróżnorodności cele są wiążące dla krajów unijnych i mają być realizowane na szczeblu krajowym, we współpracy z regionalnymi i lokalnymi władzami¹⁹.

3. Różnorodność biologiczna Ziemi

Na Ziemi występuje od 1,4 do 2,1 mln znanych gatunków organizmów żywych²⁰. Ale szacuje się, że naszą planetę może zamieszkiwać nawet 8,7 mln gatunków, z czego 6,5 mln gatunków żyjących na lądzie oraz 2,2 mln gatunków żyjących w oceanach²¹. Dane te wyraźnie wskazują, że większości gatunków zamieszkujących Ziemię jeszcze nie poznaliśmy. Oznacza to, że nie znamy także ich roli w funkcjonowaniu ekosystemów i pełnionych przez nie usług.

Niezależnie od ich liczby, gatunki organizmów żywych nie są równomiernie rozmieszczone na kuli ziemskiej. Naukowcy zidentyfikowali 35 gorących miejsc bioróżnorodności (*hotspots*), które są niezwykle bogate pod względem biologicznym. Jednocześnie obszary te są bardzo mocno zagrożone rozwojem gospodarczym i skażeniem środowiska. Aby jakiś region został zaklasyfikowany jako hotspot różnorodności biologicznej musi w nim występować co najmniej 1500 endemicznych gatunków roślin naczyniowych, a także utracił on co najmniej 70% swojego pierwotnego zasięgu siedlisk, co oznacza, że obecnie zajmuje maksymalnie 30% dawnego obszaru. Jak wskazują badacze 35 regionów uznanych za hotspoty bioróżnorodności zajmowało niegdyś obszar 23,7 mln km² lądu, czyli 15,9% powierzchni lądowej Ziemi. W wyniku niszczenia siedlisk w ciągu ostatniego stulecia pozostałości naturalnej roślinności na tych obszarach stanowią zaledwie 2,3% powierzchni lądowej (3,4 mln km²). Oznacza to, że ponad 85% siedlisk pierwotnie występujących

¹⁹ European Commission, *EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021.

²⁰ E.O. Wilson, *The current state...*, s. 3-18; M. Makomaska-Juchiewicz, *O ochronie różnorodności biologicznej*, w: *Integralna ochrona...*, s. 55-68; IUCN, *The IUCN Red List of Threatened Species*, Version 2023-1, <https://www.iucnredlist.org> [dostęp: 18.02.2024].

²¹ L. Sweetlove, *Number of species on Earth tagged at 8.7 million*, „Nature” 2011, <https://doi.org/10.1038/news.2011.498>

w hotspotach zostało zniszczonych. Jednocześnie obszary te wykazują się ogromnym bogactwem gatunkowym. W hotspotach występuje endemicznie 35% wszystkich gatunków ssaków, 35% ptaków, 59% płazów oraz 46% gadów. Rozpatrując gatunki zagrożone według Czerwonej Listy IUCN z 2008 r. badacze wykazali, że aż 60% zagrożonych ssaków, 63% zagrożonych ptaków i 79% zagrożonych płazów występuje wyłącznie w obrębie tych 35 hotspotów. Warto zauważyć, że ogromne bogactwo różnorodności biologicznej tak naprawdę koncentruje się na bardzo małej powierzchni naszej planety. Przykładami hotspotów są Basen Morza Śródziemnego, Kaukaz, Himalaje, Karaiby, Filipiny, czy Madagaskar i wyspy Oceanu Indyjskiego²². Istotnymi hotspotami ekosystemów wodnych są rafy koralowe, z których aż 10 zostało wyróżnionych jako bardzo istotne w zachowaniu różnorodności biologicznej. Stanowią one 15,8% światowych raf koralowych (0,012% oceanów), ale zamieszkuje je 44,8-54,2% gatunków o ograniczonym zasięgu występowania²³. Oznacza to, że około połowa gatunków, które są na Ziemi rzadkie, związana jest z ekosystemami raf koralowych. Ponadto, pomimo że ekosystemy raf koralowych zajmują zaledwie 0,1% powierzchni oceanu, to zamieszkuje je 25% całego życia morskiego²⁴. Równie istotne dla zachowania różnorodności biologicznej, co ekosystemy oceanów i mórz, są tereny podmokłe, namorzyny, bagna, rozlewiska rzek, gdzie żyje wiele gatunków roślin i zwierząt, które nie znajdują siedlisk zastępczych w przypadku zaniku tych środowisk naturalnych. Także gleba jest jednym z największych rezerwarów różnorodności biologicznej na Ziemi, gdyż aż 90% organizmów żywych w ekosystemach lądowych, w tym niektóre zapyłacz, przechodzi część cyklu życiowego w glebie²⁵.

4. Zagrożenia dla różnorodności biologicznej

Różnorodność biologiczna zmniejsza się na całym świecie, a szacunki Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem

²² R.A. Mittermeier, W.R. Turner, F.W. Larsen, i in., *Global Biodiversity Conservation: The Critical Role of Hotspots*, w: *Biodiversity Hotspots Distribution and Protection of Conservation Priority Areas*, red. F.E. Zachos, J.Ch. Habel, Heidelberg–Dordrecht–London–New York 2011, s. 7-11.

²³ C.M. Roberts, C.J. Mclean, J.E.N. Veron, i in., *Marine biodiversity hotspots and conservation priorities for tropical reefs*, „Science” 295 (2002), s. 1280-1284.

²⁴ D. Souter, S. Planes, J. Wicquart, i in., *Status of coral reefs of the world: 2020 Report, Global Coral Reef Monitoring Network (GCRMN) and International Coral Reef Initiative (ICRI)*, 2021, s. 1-196.

²⁵ *Living Planet Report 2020. Bending the curve of biodiversity loss*, red. R.E.A. Almond, M. Grooten, T. Petersen, Gland 2020, s. 32.

Services (IPBES) z 2019 r. wskazują, że około 1 mln gatunków zwierząt, grzybów i roślin żyjących na Ziemi jest zagrożonych wyginięciem w ciągu najbliższych kilku dekad²⁶. W Europie blisko 1/5 gatunków jest zagrożona wyginięciem. Najbardziej zagrożone są rośliny (27% gatunków) i bezkręgowce (24% gatunków). Wśród europejskich kręgowców 18% gatunków uznanych jest za zagrożone²⁷. Od lat 70. XIX w. zanikła około połowa koralowców na rafach koralowych, przy czym w ostatnich dziesięcioleciach straty uległy przyspieszeniu z powodu zmian klimatycznych. Szacuje się, że przy ociepleniu o 1,5°C powierzchnia raf koralowych zmniejszy się o 70-90%, zaś przy ociepleniu o 2°C – nawet o 99% z powodu masowego występowania zjawiska blaknięcia raf i wysokiej śmiertelności koralowców²⁸. Chociaż naukowcy od dawna dokumentują wymieranie gatunków roślin i kręgowców, zawsze istniała znaczna niepewność co do owadów. Szacunki z 2019 r. podają, że w skali globu 10% gatunków owadów jest zagrożonych wyginięciem. Najnowsze dane wskazują, że zagrożonych może być nawet 24% tych zwierząt, a więc 1,97 mln gatunków owadów²⁹. Istotne jest zrozumienie tego, co dzieje się z populacjami owadów, gdyż jest to najliczniejsza grupa zwierząt na Ziemi. Wśród obecnie znanych gatunków zwierząt 97% stanowią bezkręgowce, wśród których około 90% zaliczanych jest właśnie do owadów. A przecież to owady zapewniają istotne usługi ekosystemowe, gdyż zapylają rośliny, są istotnym elementem wielu sieci troficznych, wpływają na strukturę i żyzność gleby³⁰. Na różnorodność biologiczną gleby składają się mikroorganizmy, makro-, meso- i megafauna. Jednak degradacja gleby (zanieczyszczenia, uszkodzenia mechaniczne, przenawożenie itd.) przyczynia się do zmniejszenia jej różnorodności biologicznej, co dodatkowo osłabia strukturę gleby i jej odporność na erozję³¹. Także zapylacze podlegają silnej presji związanej z degradacją środowiska. Czerwona Lista Pszczoł Europy podaje, że zagrożonych lub bliskich zagrożenia jest nieco ponad 9% europejskich gatunków pszczoł. Jednocześnie jednak w odniesieniu do ponad 55% gatunków tych owadów brak jest wystarczających danych, aby ocenić

²⁶ *Global assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, red. E.S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, i in., Bonn 2019, s. 1-1144.

²⁷ A. Hochkirch, M. Bilz, C.C. Ferreira, i in., *A multi-taxon analysis of European Red Lists reveals major threats to biodiversity*, „PLoS ONE” 18(11)(2023): e0293083.

²⁸ *Global assessment report...*, s. 1-1144.

²⁹ A. Hochkirch, M. Bilz, C.C. Ferreira, i in., *A multi-taxon analysis...*, e0293083.

³⁰ P. Weston, *Number of species at risk of extinction doubles to 2 million, says study*, „The Guardian”, 08.11.2023, <https://www.theguardian.com/environment/2023/nov/08/species-at-risk-extinction-doubles-to-2-million-aoe> [dostęp: 02.02.2024].

³¹ *Living Planet Report 2020...*, s. 32.

zagrożenie³². Głównymi przyczynami wymierania pszczół jest niszczenie ich siedlisk, intensyfikacja rolnictwa i tworzenie dużych arealów monokultur, chemizacja rolnictwa oraz brak pokarmu spowodowany spadkiem różnorodności biologicznej roślinności porastającej siedliska dzikich pszczół³³. Naukowcy ostrzegają, że wymieranie owadów przyczyni się do utraty wielu podstawowych usług ekosystemowych. Zachwieje się więc gospodarka na różnych poziomach, ale przede wszystkim zagrożone będzie przetrwanie ludzi³⁴.

W Raporcie Living Planet z 2020 r. wskazano pięć kluczowych czynników powodujących kryzys przyrodniczy w zakresie utraty bioróżnorodności³⁵. Są to:

- zmiany w użytkowaniu łądów i mórz w tym utrata i degradacja siedlisk,
- nadmierna eksploatacja gatunków,
- zmiany klimatu,
- zanieczyszczenia,
- inwazyjne gatunki obce³⁶.

We wszystkich częściach świata najistotniejszym problemem są zmiany w użytkowaniu terenu. Wiąże się to z modyfikacją środowiska, w którym żyje dany gatunek, poprzez jego całkowitą likwidację, fragmentację lub obniżenie jakości siedliska. Powszechne zmiany w użytkowaniu są spowodowane niezrównoważonym rolnictwem, pozyskiwaniem drewna, transportem, zabudową mieszkaniową lub handlową, produkcją energii i górnictwem. W przypadku siedlisk słodkowodnych częstym zagrożeniem jest fragmentacja rzek i strumieni oraz pobór wody. Drugi czynnik, czyli nadmierna eksploatacja gatunków, może mieć charakter bezpośredni, jak i pośredni. Ma ona wymiar globalny i lokalny, gdy przykładowo przyjrzymy się pozyskiwaniu gatunków ryb³⁷. Natomiast zmiany klimatu na większość gatunków oddziałują w sposób pośredni powodując m.in. zakłócenia migracji czy rozmnażania. Zmiany klimatu zwiększają ryzyko spadku różnorodności biologicznej oraz zaniku siedlisk. Ale warto także zauważyć, że ekosystemy oraz ich różnorodność biologiczna odgrywają kluczową rolę we wspieraniu adaptacji do zmiany klimatu. Istotne

³² A. Nieto, S.P.M. Roberts, J. Kemp, i in., *European Red List of Bees*, Luxembourg 2014, s. 1-84.

³³ M. Borański, Z. Kołtowski, D. Teper, *Atlas pospolitych gatunków pszczół Polski*, Skierniewice 2019, s. 1-98.

³⁴ P. Cardoso, P.S. Barton, K. Birkhofer, i in., *Scientists' warning to humanity on insect extinctions*, „Biological Conservation” 242(2020), Article 108426.

³⁵ *Global assessment report...*, s. 1-1144; *Living Planet Report 2020...*, s. 20-21.

³⁶ *Global assessment report...*, s. 1-1144; EEA European Environment Agency, *The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, Luxembourg 2019.

³⁷ *Living Planet Report 2020...*, s. 20-21.

są także zanieczyszczenia, które w wyniku działalności człowieka pojawiają się w środowisku i oddziałują na organizmy żywe w sposób bezpośredni lub pośredni. Zanieczyszczane są powietrze, woda i gleba, więc wszystkie organizmy podlegają tej presji³⁸. Problemem jest także pojawianie się gatunków inwazyjnych, które mogą konkurować z gatunkami rodzimymi o przestrzeń, czy pożywienie i inne zasoby, mogą okazać się drapieżnikami dla gatunków rodzimych lub rozprzestrzeniać choroby, które wcześniej nie występowały w środowisku³⁹. Inwazyjne gatunki obce to te, które zaczęły funkcjonować poza swoim naturalnym siedliskiem. Mogą powodować zanik lub nawet wyginięcie gatunków rodzimych w takich środowiskach. Ponad 37000 gatunków obcych zostało wprowadzonych w wyniku działalności człowieka do wszystkich regionów i biomów na Ziemi. Inwazyjne gatunki obce przyczyniły się (samodzielnie lub wraz z innymi czynnikami) do 60% odnotowanych globalnych przypadków wymierania gatunków i są jedyną przyczyną aż 16% takich zdarzeń. Większość, bo aż 90%, przypadków wymierania gatunków przypisywanych głównie inwazyjnym gatunkom obcym miała miejsce na wyspach⁴⁰.

Spadek różnorodności biologicznej dotyczy nie tylko siedlisk naturalnych. Jak podaje FAO na cele spożywcze uprawia się ponad 6000 gatunków roślin, ale mniej niż 200 z nich wnosi znaczący wkład w światową produkcję żywności. Ponadto w roku 2014 wykazano, że około 66% całej produkcji roślinnej jest uzależniona od 9 gatunków roślin uprawnych, co bardzo zubaża różnorodność gatunków roślin uprawnych. A przecież różnorodność biologiczna jest wykorzystywana i chroniona przez społeczności rolnicze od tysiącleci i jest podstawą utrzymania dla drobnych rolników⁴¹. Warto zwrócić uwagę, że kwestia żywności łączy się także z potrzebą ochrony owadów, jako najistotniejszych zapylaczy. Globalnie 87,5% wszystkich kwitnących gatunków roślin zapylanych jest przez zwierzęta, w tym 78% w strefie klimatu umiarkowanego i aż 94% w strefie tropikalnej⁴². Warto też zauważyć, że prawie 80% występujących na naszej planecie gatunków roślin w ekosystemach lądowych do niezakłóconej reprodukcji wymaga obecności pszczół⁴³. Wspierając różnorodność

³⁸ H.O. Pörtner, R.J. Scholes, J. Agard i in., *IPBES-IPCC co-sponsored workshop report on biodiversity and climate change; IPBES and IPCC*, Bonn 2021, s. 1-24.

³⁹ *Living Planet Report 2020...*, s. 20-21.

⁴⁰ *Thematic Assessment Report on Invasive Alien Species and their Control of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, red. H.E. Roy, A. Pauchard, P. Stoett i in., Bonn 2023.

⁴¹ *The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture*, red. J. Bélanger, D. Pilling, Rome 2019.

⁴² J. Ollerton, R. Winfree, S. Tarrant, *How many flowering plants are pollinated by animals?*, „Oikos” 120 (2011), s. 321-326.

⁴³ K. Szabla, *Słowo wstępne*, w: *Ochrona owadów zapylających w ekosystemach leśnych*, red. K. Czekońska,

gatunkową zapyłaczy wspieramy ochronę gatunków roślin, w tym takich, które są podstawą żywności.

Podsumowanie

Różnorodność biologiczna ma znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania ekosystemów oraz życia ludzkiego. W latach 80. XX w. Wilson przynaglał już do wzmożenia prac związanych z ochroną różnorodności biologicznej podkreślając, że jesteśmy w trakcie wyścigu o zatrzymanie jej utraty. Wskazywał, że wiedza dotycząca środowiska naturalnego powinna stanowić podstawę polityki, która zapewni ochronę różnorodności biologicznej i rozwój na przyszłe stulecia⁴⁴. Od tego czasu minęło prawie 40 lat, a stan środowiska naturalnego naszej planety nie uległ poprawie. Wciąż tracimy siedliska, gatunki i różnorodność biologiczna ulega zmniejszeniu. Ochrona bioróżnorodności nie jest tylko potrzebą teraźniejszości, ale stanowi ona podstawy przyszłości.

Bibliografia

Źródła prawa

- European Commission, *EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- The Convention on Biological Diversity (29.12.1993), <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-02> [dostęp: 17.02.2024].
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (2015), <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [dostęp: 07.02.2024].
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development, *Sustainable Development Goals* (2015), <https://sdgs.un.org/goals> [dostęp: 07.02.2024].
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, Dz. U. z 2024 r., poz. 54 z późn. zm.

K. Szabla, Kraków 2020, s. 7-8.

⁴⁴ E.O. Wilson, *The current state...*, s. 3-18.

Literatura

- Adamski P., *Czym jest bioróżnorodność i jej ekologiczne uwarunkowania*, w: *Integralna ochrona przyrody*, red. M. Grzegorzcyk, Kraków 2007, s. 45-49.
- Affek A., Kołaczowska E., Kowalska A., i in., *Usługi ekosystemowe polskich lasów. Ocena potencjału*, Warszawa 2023.
- Borański M., Kołtowski Z., Teper D., *Atlas pospolitych gatunków pszczół Polski*, Skierniewice 2019.
- Cardoso P., Barton P.S., Birkhofer K., i in., *Scientists' warning to humanity on insect extinctions*, „Biological Conservation” 242(2020), Article 108426.
- EEA European Environment Agency, *The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, Luxembourg 2019.
- EEA European Environment Agency, *Różnorodność biologiczna – ekosystemy*, 2020, <https://www.eea.europa.eu/pl/themes/biodiversity/intro> [dostęp: 15.02.2024].
- EEA European Environment Agency, *What are ecosystem services?* (2023), <https://www.eea.europa.eu/signals-archived/signals-2021/infographics/what-are-ecosystem-services> [dostęp: 08.02.2024].
- Global assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, red. E.S. Brondízio, J. Settele, S. Díaz, i in., Bonn 2019.
- Hochkirch A., Bilz M., Ferreira C.C., i in., *A multi-taxon analysis of European Red Lists reveals major threats to biodiversity*, „PLoS ONE” 18(11)(2023): e0293083.
- IUCN, *The IUCN Red List of Threatened Species*, Version 2023-1, <https://www.iucnredlist.org> [dostęp: 18.02.2024].
- Kistowski M., *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategię województw*, Gdańsk 2003.
- Kozłowski S., *Przyszłość ekorozwoju*, Lublin 2007.
- Kozłowski S., *W drodze do ekorozwoju*, Warszawa 1997.
- Kunming-Montreal Global biodiversity framework* (2022), <https://www.cbd.int/doc/c/e6d3/cd1d/daf663719a03902a9b116c34/cop-15-l-25-en.pdf> [dostęp: 17.02.2024].
- Living Planet Report 2020. Bending the curve of biodiversity loss*, red. R.E.A. Almond, M. Grooten, T. Petersen, Gland 2020.
- Makomaska-Juchiewicz M., *O ochronie różnorodności biologicznej*, w: *Integralna ochrona przyrody*, red. M. Grzegorzcyk, Kraków 2007, s. 55-68.
- Milburn R., *Mainstreaming the environment into postwar recovery: the case for 'ecological development'*, „International Affairs” 88 (2012), nr 5, s. 1083-1100.
- Mittermeier R.A., Turner W.R., Larsen F.W., i in., *Global Biodiversity Conservation: The Critical Role of Hotspots*, w: *Biodiversity Hotspots Distribution and Protection of Conservation Priority Areas*, red. F.E. Zachos, J.Ch. Habel, Heidelberg–Dordrecht–London–New York 2011, s. 7-11.

- Nieto A., Roberts S.P.M., Kemp J., i in., *European Red List of Bees*, Luxembourg 2014.
- Ollerton J., Winfree R., Tarrant S., *How many flowering plants are pollinated by animals?*, „Oikos” 120 (2011), s. 321-326.
- Pörtner H.O., Scholes R.J., Agard J. i in., *IPBES-IPCC co-sponsored workshop report on biodiversity and climate change; IPBES and IPCC*, Bonn 2021.
- Roberts C.M., Mclean C.J., Veron J.E.N., i in., *Marine biodiversity hotspots and conservation priorities for tropical reefs*, „Science” 295 (2002), s. 1280-1284.
- Solon J., Roo-Zielińska E., Affek A., i in., *Świadczenia ekosystemowe w krajobrazie młodogłacjalnym. Ocena potencjału i wykorzystania*, Warszawa 2017.
- Souter D., Planes S., Wicquart J., i in., *Status of coral reefs of the world: 2020 Report, Global Coral Reef Monitoring Network (GCRMN) and International Coral Reef Initiative (ICRI)*, 2021, s. 1-196.
- Sweetlove L., *Number of species on Earth tagged at 8.7 million*, „Nature” 2011, <https://doi.org/10.1038/news.2011.498>
- Szabla K., *Słowo wstępne*, w: *Ochrona owadów zapylających w ekosystemach leśnych*, red. K. Czekońska, K. Szabla, Kraków 2020, s. 7-8.
- The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture*, red. J. Bélanger, D. Pilling, Rome 2019.
- Thematic Assessment Report on Invasive Alien Species and their Control of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, red. H.E. Roy, A. Pauchard, P. Stoett i in., Bonn 2023.
- Weston P., *Number of species at risk of extinction doubles to 2 million, says study*, „The Guardian”, 08.11.2023, <https://www.theguardian.com/environment/2023/nov/08/species-at-risk-extinction-doubles-to-2-million-aoe> [dostęp: 02.02.2024].
- Wilson E.O., *The current state of biological diversity*, w: *Biodiversity*, red. E.O. Wilson, F.M. Peter, Washington DC 1988, s. 3-18.
- Zielińska A., *Durability Principles Versus Sustainable Development, Eco-development with Reference to Forms of Natural Valuable Areas*, „Economics & Sociology” 5 (2012), nr 2, s. 124-131.

Ochrona bioróżnorodności – wyzwanie XXI wieku

Streszczenie: Bioróżnorodność, choć nie została do końca poznana, jest przedmiotem zainteresowania zarówno naukowców, jak i polityków. Działania w zakresie ochrony przyrody pomagają chronić i zachować bioróżnorodność oraz zmniejszać negatywny wpływ człowieka na zasoby środowiska. Z tego względu już w XX w. rozpoczęto starania o ochronę bioróżnorodności i wdrażanie zrównoważonego rozwoju. Jednakże najnowsze dane pokazują, że trend utraty bioróżnorodności i wymierania gatunków nie został zatrzymany.

Słowa kluczowe: zagrożenia bioróżnorodności; zrównoważony rozwój; ochrona zasobów przyrody.

Biodiversity Conservation – the Challenge of the 21st Century

Summary: Biodiversity, although not fully studied and understood, is of interest to both scientists and politicians. Conservation efforts help protect and preserve biodiversity and reduce the negative human impact on environmental resources. For this reason, efforts to protect biodiversity and implement sustainable development began as early as the 20th century. However, recent data show that the trend of biodiversity loss and species extinction has not stopped.

Keywords: threats to biodiversity; sustainable development; conservation of natural resources.

ZMIANY ŚRODOWISKA A BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE I NARODOWE POLSKI

Wprowadzenie

Przyrodnicy od dawna sygnalizowali niebezpieczeństwo zbliżającego się kryzysu ekologicznego będącego wynikiem niewłaściwej gospodarki zasobami przyrody. Wskazywali na globalne problemy, które zagrażają życiu roślin, zwierząt i ludzi. Wśród nich: zanieczyszczenie powietrza, zanieczyszczenie wód, kwaśne deszcze, efekt cieplarniany, dziura ozonowa, degradacja gleb, niezrównoważona działalność człowieka. Podkreślali pilną potrzebę podjęcia zarówno zbiorowych, jak i indywidualnych działań na rzecz zahamowania degradacji środowiska¹. Wpłynęło to na podjęcie szeregu działań: budowa oczyszczalni ścieków, wprowadzenie nowoczesnych technologii w przemyśle, obejmowanie ochroną nowych terenów cennych pod względem przyrodniczym, itd.² W efekcie świadomość społeczeństwa dotycząca ekologii zdecydowanie wzrosła w przeciągu ostatniej dekady, a XXI w. nazwano nawet stuleciem ekologicznym³. Mimo to, część społeczeństwa, władz lokalnych czy państwowych nie są w wystarczającym stopniu świadome strat ekonomicznych i społecznych, które wynikają ze zmian w środowisku na skutek różnych skażeń czy zanieczyszczeń. Wśród naukowców i polityków toczą się debaty nad tym, czy bezpieczeństwo ekologiczne uznawać jako składową bezpieczeństwa narodowego⁴. Wśród niektórych jest to spowodowane wąskim

¹ C. Fry, *Świat. Największe wyzwania ekologiczne*, Poznań 2008.

² Ł. Rej, J. Maga, A. Brzegowy, *System zarządzania środowiskowego*, w: *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/System_zarzadzania_środowiskowego [dostęp: 30.11.2020].

³ S. Kozłowski, *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2002; A. Marek-Bieniasz, *Współczesna cywilizacja a kryzys ekologiczny*, „*Studia i Rozprawy*” 7 (2014), s. 125-137.

⁴ D. Deudney, *The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security*, „*Millennium: Journal of International Studies*” 19 (1990), nr 3, s. 461-476; Ch. Daase, *Ökologische Sicherheit konzept oder Leerformel*, w: *Umweltzerstörung. Kriegsfolge und Kriegsursache*, red. B. Meyer, Ch. Wellmann, Frankfurt 1992, s. 33; za: M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*.

podejściem militarnym do bezpieczeństwa narodowego czy też zaprzeczanie istniejącym problemom. Pomimo wielu badań naukowych, np. dotyczących zmian klimatu, nadal pojawiają się fałszywe informacje, a część polityków zaprzecza występowaniu kryzysu ekologicznego⁵. Kolejne kryzysy energetyczne, rosnąca świadomość wyczerpalności zasobów (działania podejmowane przez młodych ludzi, np. strajk klimatyczny) oraz globalne zagrożenia ekologiczne powoli wpływają na rozszerzenie tych zainteresowań i działania mające na celu zapobieganie albo chociaż minimalizowanie kryzysów.

Celem pracy jest: przedstawienie wpływu zmian środowiska, kryzysu ekologicznego na bezpieczeństwo państwa; analiza zagrożeń wynikających z braku zainteresowań tematem, szerokiego rozumienia bezpieczeństwa ekologicznego; próba określenia działań, które należy podjąć regionalnie i lokalnie, aby zachować zdrowe środowisko życia dla człowieka i bezpieczeństwo narodowe.

1. Zmiany środowiska – kryzys ekologiczny – zagrożenia

Duży postęp technologiczny oraz szybki wzrost populacji, zauważalne w ostatnich latach, przyczyniają się do znacznego pogorszenia stanu środowiska naturalnego (wody, powietrza, gleby), skażenia ekosystemów (lądowych, wodnych), zaśmiecenia, wystąpienia emisji toksycznych pyłów, niszczenia zasobów naturalnych⁶. W warunkach dominujących form antropopresji następuje załamanie równowagi ekologicznej w wielu regionach, a nawet zakłócenie mechanizmów homeostazy w biosferze i pozostałych elementach: geosfery, hydrosfery.

Dlatego człowiek we współczesnym świecie nie może czuć się bezpieczny, liczba zagrożeń i częstotliwość ich występowania znacznie wzrosła i z roku na rok się nasila (np. ekstremalne zjawiska pogodowe, upały, nawalne deszcze powodujące powodzie błyskawiczne). Pojawiają się nowe zagrożenia (olbrzymie pożary), których skutki odczuwalne są dla państw, ale bardziej dla pojedynczego obywatela. Globalne zagrożenia wywierają negatywny wpływ na zdrowie i życie człowieka (coraz więcej osób umiera na skutek

Studium politologiczne, Lublin 2000.

⁵ S. Lewandowski, N. Oreskes, J.S. Risbey i in, *Seepage: Climate change denial and its effect on the scientific community*, „Global Environmental Change” 33 (2015), s. 1-13; N. Oreskes, E.M. Conway, *Defeating the merchants of doubt*, „Nature” 465 (2010), s. 686-687.

⁶ K. Zygo K., T. Skupień, T. Nastarowicz, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego*, w: *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, red. Z. Ciekanowski, Biała Podlaska 2021, s. 53-63.

zanieczyszczenia powietrza – smogu, osunięć ziemi spowodowanych nadmiernymi opadami oraz upałów), hamują też rozwój gospodarczy kraju. Przyroda jest wielkością skończoną i nie ma możliwości eksploatować ją w nieskończoność. Mamy jedną ziemię, którą powinniśmy zostawić w jak najlepszym stanie przyszłym pokoleniom⁷. Należy sobie uświadomić, że jesteśmy częścią przyrody i to, co jest zagrożeniem dla niej, staje się problemem dla mieszkańców ziemi. I choćby dlatego powinniśmy traktować ją z szacunkiem i partnersko⁸.

Skutki występujących zagrożeń zawsze dotyczą człowieka bezpośrednio lub pośrednio, w wyniku działań podejmowanych w celu ich eliminowania bądź usuwania. Prawie każde zagrożenie rodzi skutki wtórne, które są równie niebezpieczne, co pierwotne i mogą być przesłanką dla kolejnych niespodziewanych zdarzeń⁹. Współczesne wyzwania i zagrożenia ekologiczne są zjawiskiem o bardzo szerokim zasięgu oddziaływania, co nadaje im nowy wymiar, tj. znana od lat przestępczość przeradza się w ponadnarodową przestępczość zorganizowaną, lokalny terroryzm staje się terroryzmem międzynarodowym, a kryzys gospodarczy wywołany przez zmiany środowiskowe w jednej części świata oddziałuje na gospodarki państw w innych, nawet odległych regionach. Ich zasięg przybiera charakter globalny, a co za tym idzie – trudny do opanowania. Przeobrażeniom podlegają również zagrożenia kryzysami o charakterze lokalnym, które są spowodowane przez masowe zjawiska społeczne, klęski żywiołowe oraz katastrofy ekologiczne.

Konsekwencje globalnego kryzysu ekologicznego można podzielić na trzy grupy: konsekwencje ekologiczne (które mają bezpośredni wpływ na ekosystemy i formy życia, np. wymieranie gatunków flory i fauny, zanikanie lasów, zmniejszanie różnorodności biologicznej, rozprzestrzenianie się gatunków inwazyjnych, zmiany w naturalnych cyklach biologicznych), konsekwencje społeczne (które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na działalność człowieka i społeczeństw, np. zmniejszenie plonów, degradacja gleby, brak wystarczającej ilości czystej wody, migracje ludzi w poszukiwaniu obszarów o większych zasobach czy lepszych warunkach do życia, urbanizacja oraz wytwarzanie dużych ilości odpadów, rozprzestrzenianie się chorób związanych z zanieczyszczeniami oraz chorób zakaźnych w wyniku wzrostu temperatury na świecie),

⁷ Ojciec Święty Franciszek, Encyklika *Laudato si'*. W trosce o wspólny dom (2015), https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf [dostęp: 30.11.2020].

⁸ K. Dymel, *Tako rzecz Sedlak*, Warszawa 1992.

⁹ R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003; T. Bąk, B. Błażejewska, *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo Państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne” 12 (2018), s. 9-20.

konsekwencje klimatyczne (które mają oddziaływanie ekologiczne i społeczne, np. uszkodzenie ozonowej warstwy atmosfery, ocieplenie, pustynnienie, wylesianie, kwaśne deszcze, zakwaszenie mórz i oceanów, wzrost liczby ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak huragany, cyklony, tornada, szkwały, skrajnie niskie wartości wilgotności powietrza, upały i mrozy, ogromne opady deszczu powodujące powodzie, duże opady śniegu z zamieciaми i zawiejami śnieżnymi)¹⁰. Należy zaznaczyć, że trudno jest przewidzieć skutki zmian klimatycznych i innych zmian środowiskowych, często zmiana jednego parametru dotyczącego środowiska w sposób lawinowy pociąga za sobą zmiany wielu innych czynników. Raz uruchomiony proces skomplikowanych przemian trudno jest też zatrzymać.

2. Skutki światowe kryzysu ekologicznego a zagrożenie państwa

Zagrożenia środowiskowe mają szeroki zakres, który rzadko jest uświadamiany. Na przykład zanieczyszczenia czy klęski ekologiczne na jednym krańcu ziemi mogą zagrażać życiu i zdrowiu mieszkańców w innych miejscach. Ponadto zmiany wywołane przez najbogatsze społeczeństwa o dużym poziomie konsumpcji mogą mieć wpływ na to, co dzieje się z przyrodą w Afryce czy Azji. Liczne są konflikty pomiędzy państwami o dostęp do zasobów, np. po drugiej wojnie światowej zanotowano ponad 130 konfliktów i aktów terrorystycznych związanych z zasobami wodnymi¹¹. Ta perspektywa podkreśla konfliktogenność problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa ekologicznego. Warto podkreślić jeszcze inne zagadnienia, jak zabezpieczenie na czas wojny, konfliktu czy ataku terrorystycznego, a także zapewnienie trwałości i racjonalności w dostępie do zasobów na czas pokoju. Konflikty zbrojne mogą występować jako skutki zmian w ekosystemach i ograniczonego dostępu do zasobów. Ekosystemy mogą ulegać celowemu zniszczeniu lub przekształceniu jako element taktyki militarnej, pamiętać należy, że przy wystąpieniu konfliktów zbrojnych, nawet nie powiązanych z aspektami

¹⁰ M. Gromiec, A. Sadurski, M. Zalewski i in., *Zagrożenia związane z jakością wody*, „Nauka” 1 (2014), s. 100; J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcji human security*, w: *Bezpieczeństwo państwa we współczesnej Europie Zagrożenia i przeciwdziałanie ludności*, red. M. Chrabkowski i in., Gdynia 2017, s. 258-260.

¹¹ V.I. Gover, *Water: A Source of Conflict or Cooperation?*, Enfield, NH, USA 2007.

środowiskowymi, niszczone jest środowisko, czego przykładem są działania wojenne na Ukrainie¹².

Zatem zanieczyszczenie środowiska jest problemem wykraczającym poza granice państw. Przykładem udanej próby identyfikacji zagrożeń środowiska była Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 r. Dzisiaj do tego typu wartości dość powszechnie zalicza się ochronę środowiska człowieka, będącą jednocześnie jednym z dwóch najważniejszych problemów globalnych (obok utrzymania pokoju światowego, zapobieżenia światowej wojnie jądrowej). Zdaniem uczonych środowisko człowieka to wartość uniwersalna i globalna, zaś bezpieczeństwo ekologiczne jest odzwierciedleniem tej wartości w realnej rzeczywistości¹³.

Punktem zwrotnym w zauważeniu tego problemu był Raport U'Thanta ogłoszony na XXIV Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w maju 1969 r., który wskazywał na zagrożenia środowiskowe i ochronę środowiska¹⁴. Natomiast granice wzrostu gospodarczego i rozwoju demograficznego określił pierwszy raport Klubu Rzymskiego¹⁵. Twórcy przeanalizowali różne wskaźniki: produkcję przemysłową, populację, żywność, nieodnawialne zasoby naturalne i zanieczyszczenie środowiska. Na podstawie tych parametrów i matematycznego modelu świata wygenerowali 3 scenariusze rozwoju gospodarczego (standardowy, stabilny i z pełnym wykorzystaniem technologii) i doszli do wniosku, że scenariusz standardowy i z pełnym wykorzystaniem technologii, w granicach poczynionych założeń, wskazują na możliwość załamania wzrostu produkcji przemysłowej, produkcji żywności i ludzkiej populacji w połowie XXI w. Wskazywali także na działania zapobiegawcze. Równowaga światowa według Klubu może zostać osiągnięta poprzez ograniczenie wzrostu liczby ludności, zmniejszenie zużycia zasobów nieodnawialnych oraz racjonalne zużywanie surowców odnawialnych. Wskazano również, że możliwe jest zbudowanie „modelu zrównoważonego”. Choć raport zawierał szereg założeń, które później zmodyfikowano, to wskazał na ograniczoność zasobów i konieczność podjęcia badań i zainteresowań tematyką środowiskową. Stał się on inspiracją dla wielu ruchów politycznych związanych z koncepcjami zrównoważonego rozwoju i ekologizmu. W nowym podejściu zakładano,

¹² J. Ber, *Wojna z przyrodą. Wpływ rosyjskiej agresji na środowisko naturalne Ukrainy*, „Komentarze OSW. Ośrodek Studiów Wschodnich” 559 (2023), s. 1-7.

¹³ J. Sztumski, *Społeczno-gospodarcze i polityczne konsekwencje restrukturyzacji Górnego Śląska*, Katowice 1996.

¹⁴ J. Łukomski, *Zagrożenie środowiska naturalnego. Przyczyny i próby rozwiązań*, „Roczniki Filozoficzne” XLII (1994), z. 3, s. 65-98.

¹⁵ D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers i in., *Granice Wzrostu*, Warszawa, 1973.

że cele i środki ochrony środowiska powinny być określane łącznie z problemami rozwoju gospodarczego i społecznego, gdyż zagospodarowanie regionalne, produkcja szeroko pojęta (przemysł, transport, rolnictwo, handel, itd.) oraz procesy konsumpcji oddziałują na środowisko przyrodnicze i są źródłem zniszczeń. Wyczerpywanie się zasobów nieodnawialnych surowców, kłęski żywiołowe, zanieczyszczenia oraz awarie przemysłowe, jądrowe i transportowe negatywnie wpływają na jakość życia i zdrowie ludzi, a w dalszej konsekwencji mogą stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. W reakcji na te założenia powstało pojęcie *sustainable development*, czyli wzrostu rozwoju podtrzymywanego, trwałego, w Polsce określane jako ekorozwój¹⁶.

Na szczeblu międzynarodowym wystąpienie wspólnych zagrożeń ekologicznych (np. dziura ozonowa, efekt cieplarniany) może stymulować współpracę pomiędzy państwami, czyli wywoływać efekty pozytywne w sferze politycznej i społecznej. Najczęściej jednak prowadzi do różnicy zdań związanych z akceptowaniem instrumentów realizacji postawionego celu pomiędzy grupami krajów (np. wysoko rozwiniętymi i uboższymi). Taka sytuacja dotyczy m.in. Polski, która nie odeszła od wykorzystania paliw kopalnych i innych krajów europejskich, które od dawna stosują energię jądrową i odnawialną, do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych. Patrząc na kwestie bezpieczeństwa ekologicznego z punktu widzenia relacji między państwami w układzie regionalnym pojawiają się zagadnienia konkurowania o te same zasoby środowiska (wodę, ziemię, surowce mineralne) oraz ochrony zasobów przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z innych krajów. Relacje między państwami mogą mieć charakter nieintencyjny (kiedy nie mamy wpływu na przemieszczanie się zanieczyszczeń w atmosferze) lub intencyjny (działanie celowe)¹⁷.

Rozwiązywanie wielu problemów jest możliwe przy współpracy międzynarodowej. Szczególne znaczenie w tej dziedzinie mają działania Unii Europejskiej (UE). W 2004 r. Polska została przyjęta do Unii Europejskiej. Do tej pory państwa członkowskie UE zobowiązały się do przestrzegania 300 unijnych dyrektyw o ochronie środowiska. Dotyczą one zanieczyszczenia powietrza, wody oraz składowania odpadów. Inne ważne przepisy dotyczą nadzorowania niebezpiecznych procesów produkcji i ochrony zasobów środowiska naturalnego. Podpisano m.in. konwencje: w sprawie ochrony światowego

¹⁶ Środowisko a rozwój Polski. Deklaracja ekorozwoju. Materiały z konferencji w Białowieży, red. B. Poskrobko, Białystok 1990; S. Kozłowski, *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*.

¹⁷ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*; P. Korzeniowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne jako instytucja prawna ochrony środowiska*, Łódź 2012; Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich, otwarta do podpisania w Genewie dnia 18 maja 1977 r., Dz. U. z 1978 r., Nr 31, poz. 132.

*dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*¹⁸, o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem¹⁹, o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt²⁰, o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk²¹, w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości²², o Ochronie Warstwy Ozonowej²³, o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego²⁴. Unia Europejska zakłada zabezpieczenie celów społecznych i humanistycznych w ochronie środowiska w ujęciu globalnym i regionalnym oraz zachowanie zrównoważonego rozwoju. Oznacza to, że transport, przemysł, rolnictwo, rybołówstwo, energia i turystyka powinny się rozwijać nie niszcząc środowiska i jego zasobów naturalnych.

3. Bezpieczeństwo państwa w aspekcie ekologicznym

Bezpieczeństwo to termin powszechnie używany, ale wieloznaczny. Można je odnieść do dwóch aspektów: braku zagrożenia oraz ochrony przed zagrożeniami. Problem polega na tym, że obie cechy pochodzą z dwóch różnych obszarów semantycznych. Pierwszy dotyczy stanu, odczuć subiektywnych, drugi działania, czynników obiektywnych. Bezpieczeństwo postrzegane jest zwłaszcza w warunkach jego zagrożenia, czyli definiowane jest przez ziszcza-
jące się ryzyko²⁵.

Bezpieczeństwo narodowe postrzegane jest jako proces ze względu na dynamicznie zmieniające się czynniki, zmianę percepcji zagrożeń. Z drugiej strony jest kategorią społeczną, gdyż dotyczy w pierwszej kolejności grup społecznych, a dopiero później jednostek²⁶. Pojęcie bezpieczeństwa narodowego definiowane jest jako „najważniejszą wartość, potrzebę narodową i priorytetowy cel działania państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki gwarantujące trwałość, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa), ochronę i obronę państwa jako instytucji

¹⁸ Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190.

¹⁹ Dz. U. z 1991 r., Nr 27, poz. 112.

²⁰ Dz. U. z 2003 r., Nr 2, poz. 17.

²¹ Dz. U. z 1996 r., Nr 58, poz. 263.

²² Dz. U. z 1985 r., Nr 60, poz. 311.

²³ Dz. U. z 1992 r., Nr 98, poz. 488.

²⁴ Dz. U. z 2000 r., Nr 28, poz. 346.

²⁵ K. Rosiek, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Polsce na przykładzie gospodarowania wodami*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 38 (2015), nr 1, s. 63-76.

²⁶ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*.

politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w wartości podlegające szczególnej ochronie²⁷.

Zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu narodowemu kraju, jak wskazano we wstępie, jest bardzo wiele, obejmują one wszystkie aspekty działalności człowieka. Jedną z podstawowych typologii zagrożeń jest typologia według źródła zagrożeń, dzielą się one na: naturalne (np. klęski żywiołowe) oraz związane z działalnością człowieka (zagrożenia cywilizacyjne, destrukcyjne oraz gospodarcze). Zagrożenia te mogą wzajemnie się przenikać, np. w przypadku katastrofy drogowej, wybuchu elektrowni jądrowej z udziałem materiałów niebezpiecznych w pobliżu ujęcia wody pitnej, oprócz ofiar w ludziach i strat materialnych może wystąpić skażenie wód i w konsekwencji przerwanie dostaw jej dla ludności, a w przypadku zamachów terrorystycznych mogą wystąpić zagrożenia naturalne, jak i cywilizacyjne, których skutki mogą być przyczyną powstania sytuacji noszącej znamiona kryzysowej i mogącej prowadzić do konieczności wprowadzenia stanu klęski żywiołowej lub innego stanu nadzwyczajnego²⁸.

Współcześnie najczęstszym kryterium podziału zagrożeń jest kryterium przedmiotowe, według którego wyróżniamy zagrożenia: polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne oraz terroryzm²⁹. Bez względu na różne ujęcia zagrożeń bezpieczeństwa państwa zauważyć je można we wszystkich dziedzinach życia. Przyczyny zagrożeń zawsze są wynikiem działań człowieka bądź działań natury, do którego też przyczynia się działalność człowieka. Zagrożenia naturalne (wybuchy wulkanów, trzęsienia ziemi, powódzie itd.) towarzyszyły człowiekowi od początku istnienia, o tyle zagrożenia cywilizacyjne zmieniają swój charakter i zasięg w miarę rozwoju jego działalności od lokalnej do globalnej³⁰.

W definicji bezpieczeństwa narodowego w ostatnich latach coraz częściej pojawia się kryterium zabezpieczania zasobów naturalnych przed wyczerpaniem i degradacją oraz związków między zagrożeniami naturalnymi a bezpieczeństwem narodowym. Podkreśla to rolę czynników środowiskowych w jego kształtowaniu. W tym kontekście niezbędne staje się eliminowanie zagrożeń

²⁷ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe: Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemy Towarzystwo Wiedzy Obronnej” 2010, nr 1 (61), s. 25.

²⁸ T. Bąk, B. Błażejewska, *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo Państwa*.

²⁹ Z. Ciekanski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 1 (2010), s. 29-46.

³⁰ B. Kaczmarczyk, *Współczesny wymiar zagrożeń naturalnych*, „Kultura Bezpieczeństwa” 15 (15) 2014, s. 113-123.

o charakterze ekologicznym oraz zapobieganie negatywnym konsekwencjom rozwoju cywilizacyjnego (np. rezygnacja z węgla)³¹.

Niezbędne jest rozpatrzenie kwestii związanych z terminem bezpieczeństwa ekologicznego, zwłaszcza dlatego, że jest ono rozumiane różnorodnie w poszczególnych dziedzinach nauki i w praktyce. Obejmuje ono działania nakierowane na różnorodne dziedziny życia społecznego, gospodarczego, politycznego oraz – jak wskazuje Pokruszyński³² – publicznego, informacyjnego, kulturowego i religijnego.

Najczęściej w definiowaniu bezpieczeństwa ekologicznego mamy dwa podejścia, pozytywne i negatywne. W pierwszym, podmiotem działań jest środowisko, a celem zachowanie lub odtworzenie jego zasobów ożywionych i nieożywionych ze względu na wartość ich istnienia. Drugie podejście jest bardziej antropocentryczne i utylitarne, wskazuje, że dbałość człowieka o środowisko wynikać powinna z faktu wpływu tego środowiska na jakość życia człowieka i możliwości jego rozwoju³³. Bezpieczeństwo ekologiczne jest określane jako likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń dla zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne. Takie spojrzenie powoduje, że przeciwdziałanie zagrożeniom zaczyna się dopiero po ujawnieniu się skutków. Jest to proces podejmowania działań przez społeczność międzynarodową i wewnątrz państw, mających na celu kształtowanie pożądanego stanu środowiska przyrodniczego w celu zachowania warunków, w których zagrożenia nie mogą się pojawić. Takie stanowisko spowodowało, że przez wiele lat bezpieczeństwo ekologiczne traktowane było tylko jako prawne dążenie państw do ochrony swego środowiska naturalnego i zdrowia ludzi przed antyekologicznymi działaniami innych państw, bez uwzględniania możliwości przeciwdziałania³⁴.

Pojawiają się również inne ujęcia i definicje bezpieczeństwa ekologicznego, podobnie jak bezpieczeństwo jest różnie definiowane. W opracowaniu „Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej” (2003)³⁵, bezpieczeństwo ekologiczne to stan przeciwdziałania społecznego skutkom przekształceń otaczającego środowiska. Zacher bezpieczeństwo ekologiczne definiuje jako taki stan ekosystemu, w którym ryzyko zakłóceń jego składowych jest

³¹ Z. Szewczyk, *Bezpieczeństwo ekologiczne – zrównoważony rozwój i wymiar ekonomiczny*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu” 19 (2017), z. 3, s. 295-300.

³² W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010.

³³ K. Zapolska, *Bezpieczeństwo ekologiczne jako element bezpieczeństwa narodowego RP*, w: *Współczesne oblicza bezpieczeństwa*, red. E.M. Guzik-Makaruk, E.W. Pływaczewski, Białystok 2015, s. 209-217.

³⁴ K. Rosiek, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, s. 63-76.

³⁵ *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, https://elk.wans.edu.pl/wp-content/uploads/2021/11/Bezpieczenstwo_ekologiczne_RP.pdf [dostęp: 23.06.2024].

niewielkie (zerowe albo nieosiągalne)³⁶. Według Michajłowa to likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne³⁷. Takie podejście sprawia jednak, że przeciwdziałanie skutkom rozpoczyna się dopiero po zaistnieniu samego zagrożenia, a konkretnie szkód, jakie się ujawniły. Takie stanowisko spowodowało, że przez wiele lat bezpieczeństwo ekologiczne traktowane było tylko jako prawne dążenie państw do ochrony swego środowiska naturalnego i zdrowia ludzi przed antyekologicznymi działaniami innych państw, bez uwzględniania możliwości przeciwdziałania.

Z kolei Haber stosuje bardziej szczegółową definicję³⁸. Bezpieczeństwo ekologiczne to trwałe i ciągły proces zmierzający do osiągnięcia pożądanego stanu ekologicznego, zabezpieczający spokojną i zdrową egzystencję wszystkich elementów ekosystemu, przy użyciu różnych środków zgodnych z zasadami współżycia wewnętrznego państwa i społeczności międzynarodowej. To podejście znalazło odzwierciedlenie w dokumencie „Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej” (2013). Znalazła się tam definicja bezpieczeństwa ekologicznego jako „umowny system jednostek i instytucji wykonawczych połączonych jednolitym celem, zbiorami zadań itp., którego funkcjonowanie powinno przynieść pożądane efekty w wypadku różnorodnych zagrożeń, bez względu na to czy będą to zagrożenia czasu pokoju, czy okresu wojny”. Takie ujęcie jest dyskusyjne, ponieważ bezpieczeństwo to stan lub proces, a nie system. Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, system to „każdy złożony obiekt wyróżniony z badanej rzeczywistości, stanowiący całość tworzoną przez zbiór obiektów elementarnych (elementów) i powiązań (relacji) pomiędzy nimi”³⁹. W tym samym *Słowniku* odnajdujemy jeszcze jedną definicję, według której bezpieczeństwo ekologiczne to zespół uwarunkowań chroniących człowieka i środowisko przed zagrożeniami ekologicznymi oraz takie kształtowanie stosunków naturalnych i społecznych w biosferze Ziemi, które tworzy właściwe warunki życia dla całej ludzkości, nie podważając zarazem podstaw życia na naszej planecie, głównie poprzez wdrażanie i realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju. Powyższa definicja wskazuje na znaczącą rolę koncepcji zrównoważonego rozwoju.

³⁶ L. Zacher, *Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, międzynarodowe i globalne*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, Lublin 1991, s. 98.

³⁷ W. Michajłow, *Problemy bezpieczeństwa ekologicznego świata i Polski*, w: *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, red. A.D. Rotfeld, Warszawa 1986, s. 182.

³⁸ J. Haber, *Bezpieczeństwo jako determinanta stosunków międzynarodowych*, w: *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, Warszawa 1981.

³⁹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008.

Upowszechnia się pogląd, iż nie jest wystarczająca tylko techniczna ochrona środowiska, czy też kształtowanie przyrodniczych warunków jakości życia, niezbędne staje się zintegrowane i całościowe podejście zwane ekorozwojem⁴⁰.

Jak podaje Senczyk⁴¹, w skali globalnej trwały rozwój zrównoważony oznacza:

- zabezpieczenie celów społecznych i humanistycznych: zlikwidowanie głodu, chorób i nędzy oraz analfabetyzmu, rozwój edukacji oraz zaspokojenie potrzeb intelektualnych narodów; rozwój lecznictwa i ochrony życia ludzkiego; położenie kresu wojnom, nienawiści, gwałtom i dominacji jednego narodu nad drugim;
- osiągnięcie celów ekologicznych: powstrzymanie degradacji środowiska przyrodniczego Ziemi, eliminacja zagrożeń, zapewnienie utrzymania gatunków, mnożenie przyrodniczego bogactwa Ziemi;
- realizację zadań ekonomicznych: zaspokojenie potrzeb materialnych ludności świata, zróżnicowanie tempa wzrostu na głowę w poszczególnych regionach świata i w różnych krajach (przyspieszenie gospodarcze w krajach zacofanych), transfer kapitału i nagromadzonego bogactwa z krajów bogatych do biednych, zastosowanie metod i technologii produkcji sprzyjających środowisku przyrodniczemu, likwidacja produkcji na cele militarne. Niestety ekonomia człowieka drastycznie różni się z ekonomią przyrody.

Konieczność wdrożenia w skali światowej zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju podkreślono już w 1983 r., w raporcie powołanej przez ONZ Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju pt. „Nasza wspólna przyszłość”⁴². W dokumencie za główne elementy zrównoważonego rozwoju uznano: zmianę jakości wzrostu gospodarczego, zapewnienie zatrudnienia, wyżywienia, zaopatrzenia w wodę i urządzenia sanitarne, utrzymanie odpowiedniego poziomu populacji ludzkiej, ochronę, a nawet zwiększenie ilości bogactw naturalnych, reorientację procesów technologicznych i sposobów zarządzania, integralne połączenie ekonomii z ekologią w procesie podejmowania decyzji gospodarczych. Zasady zrównoważonego rozwoju przyjęte zostały jako wytyczne dla państw europejskich na konferencji państw – członków Europejskiej Komisji Ekonomicznej ONZ w Bergen w maju 1990 r. Polska również zobowiązała się do stosowania tych zasad podpisując deklarację. Ostatecznie zasady trwałego i zrównoważonego rozwoju sformułowano na konferencji ONZ w Rio

⁴⁰ J. Kaftan, *Ekorozwój a planowanie przestrzenne*, „Człowiek i Środowisko” 18 (1994), nr 3, s. 355-365.

⁴¹ D. Senczyk, *Bezpieczeństwo ekologiczne a zrównoważony rozwój – wzajemne relacje*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 4, s. 65-74.

⁴² *Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*. Warszawa 1991.

de Janeiro (1992). W dokumencie „Deklaracja z Rio w sprawie Środowiska i Rozwoju” podano definicję zrównoważonego rozwoju, który określono rozwojem gospodarczo-społecznym, w którym równowaga ekonomiczna, społeczna i ochrony środowiska, jest osiągnięta w wyniku realizacji właściwie zdefiniowanych celów. Jest także rozwojem, w którym zarządzanie następuje poprzez środowisko, a przestrzeganie zasad ochrony środowiska generuje zyski i poprawie ulega jakość życia. Istotą zrównoważonego rozwoju jest nie tylko jednostronnie traktowana ochrona środowiska, lecz bezwzględne zachowanie zasobów przyrodniczych dla przyszłych pokoleń z równoczesnym dążeniem do wzrostu jakości życia, czyli rozwojem społecznym (intelektualnym, kulturowym) i gospodarczym. W zrównoważonym rozwoju wyróżniono trzy aspekty (ang. *Three P's Balance*) wymagające równowagi, które kryją się w trzech pojęciach zaczynających się od litery „P”: *Planet, People, Profit*, czyli „planeta, ludzie i zysk”. Te trzy czynniki powinny znajdować się w równowadze, aby umożliwić prowadzenie gospodarki zgodnej z zasadami ekorozwoju i utworzenie zrównoważonego społeczeństwa⁴³. Łącząc to ze stosowanymi zamiennie pojęciami istotę oddaje znak równości między pojęciami: ekorozwój, rozwój zrównoważony, trwały i samopodtrzymujący⁴⁴.

4. Bezpieczeństwo ekologiczne jako priorytet polityki państwa

Próba identyfikacji wpływu środowiska na bezpieczeństwo była Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 r. Dzisiaj do tego typu wartości dość powszechnie zalicza się ochronę środowiska człowieka, będącą jednocześnie jednym z dwóch najważniejszych problemów globalnych (obok utrzymania pokoju światowego, zapobieżenia światowej wojnie jądrowej). Zdaniem uczonych środowisko człowieka to wartość uniwersalna i globalna, zaś bezpieczeństwo ekologiczne jest odzwierciedleniem tej wartości w realnej rzeczywistości⁴⁵. Uważa się, że bezpieczeństwo ekologiczne należy rozumieć jako kategorię praktyczną, kategorię polityki, negocjacji, układów, itp. Dotyczy ono stanu środowiska przyrodniczego, w danym miejscu i czasie. Każde państwo na świecie, bez względu na wielkość czy znaczenie na arenie międzynarodowej, uznaje bezpieczeństwo

⁴³ D. Senczyk, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, s. 65-74.

⁴⁴ *Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992, Szczyt Ziemi, Warszawa 1993.

⁴⁵ J. Sztumski, *Społeczno-gospodarcze i polityczne konsekwencje restrukturyzacji Górnego Śląska*.

jako priorytet realizowanej polityki wewnętrznej kraju. Jedną z podstawowych funkcji państwa jest dążenie, by zapewnić swym obywatelom i podmiotom działającym na jego terytorium szeroko rozumianego bezpieczeństwa, czyli poczucia pewności, swobodnego rozwoju oraz braku odczuwania ryzyka przed utratą ważnych rzeczy, wartości, zdrowia bądź życia. Bezpieczeństwo od zawsze kojarzyło się głównie z obroną terytorium państwa i było domeną służb mundurowych. Współcześnie zagrożenia bezpieczeństwa państwa mają odmienny charakter od dotychczasowych. Nastąpiło ich przewartościowanie z tradycyjnych (inwazja zbrojna) w kierunku zagrożeń, których skutki wymierzone są w ich obywateli. Współcześnie zagrożenie bezpieczeństwa kraju można określić jako możliwość wystąpienia zdarzenia powstającego losowo lub wywołanego celowo, które może wyrzucić negatywny wpływ na funkcjonowanie politycznych i gospodarczych struktur państwa, na warunki bytowania ludności oraz stan środowiska naturalnego. Wśród wyzwań i zagrożeń współczesnego świata, na pierwszy plan wysuwają się te z obszarów pozamilitarnych. Dotyczą one głównie sfery rozwoju cywilizacyjnego, gospodarki i ekonomii, duchowości człowieka, gwarancji egzystencji, tożsamości narodowej i religijnej, zachowania natury, niedoborów dóbr naturalnych, ale także szerokiej ingerencji człowieka w środowisko naturalne, nadmiernej zachłanności człowieka oraz zjawisk patologii społecznych.

Bezpieczeństwo ekologiczne jest dziś zaliczane do składowych bezpieczeństwa narodowego obok gospodarczego (w tym energetycznego), ekonomicznego, obywatelskiego, społecznego czy militarnego. Choć jest to termin zapisany w Konstytucji RP⁴⁶, nie został jednoznacznie zdefiniowany w żadnym akcie prawnym w Polsce. Rodzi to nieporozumienia. Należy do zagadnień, których treść, charakter i zakres podlega w dużym stopniu zdynamizowanym stosunkom społecznym oraz jest uwarunkowane od aktualnej sytuacji politycznej. W próbach definiowania pojęcia bezpieczeństwa ekologicznego można wyróżnić podejście – pozytywne i negatywne. W płaszczyźnie pozytywnej oznacza ono przeciwdziałanie powstawaniu zagrożeń w sferze środowiska naturalnego. Tak rozumiane bezpieczeństwo ekologiczne podkreśla ogromną rolę prewencji, myślenia perspektywicznego i współpracy międzynarodowej w wypracowywaniu norm służących stabilizacji stanu środowiska naturalnego. Kładzie się tutaj jednocześnie nacisk na zasadę przezorności. W aspekcie negatywnym bezpieczeństwo ekologiczne jest zaś stanem, w którym dąży się do wyeliminowania już występujących zagrożeń dla środowiska

⁴⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

przyrodniczego⁴⁷. Wśród najważniejszych rodzajów bezpieczeństwa ekologicznego, według kryterium przedmiotowego, wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo biologiczne, chemiczne, techniczno-technologiczne, sanitarne, weterynaryjne, emisyjne, imisyjne, jądrowe, przyrodnicze (w tym bezpieczeństwo gatunkowe i bezpieczeństwo ekosystemów), powodziowe czy też epidemiczne⁴⁸.

Problematyka bezpieczeństwa ekologicznego pojawiała się w strategiach bezpieczeństwa narodowego kilkakrotnie. Strategie bezpieczeństwa narodowego są dokumentami, które w syntetyczny sposób przedstawiają kierunki polityki bezpieczeństwa państwa. Dotychczas takie strategie w Polsce przyjęto w 2003, 2007 i 2013⁴⁹ oraz w 2020 r. Ujmowanie zagadnień związanych z ochroną środowiska naturalnego w tego typu dokumentach wynika z podejścia do zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego jako elementu bezpieczeństwa narodowego państwa, czyli stanu implikującego „optymalny rozwój państwa, który umożliwia zabezpieczenie interesów i potrzeb obywateli (narodu) oraz pomyślną realizację wszelkich celów państwa”.

W strategiach bezpieczeństwa narodowego RP przyjętych w 2003 i 2007 r. istotną grupę niebezpieczeństw stanowiły zagrożenia o charakterze ekologicznym, takie jak: degradacja środowiska naturalnego (zwłaszcza w najbliższym otoczeniu Polski), katastrofy ekologiczne, awarie elektrowni atomowych i zakładów chemicznych, katastrofy transportowe z niebezpiecznymi materiałami, wielkie zanieczyszczenia atmosfery i wody, skażenia wód powierzchniowych i gleby przez odpady radioaktywne, zanieczyszczenia powietrza przez związki metali ciężkich, siarki i dwutlenku węgla. W strategii bezpieczeństwa z 2003 r., która została przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów 22 lipca 2003 r., kwestie związane z bezpieczeństwem ekologicznym były jedynie zasygnalizowane. Pośrednio był im poświęcony rozdział „Gospodarcze podstawy bezpieczeństwa państwa”, który zawierał postanowienia dotyczące środowiska naturalnego. W strategii bezpieczeństwa z 2003 r. przyjęto, iż w celu zagwarantowania bezpieczeństwa ekologicznego Polska powinna kierować się zasadą zrównoważonego rozwoju w działaniach na rzecz ochrony środowiska. Dzięki temu możliwe będzie zachowywanie równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w biosystemie. Jednocześnie zapowiedziano wdrażanie systemu bezpieczeństwa biologicznego oraz dalszy udział Polski we współpracy międzynarodowej na rzecz ochrony środowiska.

⁴⁷ K. Zapolska, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, s. 209-217.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ S. Koziej, *Strategie Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 i 2007 r.*, Warszawa 2008, <http://www.koziej.pl> (14.05.2014) [dostęp: 23.06.2024].

Wspomniana strategia podkreślała zatem wpływ czynników pozamilitarnych, m.in. ekonomicznych, społecznych i ekologicznych, na kwestie związane z bezpieczeństwem państwa.

Szczegółowe kwestie związane z bezpieczeństwem państwa precyzowała Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęta przez Radę Ministrów na posiedzeniu z 5 listopada 2007 r.⁵⁰ Jak wynika z dokumentu, bezpieczeństwo ekologiczne państwa sprowadza się do zapewnienia „obywatelom warunków do lepszego życia w zdrowym środowisku poprzez ochronę przyrody, w tym stymulowanie procesów zrównoważonego rozwoju”. W dokumencie podkreślana jest konieczność pełnego wdrożenia zasad unijnej polityki ekologicznej, zwłaszcza w kontekście zupełności i stabilności regulacji prawnych. Dużą rolę przypisuje się również monitoringowi i kontroli stanu środowiska naturalnego, działaniom edukacyjnym oraz opracowywaniu i realizowaniu przez grupy i organizacje pozarządowe projektów na rzecz ochrony środowiska. Podobnie jak w przypadku strategii bezpieczeństwa z 2003 r., uwydatniona została potrzeba realizacji i uwzględniania w większości działań zasady zrównoważonego rozwoju. Z kolei w dokumencie z 2020 r. wskazano, że kluczowym wyzwaniem z zakresu bezpieczeństwa ekologicznego jest zachowanie wszystkich funkcji lasów. Ponadto wskazano na potrzebę konieczności dostosowywania polityki państwowej do celów klimatycznych uzgodnionych na formach międzynarodowych. Dalej wskazano m.in. na konieczność stworzenia skutecznych instrumentów w zakresie egzekwowania prawa z zakresu ochrony środowiska, konieczność walki ze smogiem i wykorzystywanie alternatywnych paliw oraz konieczność podjęcia działań związanych z transformacją energetyczną i osiągnięciem neutralności klimatycznej, w sposób uwzględniający specyfikę Polski.

W różnych dziedzinach nauki i praktyki termin bezpieczeństwa ekologicznego jest rozumiany na ogół odmiennie, kładą one nacisk na odmiennie aspekty tego zagadnienia. Zestawione wybrane definicje dotyczą jednak istotnych obszarów powiązanych z kwestiami trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, katastrof naturalnych i spowodowanych przez człowieka, racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych i ochrony bioróżnorodności. Jak wskazuje Rosiek⁵¹, brak definicji bezpieczeństwa ekologicznego w prawie polskim powoduje pewne nieścisłości przy interpretacji zakresu tego terminu, ale jednocześnie pozwala go modyfikować wraz z np. identyfikacją nowych zagrożeń w tej dziedzinie.

⁵⁰ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/SBN_RP.pdf [dostęp: 23.06.2024], s. 19.

⁵¹ K. Rosiek, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, s. 63-76.

Wnioski i podsumowanie

Postępująca degradacja środowiska naturalnego na kuli ziemskiej skłania międzynarodową społeczność do podjęcia działań na rzecz budzenia świadomości i kreowania postaw sprzyjających ochronie środowiska naturalnego, a w konsekwencji ochronie człowieka. Żadne z zaprezentowanych ujęć, definicji, strategii nie prowadzi do praktycznych wskazówek, które są niezbędne dla prawidłowego zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Podejście procesowe pozwala zaplanować działania. W nim elementy środowiska, w których bezpieczeństwo ma zostać osiągnięte, a w ich ramach czynniki zagrażające w czasie pokoju i konfliktu oraz prawdopodobieństwo ich wystąpienia. Następnie opracować należy scenariusze przebiegu zdarzeń z uwzględnieniem tendencji do rozwoju wypadków i katastrof przy jednoczesnej ocenie czynników, które sprzyjają ich wystąpieniu. Ostatecznie należy podjąć próbę przewidywania i oceny negatywnych skutków degradacji środowiska w krótszym i dłuższym okresie⁵².

Polityka ekologiczna społeczeństw całego świata jest szansą na zmianę mentalności i zachowań ludzi, budzeniu świadomości środowiskowej opartej na przesłankach humanistycznych. Istnieje konieczność zrozumienia praw rządzących naturą, które przyczyniają się do zachowania dynamicznej równowagi w całej biosferze. Dotychczasowe cele wzrostu i rozwoju muszą ulec radykalnej transformacji w skali świata, poszczególnych państw i regionów tzw. małych ojczyzn. Muszą też ulec zmianie metody i technologie produkcji oraz struktury konsumpcji. Aby to mogło nastąpić, konieczne są radykalne zmiany świadomości ludzkiej oraz hierarchii wartości. To zadanie ma do spełnienia polityka ekologiczna wraz z teorią i praktyką wychowywania nowych pokoleń. Nadal system oświaty nie jest w pełni skłonny do uznawania priorytetu tego nurtu edukacji. Zarysowująca się w świadomości społeczeństwa potrzeba nie tylko zrównoważenia, ale i integracji wiedzy przyrodniczej, humanistycznej i technicznej nie znajduje odpowiednika w podejmowanych decyzjach na szczeblu lokalnym, jak i regionalnym. Upowszechnianie wiedzy o środowisku przyrodniczym wymaga przebudowy hierarchii wartości. Zachowanie ciągłości funkcji przyrody, jak i ochrona życia ludzkiego wymagają uznania celów ekologicznych i społecznych jako nadrzędnych w polityce ekologicznej obecnych i przyszłych pokoleń oraz podporządkowanie im celów ekonomicznych. Rozwiązania globalnego kryzysu środowiskowego można podzielić na dwie duże grupy: rozwiązania zapobiegawcze (polegające na zwolnieniu

⁵² *Materiały Akademii Obrony Narodowej*; za: K. Rosiek, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, s. 63-76.

lub unikaniu eskalacji konsekwencji wspomnianego kryzysu. Przykładem może być ograniczanie stosowania paliw kopalnych na rzecz energii odnawialnej. W ten sposób bylibyśmy w stanie powstrzymać szkodliwe skutki znacznej części działalności człowieka wywołanej globalnym kryzysem środowiskowym); rozwiązania naprawcze lub lecznicze (w tym przypadku byłyby to rozwiązania mające na celu: odzyskanie lub przywracanie zniszczonego środowiska, np. poprzez zalesianie wylesionych obszarów, oczyszczanie mórz i oceanów, ochronę rodzimej fauny i flory).

Bibliografia

Źródła prawa

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r., Dz. U. z 1991 r., Nr 27, poz. 112.
- Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r., Dz. U. z 1996 r., Nr 58, poz. 263.
- Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r., Dz. U. z 2000 r., Nr 28, poz. 346.
- Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r., Dz. U. z 2003 r., Nr 2, poz. 17.
- Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich, otwarta do podpisania w Genewie dnia 18 maja 1977 r., Dz. U. z 1978 r., Nr 31, poz. 132.
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190.
- Konwencja w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości, sporządzona w Genewie dnia 13 listopada 1979 r., Dz. U. z 1985 r., Nr 60, poz. 311.
- Konwencja Wiedeńska o Ochronie Warstwy Ozonowej, sporządzona w Wiedniu dnia 22 marca 1985 r., Dz. U. z 1992 r., Nr 98, poz. 488.
- Ojciec Święty Franciszek, Encyklika *Laudato sí*. W trosce o wspólny dom (2015), https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf [dostęp: 30.11.2020].

Literatura

- Bąk T., Błażejewska B., *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo Państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne” 12 (2018), s. 9-20.
- Ber J., *Wojna z przyrodą. Wpływ rosyjskiej agresji na środowisko naturalne Ukrainy*, „Komentarze OSW. Ośrodek Studiów Wschodnich” 559 (2023), s. 1-7.
- Ciekankowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 1 (2010), s. 29-46.
- Daase Ch., *Ökologische Sicherheit konzept oder Leerformer*, w: *Umweltzerstörung. Kriegsfolge und Kriegsursache*, red. B. Meyer, Ch. Wellmann, Frankfurt 1992, s. 33; za: M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000.
- Deudney D., *The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security*, „Millennium: Journal of International Studies” 19 (1990), nr 3, s. 461-476.
- Dymel K., *Tako rzeczce Sedlak*, Warszawa 1992.
- Fry C., *Świat. Największe wyzwania ekologiczne*, Poznań 2008.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcji human security*, w: *Bezpieczeństwo państwa we współczesnej Europie Zagrożenia i przeciwdziałanie ludności*, red. M. Chrabkowski i in., Gdynia 2017, s. 258-260.
- Gover V.I., *Water: A Source of Conflict or Cooperation?*, Enfield, NH, USA 2007.
- Gromiec M., Sadurski A., Zalewski M. i in., *Zagrożenia związane z jakością wody*, „Nauka” 1 (2014), s. 99-122.
- Haber J., *Bezpieczeństwo jako determinanta stosunków międzynarodowych*, w: *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, Warszawa 1981.
- Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003.
- Kaczmarczyk B., *Współczesny wymiar zagrożeń naturalnych*, „Kultura Bezpieczeństwa” 15 (15) 2014, s. 113-123.
- Kaftan J., *Ekorozwój a planowanie przestrzenne*, „Człowiek i Środowisko” 18 (1994), nr 3, s. 355-365.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe: Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemy Towarzystwo Wiedzy Obronnej” 2010, nr 1 (61).
- Korzeniowski P., *Bezpieczeństwo ekologiczne jako instytucja prawna ochrony środowiska*, Łódź 2012.
- Koziej S., *Strategie Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 i 2007 r.*, Warszawa 2008, <http://www.koziej.pl> (14.05.2014) [dostęp: 23.06.2024].
- Kozłowski S., *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2002.
- Łukomski J., *Zagrożenie środowiska naturalnego. Przyczyny i próby rozwiązań*, „Roczniki Filozoficzne” XLII (1994), z. 3, s. 65-98.
- Marek-Bieniasz A., *Współczesna cywilizacja a kryzys ekologiczny*, „Studia i Rozprawy” 7 (2014), s. 125-137.

- Meadows D.H., Meadows D.L, Randers J. i in., *Granice Wzrostu*, Warszawa 1973.
- Michajłow W., *Problemy bezpieczeństwa ekologicznego świata i Polski*, w: *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, red. A.D. Rotfeld, Warszawa 1986, s. 182.
- Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000.
- Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010.
- Rej Ł., Maga J., Brzegowy A., *System zarządzania środowiskowego*, w: *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/System_zarzadzania_srodowiskowego [dostęp: 30.11.2020].
- Rosiek K., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Polsce na przykładzie gospodarowania wodami*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 38 (2015), nr 1, s. 63-76.
- Senczyk D., *Bezpieczeństwo ekologiczne a zrównoważony rozwój – wzajemne relacje*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 4, s. 65-74.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008.
- Środowisko a rozwój Polski. Deklaracja ekorozwoju. Materiały z konferencji w Białowieży*, red. B. Poskrobko, Białystok 1990.
- Szewczyk Z., *Bezpieczeństwo ekologiczne – zrównoważony rozwój i wymiar ekonomiczny*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu” 19 (2017), z. 3, s. 295-300.
- Sztumski J., *Spoleczno-gospodarcze i polityczne konsekwencje restrukturyzacji Górnego Śląska*, Katowice 1996.
- Zacher L., *Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, międzynarodowe i globalne*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, Lublin 1991, s. 95-124.
- Zapolska K., *Bezpieczeństwo ekologiczne jako element bezpieczeństwa narodowego RP*, w: *Współczesne oblicza bezpieczeństwa*, red. E.M. Guzik-Makaruk, E.W. Pływaczewski, Białystok 2015, s. 209-217.
- Zygo K., Skupień T., Nastarowicz T., *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego*, w: *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, red. Z. Ciekankowski, Biała Podlaska 2021, s. 53-63.
- Lewandowski S., Oreskes N., Risbey J.S. i in., *Seepage: Climate change denial and its effect on the scientific community*, „Global Environmental Change” 33 (2015), s. 1-13.
- Oreskes N., Conway E.M., *Defeating the merchants of doubt*, „Nature” 465 (2010), s. 686-687.

Dokumenty

- Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, https://elk.wans.edu.pl/wp-content/uploads/2021/11/Bezpieczenstwo_ekologiczne_RP.pdf [dostęp: 23.06.2024].
- Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992, Szczyt Ziemi, Warszawa 1993.
- Nasza wspólna przyszłość*. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju. Warszawa 1991.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/SBN_RP.pdf [dostęp: 23.06.2024].

Zmiany środowiska a bezpieczeństwo ekologiczne i narodowe Polski

Streszczenie: Kryzys ekologiczny objął swoim zasięgiem cały świat, przyczyniając się do problemów globalnych, które zagrażają życiu roślin, zwierząt i ludzi. Co nadaje im nowy wymiar, nie tylko lokalny, ale międzynarodowy, mogą powodować konsekwencje ekologiczne, klimatyczne. Trudno jest przewidzieć skutki zmian klimatycznych i innych zmian środowiskowych, często zmiana jednego parametru dotyczącego środowiska w sposób lawinowy pociągają za sobą zmiany wielu innych czynników. Raz uruchomiony proces skomplikowanych przemian trudno jest też zatrzymać. Wyczerpywanie się zasobów nieodnawialnych surowców, klęski żywiołowe, zanieczyszczenia oraz awarie przemysłowe, jądrowe i transportowe negatywnie wpływają na jakość życia i zdrowie ludzi, a w dalszej konsekwencji mogą stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Wskazuje to na pilną potrzebę podjęcia zbiorowych, jak i indywidualnych działań na rzecz zahamowania degradacji środowiska. Opracowanie przedstawia wpływ zmian środowiska i kryzysu ekologicznego na bezpieczeństwo państwa.

Słowa kluczowe: kryzys ekologiczny; bezpieczeństwo państwa; zrównoważony rozwój.

Environmental Change and Poland's Environmental and National Security

Summary: The ecological crisis has spread around the world, contributing to global problems that threaten the lives of plants, animals and people. What gives them a new dimension, not only local but international, may cause ecological and climatic consequences. It is difficult to predict the effects of climate change and other environmental changes, often a sudden change in one environmental parameter results in changes in many other factors. Once started, the process of complex transformations is difficult to stop. The depletion of non-renewable raw materials, natural disasters, pollution and industrial, nuclear and transport accidents negatively affect the quality of life and health of people and, as a consequence, may pose a serious threat to national security. This indicates an urgent need to take collective and individual actions to stop environmental degradation. The work presents the impact of environmental changes and ecological crisis on state security.

Keywords: ecological crisis; state security; sustainable development.

INFORMACJE O AUTORACH

Krzysztof Chochowski, prof. ucz. dr hab., Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, e-mail: krzysztof.chochowski@onet.pl, ORCID: 0000-0003-3198-9619

Wojciech Gizicki, prof. ucz. dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: wojciech.gizicki@kul.pl, ORCID: 0000-0002-1323-5912

Magdalena Lubiartz, prof. ucz. dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: magdalena.lubiartz@kul.pl, ORCID: 0000-0001-6690-019X

Ewa Trzaskowska, prof. ucz. dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: etrzaskowska@kul.pl, ORCID: 0000-0002-7698-9471

Grzegorz Tutak, dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: grzegorz.tutak@kul.pl, ORCID: 0000-0003-4705-0446

Alicja Zygula, dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: alicja.zygula@kul.pl, ORCID: 0000-0002-9919-847X

Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Lublin 2024